

భారతి

మాసపత్రిక

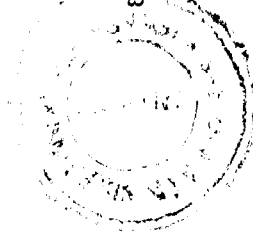

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

మార్చి 1972

సంపుటము : 49 :

సంచిక 3 :

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

మార్చి 1972

నిదకన్యకలు	శ్రీ బెల్లంకొండ చంద్రమౌళి శాస్త్రి	1
సౌందరనందము—కథా సందర్భము	శ్రీ నాగళ్లు గురుప్రసాదరావు	3
ముక్తకాలు	శ్రీ మాదిరాజు రంగారావు	13
జాననదుల గుండెల కొండల్లోపారే		
సెలయేళ్లు	శ్రీ దేవరాజు మహారాజు	15
తుమ్మలవారి లఘు కావ్యములు	శ్రీ గొల్లపూడి ప్రకాశ-పు	20
సువర్ణ మంత్రపుష్పం	డా. ముదిగొండ శివప్రసాద్	27
పండితరాయల సిఫార్సులు	డా. మహీధర నళినీమోహన్	29
అన్వేషణ	శ్రీ భట్టిపాళె కృష్ణమూర్తి	40
త్రణజ్యోతి	శ్రీ అబ్బరాజు శ్రీనివాసమూర్తి	42
సోల్ యెనిత్సెన్ అవస్థ	ఆనిస్ సోమర్ ఫీల్డ్	52
మధుగీత	శ్రీ అన్నాపరగడ శ్రీరామమూర్తి	56
మహాయోగి అరవిందుడు	శ్రీ కాసుమాను తారా రాధ్	57
ఉవాహరణ వాఙ్మయము - నినూత్నవిషయములు	శ్రీ బెల్లంకొండ సూర్యప్రకాశరావు	66
గ్రంథవిమర్శలు		71

నిద్ర కన్య కలు

శ్రీ బెల్లంకొండ చంద్రమౌళి శాస్త్రి

స్నేహమ్మా ఇది, ఒంటరైతి నని మీ శృంగారమున్ జూపెదర్ !

బాహుమ్మగు ప్రేమమా, హృదయ కీలాభిల మార్పితురో !

ఊహల్ పేర్చగ జాలడన్న సపి నేమో వాత్సల్యంబు! లో

హోహో!! నాపతితత్వమెంచి కన్యగిల్లాచేరు కారుణ్యమా!!

దీపము చేబట్టికొని తెచ్చితి రేలనె చిమ్మచీకటుల్ !

మాపులన్న మీకు నయమా భయమా మరి యీ దినాంత వే

ళా వరగాయనీ పరిమళాలసలాలసలౌచు వత్తు రే

లా! పలుకే పసిండియగు నన్నటు లేటికొ మౌనముద్రలున్ !

శాటీ ముక్త కువాభిరామ మస్యణ శ్యామచ్చవిచ్చన్న సూ

చీ టీకామౌళిచూచుకల్ కనులగుప్పెన్ విచ్చలేనే కనుల్ !!

మాటామంచియె లేని మీ హౌయ లడేలా! సుప్తిగుప్తిక్రియా

కూట స్వప్న చిరాంధ్యలోకములకున్ గొంపోదురే నన్నిటుల్ !!

రవరవూడు మీపయిట లందము టూచినగాలి తాకి నీ

రవముగ దీపికల్ మరిగిమ్రొన్నడె! గాఢ తన స్వీనీ విని

ల వివృత కైశికీ జఘన లాస్యము జేసెడు మీ స్వరూపముల్

తనితెనులెంప నాముకుళితాకుల! మీరలు నిద్రకన్యలా!?

కోరికి కామికిన్ బరమతోభికి జంకెదరేమొ! కావ్య స

ద్యోధను కండ్లు గప్పెదరు! ఉన్ననులేకను తృప్తిగాంచు ధీ

నాథులనున్, బురాణశ్రవణాదృతులన్, దృఢదీక్షితార్థి వి

ద్యాధరులన్, బలే ముకుమందునముంతురు లజ్జలేడనో!

పవ లెల్లన్ బనిపాటులన్ బడలి కొంపంజేరి కూలిడు లే

శవికాసంబుగ భార్యతో సుతులతో సల్లాపియౌనంత మీ

రవురా జోలలువాడవోయెదరు! నిర్వాపార సందానితా
ర్షవిద్యవ్యంతు లికెంతరమ్మనుచు సాగన్దీయ పోరేలన్!

మూరింబోవునా మీవిధుంతుదసమభూభంగముల్! నన్ను శ
య్యారీత్యంతరుగా పొనర్చెను, జగద్యాత్రాప్రణీతక్షమా
శారింఛోళిసమంచితార్తిని వినున్ సాధించనా; భావ సం
ధ్యారామమ్మున నిద్రకన్యకలకేలా దృష్టకందర్పముల్ !!

వికలితభావు జేయకుడు విశ్వజగత్సుసమాగవేష తీ
సుక్యతి కనిన్; భవద్విరహాశోచిత హిండున మిశ్రరేఖ లీ
రొకరొకరే సమర్థముగ ద్రోయగజాలిన గూఢసుందరుల్!
ముకురమునన్ గనంబడనివో కబరీ నిబిరీస భారముల్ !!

మిమ్మొక యందుకెంతయును మెచ్చికొనన్వలె-అంగరంగ భే
దమ్ములునున్, వయోరయవిధానములాచక కొందరన్ సుతా
రమ్ముగ పట్టి ఇట్టే వదలాడుదు, రందర నెప్పుడెప్పుడీ
ర్షమ్ముగు నృత్యబంధరతలౌదురు స్వైరమృగీదృగీరితల్.!!

ఆకలెరుంగదున్ రుచిని-జానటె నిద్రసుఖం బెరుంగదన్
లోకులవాకు మీకె తగునో! పువుపొన్నుల! రాతినేలలా!
పాకమురాని మీ వలపు పట్టులు నెవ్వరు మెచ్చికొందురే
గాక! నిశాపృశాంతవశకాంతులు మీకు ప్రసన్నమయ్యెడున్!!-

సౌందరనందము - కథా సుందర్యము

శ్రీ నాగళ్ల గురుప్రసాదరావు

భిష్టసాహిత్యమును వలచినవారు కష్టుల కద్దుకొనఁ దగిన కావ్యములలో సౌందరనంద మొకటి. కీర్తి శేషులు, సుగృహీత నామధేయులు నయిన పింగళి లక్ష్మీకాంతము, కాటూరి వేంకటేశ్వరరావు దీనిని రచించిరి. సౌందరనంద సృష్టినిగూర్చి యా జంట కవులు కావ్యప్రారంభమున 'విజ్ఞప్తి'లో నిట్లు చెప్పిరి. 'సంస్కృతమున అశ్వఘోషమహాకవి సౌందరనంద మను కావ్యమొందు రవించెను. మా గ్రంథమునకును దానికిని ఇతివృత్తముతో నీషత్తు పోలిక గలదుకాని ఇంకెందును సార్పశ్యములేదు. ఇది దానికి అనువాదము కాని అనుకరణముగాని కాదు. అశ్వఘోషుని శ్లోకము లకు ఛాయలని చెప్పదగినవి 5, 6 పద్యములు మాత్రము మొదటి రెండు సర్గలలో నున్నవి. గ్రంథ నామ మింపుగా నుండుటచే నదియే కైకొంటిమి.'

సౌందరనందమును పేరుపెట్టినది యశ్వ ఘోషుడే. ఈ కావ్యనామమునుగూర్చి పన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు 'తత్సమ చంద్రిక' తదింత ప్రకరణములో (పాఠ. 231) నిట్లు వ్రాసిరి. 'సుందరీనందో అధికృత్య కృతోగ్రంథః అను నర్థమున ద్వంద్వసమాసగుటఁ 'గీరాతార్జునీయము' అన్నట్లు 'సుందరనందీయము' అని కావలసియున్నది. అశ్వఘోషుడు 'సౌందరనందము' అని ప్రాథముగాఁ బ్రయోగించెను. 'సుందర్యాః ఆయం సౌందరః, సౌందరశ్చ అసౌందరః సౌందరనందః, తమధికృత్య కృతోగ్రంథః' అని విగ్రహమును జెప్పకొందుమేని 'సుందరీనందుల చరిత్రము' అని యర్థమురాక కేవలము సుందరీవశగతుడగునందుని చరిత్రము అని అర్థమగును. అప్పుడును సౌందరనందపదము వృద్ధప్రాతి ప్రదికము కాన నిందలి (చ) సూత్రముచే [అభ్యాసికా

వాచకములకు అన్విత్యయము బహుళముగా లోపించును. ఇవి యట్లు స్త్రీలింగములుగానే యుండును. వానపదత్వా మధికృత్యకృతా అభ్యాసికా వానపదత్వా మొదలగునవి, ఈ యర్థమున వృద్ధప్రాతిపదికములకు 'ఈయ' ప్రత్యయము వచ్చును. శారీరకీయము (శారీరకం జీవాత్మాన మధికృత్య కృతో గ్రంథః) శారీరక భాష్యముఅని వ్యవహారము గలదు. అది అభేదోపచార సిద్ధము.] 'సౌందర నందీయము' కావలసియున్నది. అయినను రఘువంశాది శబ్దములవలె అభేదోపచారము వలన సౌందరనందము అనుపదము సిద్ధించును. సుందర నందస్య ఇదం 'సౌందరనందము' అనియును గొందఱు చెప్పుదురు. కాని 'నందుడు' అను సంజ్ఞ యుండదు; కాని 'సుందరనందుడు' అని సంజ్ఞ యుండదు.' వ్యాకరణము మాట యెట్లున్నను సౌందరనంద మనుపేరు ఆంధ్ర కావ్యకర్త లనినట్లు చెవికింపుగా నున్నదనుటలో సందేహములేదు.

అశ్వఘోషుని కావ్యమున కాంధ్ర సౌందరనంద మనువాదముకాని యనుకరణముగాని కాదని తత్కర్త లనిరిగదా ! సంస్కృత సౌందరనందము పోయినసోకడ యెట్టిది ? ఆంధ్ర సౌందరనందము పట్టినబొట యెట్టిది ? సుందరీనందులకథ పాలీ వాఙ్మయ మునం దెట్లున్నది ? సంస్కృత వాఙ్మయమం దెట్లున్నది ? ఆంధ్రకవు లాకథలో నెట్టి మార్పులుచేసిరి ? ఆ మార్పులకు పేతువులేమి ? ఈ విషయము లీ వ్యాసమునఁ బ్రధానములు. కేవలము కథకు సంబంధించిన విమర్శయే యిందుండును. ఆంధ్రకావ్య శిల్ప పరామర్శ కిందు చోటులేదు. కాని కథా సంవిధాన వైచిత్రి కావ్యకళలో నొకయంగ మనుమాట రసికులు

మఱవరానిది. అట్టిచో నాయువ్యాసము కావ్యశిల్ప వివరణమునందు నేకదేశ మగును.

సంస్కృత సాహిత్య ప్రపంచమున అశ్వ ఘోషుని యవతరణ మొక ప్రధాన ఘట్టము. ఆయన వేదాంతవేత్త. మహాకవి. వాల్మీకిని 'ఆదికవి' 'ధీమాన్' అని మన్నించినవాడు. కాళిదాసు అశ్వ ఘోషున కెంతో బుణపడి యున్నాడని విమర్శకులు తేల్చి చెప్పిరి. యువాన్‌చాంగ్ చెప్పిన మాటలనుబట్టి భూమండలమును వెలుగువాకలతో ముంచియెత్తిన నలువురు సూర్యులతో అశ్వఘోషుఁ డొకఁడు. ఆయన కుషాణ చక్రవర్తి కనిష్ఠుని కాలమువాడు. ఆనాడు జరిగిన చతుర్థ తొద్దనంగీతి (సదస్సు) కుసాధ్యక్షుఁడు. ఇట్టి మహామేవావిసిగూర్చి పరిశోధకులకుఁ దెలిసిన విషయము స్వల్పమే యగుట దౌర్భాగ్యమునక తప్పదు. అశ్వఘోషుఁడు రచించిన కావ్యములు బుద్ధచరిత్రము, సౌందరనందము. ఆయన రూపకములనుగూడ రచించెను. రాహుల్ సాంకృత్యాయనుని వ్రాతలనుబట్టి యశ్వఘోషుఁడు యవసరంగస్తల విధానమును దెలిసికొని భారతీయ రంగస్థలమును దిద్దితీర్చెనని తెలియుచున్నది. 'వోల్గనుంచి గంగతీరము' అను అసాధారణ గ్రంథములో రాహుల్ సాంకృత్యాయనుఁడు. 'ప్రభా' యను కథయందు 'ఊర్వశీ వియోగమునే నాటకమే భారతీయ నాటకములలో మొదటిది. అశ్వఘోషుడే మొదటి భారతనాటక రచయిత. ఇది కనియొక్క ప్రథమ ప్రయత్నమైనా 'రాష్ట్రసాత్' 'సారిపుత్ర' మొదలగు నాటకాలతో సమానమైనది' యని వక్కాణించెను. అశ్వఘోషుఁడు రచించిన రూపక త్రయములో 'సారిపుత్ర ప్రకరణము' ముఖ్యము. దీనిలో తొమ్మిది యంకములు కలవు. బుద్ధచరిత్ర, సౌందరనంద, సారిపుత్రప్రకరణముల యంతమున ఆయన తన్నుగూర్చి 'ఆర్య సువర్ణాక్షీ పుత్రస్య సాకేతకస్య భిక్షో రాచార్య భదంతాశ్వఘోషస్య మహాకవేః మహావాదినః కృతిరియమ్' అని చెప్పికొనెను. అశ్వఘోషుఁడు సువర్ణాక్షీ పుత్రుఁడు. సాకేతకుఁడు.

అశ్వఘోషుని సౌందరనందము పదునెనిమిది సర్గల మహాకావ్యము. నేనుజూచిన సంస్కృత సౌందర

నందము క్రీ. శ. 1939 లో 'Bibliotheca Indica' గ్రంథమాలవారు ప్రకటించినట్టిది. మహామహోపాధ్యాయ హరప్రసాదశాస్త్రి దానిని బరిష్కరింపఁగా చింతాచరణచక్రవర్తి కొన్ని కొత్త పలుకులను జేర్చెను. ఆ గ్రంథమాలలో దానిసంఖ్య 192. పునర్ముద్రణసంఖ్య 1524.

సంస్కృత సౌందరనందమునకు కపిలవస్తు వర్ణనము, రాజవర్ణనము, తథాగతవర్ణనము ననుమొదటి మూడుసర్గలు రూపకమునకుఁ బ్రస్తావన వంటివి. వానిలో శాక్యులచరిత్ర, కపిలవస్తు నగర నిర్మాణము, గౌతముని నందుని జన్మవృత్తాంతము, మహాభినిష్క్రమణము, మహాధర్మచక్ర ప్రవర్తనము, బుద్ధుని పునరాగమనము, శుద్ధోదన తథాగతుల పునస్సమాగమము వర్ణింపఁబడినవి. నందప్రవాజనమున నాల్గవసర్గనుండి సుందరీనందుల కథకలదు. బుద్ధుఁడు కపిలవస్తునగరములో ధర్మబోధ గావించుచున్నను, ఎండ కష్టెఱుంగక, యల్లాఱి చెలువపుటురిలోఁ జిక్కిన నందున కేమియుఁ జెవి దూఱలేదు. ఒక నాఁడు సుందరి ప్రియుని హస్తములలో అద్దమును నిలిపి చెక్కిళ్ల నలంకరించుకొనుచుండెను. నందుఁడు కొంటెతనముతో ఉహ్వాని యూడగా మార్పుతుంపులకు దర్పణము మాసెను. అలుకపూనిన సుందరి మగని బుజ్జవములకు మురిసిపోయి సింగారింపుకొనుట ముగించెను. ఈలోన బుద్ధుఁడు భిక్షత్తె నందుని యింటికివచ్చి యుత్తచేతులతోఁ దిరిగిపోయెను. ఆయన తిరిగి పోవుట యొక వృద్ధపరిచారిక చూచి నెత్తి నోరుగొట్టుకొని నందునకుఁ జెప్పెను. నందుఁడు సిగ్గునడి బుద్ధుని తోడ్కొనిరాగా బయలుదేరెను. సుందరి వలదని వారించినది. మకరికా పత్రముల తడి యాఱులోపల వత్తునని వాగ్దానమువేసి నందుఁడు మఱి వెడలెను.

వెడలిన నందుఁ డొకానొకచోట గుంపుకట్టిన జనుల నడుమ బుద్ధుని జూచెను. ఆయనను సమీపింప వీలుగాక తాళితాళి తుడకెట్లోచేరి భిక్షార్థము రండని ప్రార్థించెను. బుద్ధుఁడు నాటికి భిక్ష వల

దని భిక్షాపాత్ర నందునిచేత నుంచెను. విహారమునకు నడుపుమని పలికెను. పాపము! నందుఁ డేమిచేయఁ గలఁడు? పోవకతప్పినదిగాదు. శరీరము విహారమువైపు గదలఁగా మనసు మగువ చెక్కిళ్లపై వ్రాలినది. విహారమునకు వెళ్లిన నందునకు బుద్ధుఁడు ధర్మబోధ గావించెను. ఫలములేదు. ఇంతలో వైదేహముని (అనందుఁడు) రాగా బుద్ధుఁ డతనిని నందునకుఁ బ్రవ్రజ్య యిమ్మని యాజ్ఞాపించెను. నందుఁ డంగీకరింపలేదు. వైదేహముని భగవానున కీ విషయము చెప్పెను. మరల బుద్ధుఁడు నందుని బ్రబోధించెను. గతిలేక నందుఁడు ప్రవ్రజ్య కంగీకరించెను. బిట్టు విలపించెను.

సుందరి కీ వృత్తాంతము తెలిసినది. ఆలవ సర్గమున సుందరీ విలాపము వర్ణితమయినది. అసలా సర్గపేరే భార్యాలిలాపము. సప్తమ సర్గలో నందుని శోకము వర్ణింపఁబడినది. సన్న్యాసమున సంతోషము శూన్యమని యనుకొన్న నందుఁడు బుుపులు, రాజులు నెట్లు సన్న్యాసము స్వీకరించియు బరాజయము పొందిరో యోజించెను. మఱునాటి ప్రాద్దుట బుద్ధుఁడు భిక్షకు వెళ్లినపుడు విహారమునుండి తప్పించుకొని పోవలయునని నిశ్చయించెను.

అష్టమసర్గము మైత్రేయుఁడు అను భిక్షువు వచ్చి నందుని యోగక్షేమము విచారించుటతో మొదలగును. వారిరువురు నొక యేకాంత ప్రదేశమునకు వెళ్లి చర్చలు గావించురు. స్త్రీ విఘాతము, మదాప వాదము నను అష్టమ సవమ సర్గములలో వారి చర్చలు కలవు. నందుని మనసు మాటలేదు. మైత్రేయు డీ విషయము బుద్ధునకుఁ దెలిపెను.

బుద్ధుఁడు నందుని పిలిపించెను. వారిరువురు హిమాలయముల మీదుగా స్వర్గమునకు వెళ్లెరి. వెళ్లమ బుద్ధుఁడొక యెంటికంటికోతిని జూపి 'సుందరి దీనికంటె అందగత్తెయీ?' యని నందు నడుగును. నందుఁడు 'వేయిరెట్లు అందగత్తె' యనును. వారు స్వర్గమునకు వెళ్లెరి. నందుఁ డట యవ్వరసలను జూచెను. అతనిలో మదననికారములు

పుట్టినవి. వారిని పొందవలయునని యతఁ డనుకొనెను. సుందరి మఱపునఁ బడినది. కఠోర నియమములచే దేవాంగలను పొందగలవని బుద్ధుఁడు చెప్పెను. నందుఁ డంగీకరించెను.

నియమములచే నందుఁ డెండిపోయి వఱు గయ్యెను. కాని యతని హృదయముమాత్ర మవ్వరసల కొఱ కున్విళు లూరుచుండెను. ఇంతలో బుద్ధు భగవానుని ప్రయశిష్యుఁడు అనందుఁడువచ్చి నందుని హృదయ పరివర్తనమున కభినందించెను. 'అవ్వరసల కొఱ కీ కఠోర నియమములను బాలించుచున్నావట! నిజమా?' యని యడిగెను. అవునని నందుఁడు చెప్పెను. ఇక అనందుఁడు రెచ్చిపోయి యవ్వరసల ముగా నివాలోక సౌఖ్యముల యస్థిరతనుగూర్చి, పరలోక మఖముల యశాశ్చర్యమునుగూర్చి యువస్య సించెను. నందుఁడు లజ్జకు లోపడియెను. మొదట అతఁడు అవ్వరసలకొఱకు భార్యను మఱచెను. తుదకు అమృతత్యము కొఱకు అవ్వరసలను మఱచెను.

గుండె నిబ్బరముతో నందుఁడు బుద్ధుని సమీపించి తనకు అవ్వరసలవట్లు మోహములేదని పలికెను. బుద్ధుఁడు పరమానందభరితుఁడై యతనికి ధర్మబోధ గావించి, శాంతిపథమున ముందునకుఁబోమ్మని కోరెను. ప్రత్యవసర్య, శీలేంద్రియజయము, ఆది ప్రస్తావనము, వితర్కప్రహేళము, ఆర్యసత్య వ్యాఖ్య నము అను సర్గలు బుద్ధబోధతో నిండినవి.

పదునేడవ సర్గము అమృతాధిగమము. ఇందు నందుఁ డరణ్యమున కేగి ధ్యానము నా శయించిన కథ కలదు. అతఁడు నిర్వాణదశను సమీపించెను. అర్హతుఁ డాయెను. కృతజ్ఞతాబుద్ధియై బుద్ధుని పాదముల నాశ్రయించెను. బుద్ధుఁడు ఆత్మనిముక్తినిపొంది తృప్తిపహింపక బహుజనముక్తికై పాటవడుమని నందుని ఆజ్ఞాపించెను. ఇట్లు పాటవడుటయే మహాయాన బౌద్ధలక్షణము. నందుఁడు వెళ్లిపోయి సుందరిని జూచెను. చుట్టాలను జూచెను. కాని యతఁడు వెనుకటి నందుఁడుగాఁడు. దీనితో ఆజ్ఞావ్యాకరణము అను పదునెనిమిదవ సర్గము ముగిసెను. సౌందర్యనంద కావ్యము సమాప్తమయినది.

ఈ విధముగా సౌందర్యనందమును రచించిన
యశ్వఘోషుఁ డంతమున నిట్లు వక్కాణించెను.

ఇత్యేషా పుష్పశాంతయే
నరణయే మోక్షార్థగర్భాకృతిః
శ్రోతృణాం గ్రహణార్థ మన్యనసాం
కావ్యోపచారాత్ కృతా
యన్మోక్షాత్ కృత మన్యదత్ర హి మయా
తత్కావ్యధర్మాత్కృతమ్
పాతుం తిక్తమివౌషధం
మధుయుతం హృద్యం కథం స్యాదితి

ప్రాయేణాలోక్య లోకం
విషయరతిపరం మోక్షాత్ ప్రతిపాతం
కావ్యవ్యాజేన తత్త్వం కథిత మిహ మయా
మోక్షపరమితి
తద్బద్ధ్యా శామికం యత్
తదవహితమితో గ్రాహ్యం నలలితమ్
పాంశుభ్యో భాతుజ్జేభ్యో
నియతముపకరం చామీకరమితి.

ఈ శ్లోకముల తాత్పర్యము సంగ్రహముగా
నిట్లుండును. మోక్షార్థగర్భమున యీ కృతి
యుపశమముకొఱకేసాని యానందార్థముగదు. రాకీక
విషయ లంఘనత్వముగల శ్రోతలు గ్రహించుటకు
వీలుగా కావ్యోపచారమునుబట్టి యీ కృతి వ్రాయఁబడి
నది. ఇందు మోక్షముకంటె భిన్నమయిన విషయ
మును కావ్యధర్మమును పురస్కరించుకొని వ్రాసెడిని.
మందు చేదుగా నున్నప్పటికి మధుయుతమునచోఁ
ద్రాగుటకు హృద్యముగా నుండునుగదా! విషయరతి
పరము, మోక్షదూరమునయిన లోకమునుజూచి, కావ్య
వ్యాజమున మోక్షతత్త్వమును దెలిపితిని. శమకారక
మున యీ తత్త్వమునే దీనినుండి గ్రహింపవల
యునుగాని మిగిలిన సాగనులవల్ల మోహము పనికి
రాదు. ఖనిజముల ధూళిక క వానియందలి బంగా
ంము నియతముగా నుపకరించునుగదా!

పాలి వాఙ్మయ మందును సుందరీనందులకథ
కలదు. ధమ్మపథమునందు 'యథాగారవో దుచ్ఛన్నమ్'

'యథాగారవో సుచ్ఛన్నమ్' అను రెండు శ్లోకములను
బుద్ధుండు నందునితోఁ జెప్పెనట! ఈ రెండు శ్లోక
ములు ధమ్మపథముతో యనుకవగ్గమునందుఁ గలవు.
వానికి సర్వేపల్లిరాధాకృష్ణ పండితుని యాంగ్లానువాద
మిట్లున్నది.

As rain breaks through an ill-thatched
house, so passion makes its way into an
unreflecting mind. (13)

As rain does not break through a well-
thatched house, so passion does not make
its way into a reflecting mind. (14)

ప్రథమ శ్లోకమును నందుని ప్రవ్రజ్యకు
ముందును, ద్వితీయ శ్లోకమును నందుండు సందోధి
పొందినతరువాతను బుద్ధుండు చెప్పెనట! ఈ
శ్లోకవ్యాఖ్యాత నందుని ప్రవ్రజనస్వీకారమును
సంపూర్ణ కథిగాఁ జెప్పెను.

సుందరీ ప్రస్తావనము ధమ్మపథము నందుఁ
గలదు. అందలి జరావగ్గమునందు 'అత్తి నవో నగరవో
కత్వా (కతవోఅని రాధాకృష్ణ పండితుని ధమ్మపథ
ముతోఁ గలదు) మాంసలోహిత రేషనమ్' అను
శ్లోకము కలదు. బుద్ధుండు సుందరీ నుద్దేశించి
యీ శ్లోకమును జెప్పెనట! దానికి రాధాకృష్ణ
పండితుని యాంగ్లానువాద మిట్లున్నది.

Of the bones a citadel is made, plaste-
red over with flesh and blood, and in
it dwell old age and death, pride and
deceit. (15)

పాలిభాషలో ఈ శ్లోక వ్యాఖ్యాత సుందరీ
వృత్తాంతమును వర్ణించెను. సౌందర్యరాయమున
సుందరీకి రూపనంద, సుందరీనంద, జనవదకల్యాణి
యను పేర్లు కలవట!

త్రిపిటకములలో సుత్తపిటక మొకటి. దీనిలో
నైదుభాగములు కలవు. వానిలో ఖుద్దకనికాయ
మొకటి. ఖుద్దకనికాయములో శేరగాథలు, శేరీగాథలు
కలవు. అవి బౌద్ధసన్న్యాసులు, సన్న్యాసినులు చెప్పిన

సంకలనగ్రంథములు. ఈ గాథలలో నందుండు చెప్పిన వని నమ్ముచున్న యొక కొన్ని శ్లోకములు కలవు.

ఏది యెట్లయిననేమి ? సౌందరనంద కథకు, పాలి వాఙ్మయముందలి సుందరీనందుల కథకు భేదము కలదు. ఆ భేదములనుగూర్చి హరప్రసాదశాస్త్రి యిట్లు వ్రాసెను: సుందరీనందులు 'లలితోప భోగ కలవా పారీణులై' యున్నపుడు భిక్షార్థము బుద్ధుండు వచ్చెనని సౌందరనందము చెప్పుచున్నది. నందుని వివాహమునకు వట్టాభిషేకమునకు సర్వ సన్నాహములు చేసినది బుద్ధుండు వచ్చినట్లు పాలి వాఙ్మయమున గలదు. బుద్ధుండు భిక్షాప్రాత్రను నందునిచేతి కిచ్చుట రెంటును సమానమే. కాని భిక్షాప్రాత్రను దిరిగి బుద్ధున కిచ్చినేయ వలయునని నందు డారాట పడుచున్నట్లు పాలివాఙ్మయమున నున్నది. భిక్షాప్రాత్రుల దిరిగి యింటకి వెళ్లవలయునని నందు డనుకొన్నట్లు సంస్కృతమున గలదు. మకరికా ప్రతముల తడియాటకముందే రావలయునని సుందరి కోరినట్లు సౌందరనందమున నున్నది. వెంటనే తిరిగి రమ్మని యామె విలపించినట్లు పాలివాఙ్మయమున గలదు. నందున కెవ్వరు ప్రవ్రజ్య యిచ్చిరో పాలి వాఙ్మయమున లేదు. సౌందరనందములో వైదేహ మునియగు నానందుండు ప్రవ్రజనదీక్ష యిచ్చినట్లు కలదు. విచారమునుండి తప్పించుకొని పోవగా నందుండు పెక్కుసార్లు ప్రయత్నించినట్లు సౌందర నందము చెప్పుచున్నది. ఆత్మాభిలాషమునకు వ్యతిరేక ముగా నియమపాలనము గావించుచున్నాడనని నందుండు చెప్పినట్లు పాలివాఙ్మయమున గలదు. సౌందరనందములోనున్న మర్కటము ఒంటికంటిది. పాలి వాఙ్మయములో దానికి ముక్కు, చెవులు, తోక లేవని వర్ణింపబడినది. అప్పరసల కొఱకు కఠోర తపస్సు చేయుచున్న నందుని ఆనందు డుపాలం భించినట్లు సౌందరనందము చెప్పగా, భిక్షువుల కండఱకతండు పరిహాసప్రాతరు డయినట్లు పాలి వాఙ్మయము పలుకుచున్నది.

సుందరీనందు కథ అవదాన వాఙ్మయ

మునకు గూడ వెక్కినది. అవదానము, అవదానము సమావార్థకములు. 'పుత్రం కర్మ అవదాన మిత్య చ్యతే'యని యుమరసింహుండు చెప్పుచున్నాడు. పూర్వము జరిగిన పరిశుద్ధ వ్యాపారము అవదానము. దీనిచే నరుండు పరిశుద్ధుండగును. బుద్ధభగవాను డొనర్చిన యట్టి వ్యాపారములే యవదాన వాఙ్మయమున వర్ణితము లయినవి. అవదాన కథలకు జాతక కథలకు పెక్కుసోలికలు కలవు. అవదాన వాఙ్మయమున క్షేమేంద్రుని బోధిస్తావదాన కల్పలతకు విశిష్ట స్థానము కలదు. క్షేమేంద్రుండు కాశ్మీరవాసి. పదునొకండవ శతాబ్దము వాడు. ఆయన ముప్పదియైదు గ్రంథములు రచించెను. జైచిత్తము కావ్యమునకు జీవముని నూతనాలంకార ప్రస్తావనము కొనసాగించెను. బృహత్కథామంజరి రచించెను. రాజావలీ నిర్మించెను. నక్కాచార్యుని మాట మీద, ఆచార్య వీరభద్రుని తోడ్పాటుతో క్షేమేంద్రుండు బోధిస్తావదాన కల్పలతను రచించెను. అందు నూటయేండు అవదానములను క్షేమేంద్రుండు రచింపగా, నూటయేనిమిదవ అవదానమును, జీమూత వాహనావదానమును అతని కుమారుండు సోమదేవుండు రచించెను. బోధిస్తావదానకల్పలతలో దశమ వల్ల వము సుందరీనందావదానము. దానియందలి కథ యిట్లుండును.

కపిలవస్తుపురములో న్యగ్రోధరామమునందు విడిదిచేసిన బుద్ధభగవానుని దర్శించుటకు నందుండు వెళ్లెను. బుద్ధుడతనిని ప్రవ్రజనము స్వీకరింపుమని కోరెను. నందు డామాటలు నచ్చక యొప్పుకొనలేదు. ఇంటికి దిరిగివచ్చి సుందరోద్ధావనముతో నిల్లాల్లితో వూరించెను. ఒకనాడు బుద్ధుడే భిక్షు సంఘముతో నందుని సాధమునకు వచ్చెను. నందుండు సకలోపచార ములు చేయగా నాయన యెంతో పొంగిపోయి యట నుండి కదలెను. స్వర్ణస్రాతలో సుపచార పదార్థము లను దీసికొని నందుండు బుద్ధభగవాను ననుగ మించెను. అనిధేయతాశంకతో భయపడిన సుందరి తల వాల్చినది. 'నీవు పోవలదు'అని మౌనముగనే యామె

చెప్పినట్లు నిపించి నందుఁ డామెతో 'వెంటనే తిరిగి వత్తు'ననెను.

నందుఁడు బుద్ధునితోపాటు విహారముచేరి కొంతసేపుండి తిరిగి వెళ్లుట కన్న యనుజ్ఞ వేడెను. బుద్ధుఁడు ప్రవజ్యాదీక్షను స్వీకరింపుమని మరల నడిగెను. నందుఁ డంగీకరింపలేదు. కాని భగవానుని వాక్యమువలన ప్రవజనదీక్ష తనంతటతానే నందుని దేహము నలంకరించెను. అతఁడు సన్న్యాసి యాయెను. సుందరి యతని మనసును వీడలేదు. అతఁ డామెకొఱ కెంతో విలపించెను. శిలాఫలముమీఁద సుందరీ చిత్ర మును వ్రాసెను. భిక్షువు లీ విషయము తెలువఁగా బుద్ధుఁడు నందుని పిలిపించి యతనికి విరక్తి నుపదేశించెను. నందుఁడు విహారవాటికనుండి దొంగచాటుగా వెళ్లవలయునని సెక్కుసార్లు ప్రయత్నించెను. కాని యతఁడు బుద్ధుని కంటఁబడక తప్పినదిగాదు. కనఁ బడినపుడెల్ల నాయన ధర్మబోధ చేసెను.

తర్వాత బుద్ధుఁడు నందుని పిలుచుకొని గంధ మాదన పర్వతమున కేగెను. అట కార్పిచ్చునొకడి కాలి వికృతముయిన గ్రడ్డికోతినిచూపి, దానికి సుందరికి లావణ్యమున భేదములేఁదనిచెప్పి సౌందర్యతత్త్వము నుపదేశించెను. నందుఁడు సుందరీ సౌందర్యము లోకోత్తరమని వాదించెను. బుద్ధుఁడతనిని స్వర్గ లోకమునకుఁ గొనిపోయెను. సురసుందరులనుజూచిన నందుని మనసు చలించినది. ఇది కనుగొన్న బుద్ధుఁడు ప్రసన్నబుద్ధితో 'బ్రహ్మచర్యము ననుష్ఠించినచో నీకు దేవాంగనలు లోపడునట్లు చేయుదు'నని యనెను. నందుఁడంగీకరించి బ్రహ్మచర్య వ్రతమునకుఁ బానుకొనెను. దివ్యాంగనాభిలాషమువలన నందునకు సుందరిపల్లంగల ప్రీతి చచ్చినది. పిదప బుద్ధుఁడతనిని నిజాశ్రమమునకుఁ బిలిపించెను. పూర్వ నిశ్చయముతో నందుఁడు బ్రహ్మచర్యము ననుష్ఠించెను. అతఁడు సుందరీ లావణ్య సంపత్తిని సంపూర్ణముగా మఱచెను.

ఒకనాఁడు వనములోఁ దిరుగుచున్న నందుఁ డొక చోట తుశుకు యుడుకుచున్న కుంభములతోనిండిన భూమిని జూచెను మిథ్యావ్రతులు, బుద్ధులు, రాగ

ద్వేషరక్తచిత్తులు నయినవారికి నిత్యతప్తములయిన యాకుంభములలోనే శాశ్వత నివాసమని తెలిసికొనెను. నందుఁడు తన దేహము కుంభీపాక సరకములోఁ బడి నట్లే భావించి పశ్చాత్తాపతప్పుఁ డయ్యెను. అతనికి మోహము తొలగినది. మనస్సు నిర్మల మయినది. ఉత్తమ నిష్క యేర్పడి బుద్ధి ప్రసన్నమయినది. ఒకనాఁ డతఁడు బుద్ధుని సన్నిధికివచ్చి 'మహాత్మా! నాకు సుందరిగాని సురసుందరులుగాని యక్కఱలేదు. ఈ విషయ సంపదలు పతనోన్ముఖములు. అచిరకాల ములో అదృశ్యమగునవి. వస్తువు లనిత్యమని భావించిన కొలది నిరావరణ వృత్తులు ప్రసన్నమగును.' అని వక్కాణించెను. బుద్ధుడేపుఁ డతనిసిద్ధి నిర్వాణబుద్ధ మయినదని గ్రహించెను. నందునిగూర్చి యడిగిన భిక్షువులకు బుద్ధుఁడతని పూర్వ జన్మ వృత్తాంత ములను చెలిపెను.

ఈ విధముగానున్న సుందరీనందుల కథకు బౌద్ధ శిల్పము వన్నెలు దిద్దినది. (క్రీ. శ. 2 వ శతాబ్దమునాటి అమరావతీ శిల్పములో సుందరీ నందుల కథను ఆంధ్ర శిల్పము చెక్కిరి. మద్రాసు మ్యూజియములో అమరావతీ శిల్ప శిలాఫలక మొకటి కలదు: ఆ శిలా ఫలకమున అధోభాగమునకు నెడమ ప్రక్క సౌధములో సింగరము చేసికొనుచున్న సుందరీ నందులు కలరు. కుడిప్రక్క సౌధలోరణముకడ నిలిచిన బుద్ధుఁడు, భిక్షాప్రాత్ర మోచుచున్న నందుఁడు కలరు. శిలాఫలకము మధ్యభాగమున భార్యా విరహాతప్పుడయిన నందునకు బుద్ధుఁడువదేశము చేయుచున్నట్లు కలదు. (క్రీ. శ. 3 వ శతాబ్దము నాటి నాగార్జునుని కొండ శిల్పమున సుందరీనందుల కథ చిత్రంపఁబడినది. ఒక శిలాఫలకము దక్షిణ భాగమున స్వర్గమునకుఁబోవు బుద్ధుఁడు నందుఁడు కలరు. బుద్ధుని కుడిమోకాలి క్రింద తొతిసైఁ గూర్చున్న కోతియున్నది. శిలాఫలకము వామభాగమున దేవాంగనలు కలరు. ఈ శిలాఫలక శిల్పవైభవము చూడఁబల నిట్టే యాకర్షించును.

ఆంధ్ర సౌందరనందమునకు, అశ్వఘోషుని సౌందర నందమునకు నొక కొంచెము సౌలికయున్న

దని గ్రంథకర్తలే చెప్పిరి. బోధనత్వావదాన కల్పల తకు తెలుగు కబ్బుమునకు పొత్తేలేదు. ఆంధ్రసౌందర్య సందర్భములో తొమ్మిదిసర్గము లున్నవి. సంస్కృత దృశ్య శ్రవ్య కావ్యములందు మాదిరిగా నాంధ్ర సౌందర్య సందర్భమునందలి గ్రంథభాగములకు—సర్గలకు—పేర్లు న్నవి. ప్రతి సర్గకు మొదటదానితోని విషయమును సూచించు పద్యముండును. మొదటి చివరి సర్గలకు మొదటనిట్టి పద్యములు లేవు. అష్టమ సర్గమునకు మొదట భవభూతి శ్లోకమున్నది. కవులు తమ్ముగూర్చి తాము వ్రాసికొనిన పద్యములు, కృతిపతి చెప్పిన పద్యములు కావ్యాంతమున గలవు.

ఆంధ్ర సౌందర్యసందర్భము నందలి కథ యిట్లు న్నది. పునరాగమనమును మొదటి సర్గలో బుద్ధుండు కపిలనస్తు నగరమునకు వచ్చుట, ధర్మబోధ చేయుట కలవు. భిక్షాగమనమును రెండవసర్గలో సుందరీ నందులు 'లలితోప భోగకలనా పారీణులై' యున్నప్పుడు భిక్షకువచ్చి బుద్ధుండు యుత్తచేతులతోఁ దిరిగిపోవును. ఈ తిరిగిపోవుట పర్యాయ సేవకొలుకు నగరికి వచ్చుచున్న పరిచారక చూచి నందున కెఱింగించును. నందుఁ డన్నను దీసికొనిరాగా వెళ్లును. మకరికావత్రము తడియాటకముందే వత్తునని సుందరీతోఁ జెప్పును. అశ్వఘోషుని సౌందర్యసందర్భమునందువలనే యీ సర్గలో సుందరీనందుల ప్రణయ కలహము కలదు. పరివ్రాజనము తృతీయసర్గము. నందుండు జనము గుంపుకట్టినచోట బుద్ధునిజూచి భిక్షార్థము రండుని ప్రార్థించును. 'నాటి కింక భిక్షాశన మొల్లమి' 'హస్తసంజ్ఞామాత్రన్' బుద్ధుండు తెలిపెను. ఇంటికిఁ దిరిగి పోదలంచిన నందుని చూపుతో నిలిపి యతని చేతికి భిక్షాపాత్ర యందిచ్చెను. ఇరువురు విహారము నకు వెళ్లిరి. అట బుద్ధుండు ధర్మబోధ చేయును. 'ఉపచార దక్షుండును నాత్మసముండును నైన శిష్యు నొక్కనిఁ బిలిపించి' 'తనయ! కుమారనందునకు ధర్మపథమున దీక్షయిమ్ము పామ్ము' అని యాజ్ఞా పించును. నందునికొలుకు నెదురుతెన్నులు చూచి చూచి సుందరీ నిజమెఱిగి నందుని బుద్ధుని నుపా లంభించుట 'నిరీక్షణ' మను నాల్గవసర్గ. ప్రవ్రజ్యా

దీక్షపొందిన నందుని 'యనుతావ' మయిదవ సర్గలో వర్ణితము. 'ఉపదేశము' 'ధర్మసంవాదము' అను ఆఠేడు సర్గలలో బుద్ధుని నందుని చర్చలు గలవు. సుందరీ హృదయము మాఱి ప్రవజన స్వీకారము చేయుట యేనిమిదవ సర్గయగు 'అనుజ్ఞ'. తొమ్మిదవ సర్గయగు 'సహధర్మచర్యము'లో వెలివాడ దగ్గఱనున్న గుడిసెలో మిత్తిమింగుచున్న బిడ్డలతల్లి సెజ్జకడ సుందరీ నందులు కలసికొనుట, బుద్ధుండువచ్చి సేవా ప్రబోధము చేయుట, వారు దేశికస్వామికి మంగళము పాడుట వర్ణితములు. పాత్రపక్షణమునందు, సన్నివేశ కల్పనమునందు, కావ్యోపసంహారమునందు ఆంధ్ర సౌందర్యసందర్భము విలక్షణ మార్గమువట్టి స్వతంత్ర పృష్టి యనిపించుకొన్నది. సంస్కృత కావ్యములో లేని ఘట్టము లాంధ్రకావ్యమున గలవు.

ఆంధ్ర సౌందర్యసందర్భము ప్రకృష్టమయిన బంధము కలది. కథ ప్రసవముగా నిండు నడిచినది. డౌంకతిరుగుళ్లు కానరావు. కథలో అతిమానుష విషయములు లేవు. బుద్ధుని యుపదేశమంతయు కపిల వస్తుపురవిహారవాటికలో జరిగినది. బుద్ధుండు నందుండు స్వర్గమున కేగుట యిందు లేదు. తథా గతుండు నందునకు గ్రుడ్డికోతిని, అవ్వరసలను జూపుట యాంధ్రకావ్యమున లేవు. ఇందు కోఁతుల జంట, అవ్వరసల ప్రస్తావన యున్నది. అది మూలము కంటె భిన్నము. ధర్మసంవాదమున వరస్వరము కానుసంప్రీతి ఘటించుచున్న కోఁతులజంటను జూపి భగవానుఁ డిట్లునును.

ఆ కపిచాన తత్కపికి
నందపుఁ బెన్నని, నీ లతాంగియున్
నీకు వరాలమూట,
మఱి నిర్జ్వరకాంతల నిత్యమౌవనా
స్తోకవిలాసనిభమరుమల్
చవిసూచినఁ దక్కురూపముల్
చీకటి తోడఁబుట్టువు లిసీ!
యనిపించుఁ గదోయి! కంటికిన్
తనయా! తాదృశమైన చుచ్చరల
సౌందర్యమృదున్ నాశమై

చను, బ్రేమింతువు నశ్వరమ్యుని
యా చక్కందన మీపు, ని
త్య నవీనమ్యును నాత్మభోగ్యమును
సత్యంబైన సౌందర్యమున్
గనరాదే? విషయ ప్రపంచమునఁ
గాంక్షల్ పండ వెవ్వరికిన్

ఈ భాషాకావ్యములో సుందరి హృదయవరివర్త
నము, ప్రవజ్యాప్తీకారము క్రొత్తగా నెత్తుకొని
నట్టివి. నాయకనాయకులు సుందరీనందులు. సంస్కృత
కావ్యములో నందునకుఁ బ్రాధాన్యము. ఆంధ్రకావ్య
ములో సుందరీనందులకుఁ దుల్యపాధాన్యము కలదు.
చతుర్థాష్టమ సర్గములు సుందరి పాత్రకు జీవము
పోసినవి. క్రమక్రమముగా సుందరి హృదయము
మాళినీతిరు తెలుగు కవులు చక్కగా వర్ణించిరి.
ప్రవజ్యాప్తీకారము సుందరి హృదయ సౌం
దర్యము పాత్రకులను నమ్మోహపఱుచును. చూడుడు.

తళతళ మను తొంటితనువు కృశించి ప్ర
సన్న శాంతద్యుతి సంపతిల్ల
నొయ్యర మెడలిన యొనపరి నడక కా
ర్తతాణవరత సంభ్రమముఁ గలవ
నతను సంజీవనమైన జెక్కంజూపు
నిర్వికారత నిండునెనరుఁ జింద
దరిలేని హృదయసౌందర్యసేకమున వి
శ్వమైల్ల రసమయత్వముఁ దాల్చి
సస్మితానన కాంతి వత్సలతఁ గురియ
నన్నకావి ధరించి యా సౌమ్యభావ
చొచ్చు దుఃఖాంధతమనమ్ము చొచ్చినట్టి
యెడలు పరికించి క్రొంబొద్దు పాడుపువోలె.

ఆంధ్రసౌందరనందము ముగింపుపై దేశకాల
ప్రభావము కలదు. సుందరి వెలివాడకు వెల్లిన త్రవ
గనుడు.

దీపి కోజ్జ్వల విపణి వీధిం దరించి
ధనికులు పసిండు వాడలు దాటి, యంతః
గారు చీకట్ల దేలు కుటీరపాళి
లోన దుర్గంధిలపు సందులోనఁ జనుచు

చితచితలాడు నీరమునఁ,
జేషలకంపునఁ, బందిముట్టియల్
కతికెడి చప్పరింపులను,
గైకుయి లాడెడి కుక్కకూతలన్
బ్రతినినదించు దర్బర రవముల,
నీదరమ్రోతలన్, దరి

ద్రత తలుపేలు గ్రుక్కికొను
తావులలో వెలివాడ చక్కటిన్

ఒక గుడిసె లోనికిన్ బా
లకు వెంటం జొచ్చి, తెల్లలవపుష్పవృక్షా
మకమకని దివ్య వెలుగున
నొకట సమానన్నమరణ నువిదన్ గాంచెన్

బుద్ధుండు, సుందరీనందు లీతావునఁ గలసి
కొనుట యొక మధురఘట్టము. గాంధీ మహాత్ముని
జాతీయోద్యమప్రభావము స్పష్టముగా నిందుఁ
గలదు. మాలలో, మాలలవంటి వారో యున్న వెలి
వాడ కాబోలది.

ఏ పాత్ర నెంతవఱకు వర్ణింప వలయునో,
ఏ పాత్రచేత నెంతవఱకు మాటాడింపవలయునో
యూహించి, యాచిత్య మెఱిగి తెలుగు కవులు
అంతవఱకే వర్ణించిరి. మాటాడించిరి. కావున
సంక్షేపము తెలుగు కావ్య శిల్పమునకు జీవము
నది. యశోధరా దైన్యస్థితి వర్ణనము దీనికొక
తార్కాణము. సంస్కృత కావ్యమున నిదిలేదు.
బుద్ధుండు కపిలనమ్మ నగరము చేరిన పిదన రావ
వారిల్ల వచ్చిరి. యశోధరయు వచ్చెను. ఆమె భర్త
నెట్లు చూచును? ఏమి మాటాడును? రాచవారు
వచ్చినట్లు చెప్పినపుడామెయు వచ్చినదని చెప్పక
తప్పదు. వచ్చినదని చెప్పినప్పు డామె హృదయస్థితిని
వర్ణింపక తప్పదు ఆమె గౌతము నిల్లాలు. కవు లీ
గుట్టు నెఱిగి యొక పద్యముననే యామె దైన్య
మును హృదయ నిదారకముగా వర్ణించిరి. ఈపద్యమును
జదివినప్పు డెవ్వరయినను బుద్ధుండు దగ్గఱనున్నచో
'నీవు నీధర్మము ఏయేటిలోఁ గలిపిన మాకేమి ?
యశోధర కెంత యన్యాయము చేసితినయ్యా?' యని
యందురని యనుకొందును. చదువుడు.

కజ్జలహీనమై కాంతిబాసిన కనుం

గొనలందు బాష్పాంబు కణము లురుల

విగత సంస్కారమై వ్రేలు పెన్నెఱికురుల్

సెదరి వెన్నున జిక్కు జీరు వడగ

వసేవాళ్లు వాడిన పసిడి మైతీవ సం

భ్రమ యాన వశతః గంధము వహింపఁ

బాలిన చెక్కిళ్ల పయిపయిన్ జాలువా

తీన కంటినిరు చారికలు కట్టు

నంతిపురి వీడివచ్చి శూన్యావలోక

నములఁ గాంతుని గనుచు రూపమునహించు

శోకమన దౌల నిర్మె యశోధరయును

కొడుకు కూఁగటి నొకకేలఁ బుడికికొనుచు.

ఇంతకంటె నెక్కువగా నేమి చేయఁగలదామె?

ఉన్న సాగంతయు 'శూన్యావలోక'నములఁ గాంతుని గనుచు' ననుటలోనే యున్నది. ఆ చూపులు యశోధర యాంతర జగత్స్వరూపమునకు దర్శనములు.

ఆంధ్ర సౌందరనందములో ముఖ్యమయిన బుద్ధుని యుపదేశములు మూడుచోట్లలోఁ గలవు. కపిలవస్తుపురమున ధర్మబోధ గావించినపుడు నిస్సంగత్వము, జగదనిత్యత్వము, ధర్మచక్రవర్తనము, అస్తేయాదినద్గుణపుంజము మొదలగువానినిగూర్చి మాటాడును. మొదటిసారిగా నందునికి నుపదేశము చేసినపుడు మృత్యువు, జరారుజానిలయమయిన దేహము, అనువానినిగూర్చి యుపన్యసించును. రెండవ సారి నందునితోఁ జర్చ చేసినప్పుడు బుద్ధుండు విశ్వమునందలి హింసాద్వైత్యములనుగూర్చి చెప్పను. భిక్షువులను గొనియాడును. ఆత్మభోగ్యమయిన, అనిమిత్తమయిన, నిత్యనవీనమయిన సత్యసౌందర్యమును నిరూపించును. తొదలజాతి పరమార్థమును వెల్లడించును. ఈ బోధలలో చక్కని క్రమమున్నది.

అశ్వసాముని సౌందరనందములో కవితాకళకు బరువయిన ధర్మోపదేశము కలదు. సంస్కృత కావ్య కర్త లక్ష్యము వేఱని యాయన మాటలనుబట్టియే తెలియుచున్నది. ఆంధ్రకావ్యములో ధర్మోపదేశము సముచితముగానే యున్నది. కాని దానిలో హిందూ

ధర్మవాసన యున్నది. కపిలవస్తునగరములో ధర్మబోధ గావించినపుడు బుద్ధుండు యమునకు బొమ్మ వెట్టుట, భవానురుదలమెట్టుట, మోక్షకాంత మెడను తాలిగట్టుట యనుచు మాటాడును. ఇట్లునుట తగునో తగదో సహృదయు లాలోచింతురుగాక! అది యునుగాక బుద్ధుండు మాటిమాటికి శ్శ్రుతియధర్మమును నొక్కి వక్కాణించుచుండును. ఆయన నందునితో 'మనకేమి యన్నటులఁ బ్రొద్దుల్ పుత్తురా రానుతుల్' 'రాగిలి భోగముల్ గుడుతురా? నినునంటి నరేంద్రపుత్రకుల్' అని యనును. నందుండు రాజకుమారుడే కావచ్చు. అతని రాజకుమారత్వమును పురస్కరించుకొని లోకసేవాసక్తిని బెంపొందింపఁ జేయుట యేమంత తగిన వని? గౌతముండు రాజకుమారుడే. ఆయన దేని కిల్లు వెడలెను? రాచ బిడ్డఁడు గావున విశ్వద్వైత్యమును బావగా సర్వసంగ పరిత్యాగము చేసెనా? లేక జరారుజామరణవీడితమగు విశ్వమును వీక్షించి కరుణామయుడై లోకత్రాణార్థము మహాభినిష్క్రమణము చేసెనా? భోగవైముఖ్యము వలయునని వక్కాణించుటకు శ్శ్రుతియత్వమును బ్రస్తావింపవలయునా? దానిని బ్రస్తావింపక నందునిలో మార్పు తీసికొనిరాలేని పదతాంవరుడా బుద్ధుండు? ఈ విధముగా భావించిన పక్షమున నీ క్రింది పద్యమును సమంజసముగాఁ జూపట్టదు.

ఊబిలోఁ గాళ్లు దిగఁబడి, యోరమెడను
మలచి బయ లాలకించు గోమాతవోలె
దల్లిడిలుచున్న దీ విశ్వధాత్రి; రాచ
బిడ్డనికి నీకుఁ దగునె యుపేక్షసేయ.

ఈ పద్యమునకు ముందు మఱి మూడు పద్యములు గలవు. వానిలో హిందూధర్మవాసనలు పెల్లుగా నున్నవి. చూడుండు.

సారథీకృత్య మొక్కరుడు,
సైంధవకృత్యము వేఱొకండు శాం
తాభటిన్ యభానిధి
నుసాయముపై నెఱవేర్చి లోకయా
త్రారథమున్ మునీంద్రవిఘాతమ్ముగు

గమ్యము చేర్చుకొనమై
పాటుని జన్మమున్ బుడమిపాలుని
జన్మముఁ గల్గె నిమ్మహిన్.
బరువు మోయఁగజాలు నశ్వములు లేక
ప్రాప్యము నెఱింగి నడవు సారథియు లేక
దారితప్పెను నేటికి నారథమ్ము;
ఎచటఁబడి కూలిపోవునో యెఱుఁగరాదు.
ఆద్యులైనట్టి ఋషులు సత్యం బహింస
ధర్మదేవత రెండునేత్రము లటంచుఁ
గఱపిపోయిరి లోకనంగహము కొఱకు
నంధురాలయి యాపె యల్లాడు నిపుడు.

మొదటి పద్యములో బుద్ధుఁడు వర్ణవ్యవస్థ నంగీ
కరించె నను వివరీతార్థము కలదు. ఇది యను
చితము. బౌద్ధధర్మ విరుద్ధము. పురాణార్థులు ప్రవ
చించిన సత్యాహింసల ప్రస్తావము బుద్ధునినోటివెంట
వెడలుటయుఁ దగదు. సత్యాహింసలు ప్రాచీనతత్త్వ

ములే కావచ్చు. బౌద్ధధర్మమున నవి కలవు. అంత
మాత్రాన ప్రాచీనర్షులు వానిని ప్రతిపాదించినట్లు
బుద్ధుఁడు చెప్పవలసిన యక్కట యేమున్నది ?
ఆంధ్రకవు లిట్లు వ్రాయుటకు నాకొక హేతువు
కనబడుచున్నది. సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణుని వంటివారు
బుద్ధుఁడు హిందూధర్మ సంస్కర్త మాత్రమే
యనియు, నుపనిషత్పిదాంతానుయాయనియు
నమ్మిరి. ప్రచారముచేసిరి. ఈ తెలుగుకవులా త్రోవ
త్రొక్కిరి కాబోలు. కాని సాలివాజ్యయమును గూలం
కషముగా మధించిన ప్రాచ్య పాశ్చాత్య పండితులు
బౌద్ధము మాతనదర్శనమని సహేతుకముగా నిరూ
పించిరి.

ఆంధ్ర సౌందరనందము చక్కగా చిక్కగాఁ
దిద్దిదీర్చిన కావ్యము. ప్రాచీన నవీన కాలముల కెంత
భేదమున్నదో యంతేభేదము ప్రాచీనకావ్యములకు, నవీన
కావ్యముగు సౌందరనందమునకు నడుమఁగలదు.

ము క్త కా లు

శ్రీ మాదిరాజు రంగారావు

కాలం గుడ్డిది సూర్యచంద్రికన్నా
సమాజం కుంటిది రోజు పరుగిడినా.
ఎవడు దారి చూపిస్తే వాడే అప్పుడు
ఎవడు ఊతనిస్తే వాడే బంధువు.

అహం రగిలి మండి భస్మమై
కన్నీటితో పరిషిక్తమై,
రానీ పచ్చని మొక్కనునసులో
అదే అందమైన సృజనసమయం.

నడుస్తూన్నవి సంవత్సరాలు
ముట్టించిన వత్తులు.
దప్పికగొన్న చూపులతో
ఆకలిగొన్న ఆశలతో.

నీటి ఉరవడికి కొట్టుకపోతూ
మళ్ళీ ఏటికడుపులోనే నివాసం,
మృత్యుభూమి అంచుల్లో పొక్కుతూ
జీవనగతిలో సంధికై యత్నం.

నెత్తురి ఎరుపే ఏమనిషిని నరకినా
శత్రువు తప్పలే దజాతశత్రువుకూ,
అగ్ని ఒకటే ఏవస్తువు మండినా
మనస్తత్వ మొకటే కాలం వేరైనా

పూవులో గంధం కోరతావు
నవ్వులో పూలు ఊహిస్తావు

పూవులో వేడే ఉంటుంది సుమా !
నవ్వులో విసమగా ఉంటుంది జాగ్రత్త !

స్వీకరించు వేదన కానుకగా
సమర్పించు ఆనందం ప్రతిగా
వినిపించు సంగీతం మధురంగా
గ్రహించు ప్రళయం సృదయంలో.

నీటి జాలు జ్ఞానకం తెస్తుంది
బ్రతుకులోని అర్థత నెపుడో,
పర్వతపంక్తి మరువనీయదు
బ్రతుకులోని కాలిన్యత నెపుడూ.

పురాతన శిథిల పంక్తులనుండి
తొంగివొంగి చూస్తోంది గతం.
సందులలో ఉద్గమించిన మొక్కలు
నిదురలో నవ్వువలె ఉన్నవి.

ఎక్కడో ఎగిరింది పక్షి
భయానికో సరదాకో గాని,
సుళ్లు తిరిగిన రెక్కల చప్పుడుతో
ఎదను లేపుకోయేను తనతో.

మన నవ్వులోనే ఉంది ఏడుపెంతో
అందుకే ఏడ్వనక్కరలేదు మనం,
నేనెవరిని చూస్తున్నానో తెలీదు
నాకందరూ కన్పించే రద్దంలో.

నీవేమి చేస్తావు నాకు మేలు
హారి భగవంతుడా ! చెప్పు.
నేనెంత పనికిమాలినవాడినో తెలుసు
అందుకే నీగురించి మాట్లాడ నసలు.

జానపదుల గుండెల కొండల్లో పారే సెలయేళ్ళు

శ్రీ దేవరాజు మహారాజు

ప్రకృతిమాత ఒడిలో మానవుడు చిరకాలం జీవిస్తున్నాడు. అతనికి ప్రకృతే ఎన్నో పాఠాలు నేర్పుతుంది. వాటి సర్థం చేసుకునే సమర్థత పట్టణాలల్లోవుండే నాగరికులకంటే, పల్లెల్లోని అనాగరికులకే అధికంగా వుంటుంది. పంటలు, జంతువులు, మట్టలు, పచ్చనిపైర్లు, నీళ్లు, చల్లని వాతావరణం... ఇవన్నీ చూస్తూవుంటే జీవిత సత్యాలేవో అర్థమైపోయినట్లే అనిపిస్తుంది. అలాంటి అనుభూతి వారు జీవితాంతం అనుభవిస్తునే వుంటారు. పోగా సూర్యుని వేడిమిని, చంద్రుని వెన్నెలను సమానంగా హృదయ పూర్వకంగా అనుభవించగల ఉన్నతులు వారు. అందుకే వారికి అన్ని రకాల అనుభూతులుంటాయి. వారి హృదయస్పందనలోంచి, అనుభూతులు వెలువడుతాయి. అనే వారి గీతాలు, పదాలు, గేయాలు... వాటి కేపేర్లు పెట్టినా పెట్టుకోవచ్చు. కాని అవి కొంత కాలం వారిని వారి బ్రతుకు బాధల్పింది లాగేసి దూరంగా తీసుకెళ్లి బ్రహ్మనుభూతినిస్తాయి.

వాళ్లు అనాగరికులు కాబట్టి, వారి అనాగరిక భాషలోనే, వారి కవిత్వం వుంటుంది. 'కవిత్వం లిక్విడ్ లాంటిది. ఏ ఆకారంగల సీసాలోనైనా పోయొచ్చు' అని ఆరుద్ర చెప్పారు కాదా?

గ్రామాల్లో వ్యవసాయంతో జీవించే గ్రామీణులకు దినచర్యలో మోటగట్టి, పొలానికి నీళ్లు పారించడం ఒకటి. దానినే వాళ్ళిక్కడ చెబుతున్నారు. పాట మోట గురించైనా దీనిని కలుపు దీన్నూ స్త్రీలు పాడతారు.

'అడిమిన ఒక బాయి	నా రామచిలుక
అగ్గనాల బాయి	"
అగ్గనాల బాయికి	"
మొగ్గల్లది మోటో	"
మొగ్గల్ల మోటకు	"

మొగిలిపూవు దండెడో	"
మొగిలిపూవు దండెడకు	"
గజ్జెల కానో	"
గజ్జెల కానికి	"
గంగెడ్లు గట్టో	"
సీసామడు మోట గొట్టె	"
సీత నీల్లు గట్టె	"
దేముడు మోటగొట్టి	"
రంబ నీల్లు గట్టె	"
కాముడు మోటగొట్టె	"
కాంత నీల్లు గట్టె	"

సృష్టి మొదలైంది మొదలు ఏపన్నెనా స్త్రీ పురుషులు కలిసికట్టుగా కష్టపడటం, సుఖాల్ని పంచుకోవడం వుంది. అతడు మోటకుడుతూవుంటాడు. ఆమె పొలంలోకి దిగి వరాలు సరిచేస్తూ నీళ్లు మలుపుతుంటుంది. పచ్చగానవ్వే భూదేవి శరీరంమీద పసి పావల్లా ఆడుకొంటూవుంటారు. దేవుళ్లైనా అలాగే వుంటారని వాళ్ల ఊహ. అందుకే వాళ్ల పాటలో దేవుళ్ల పేర్లు!!

పగలంతా సూర్యుని కిరణాల వేడిమిని పీల్చుకుని మండిపోయిన వారిశరీరాలు, చంద్రుని కిరణాలు సోకగానే, ఉత్తేజమవుతాయి. సాయంత్రం నలుగురు ఒకచోట కూర్చున్నప్పుడు ఒకడు మనసులోని భావాన్ని కూనిరాగంద్వారా శబ్దాల్లోకి మార్చేసరికి అది పాటవుతుంది. అందులోనే లయ—పక్కావాళ్లు ఉసికొల్పుతారు. ఫలితంగానే లేదిడటం. మళ్ళీ, అడటం లోనూ వాళ్లకు తెలియకుండానే ఒక క్రమబద్ధమైన తీరు చోటు చేసుకుంటుంది.

"లాహిరె లాహిరె లాహిరె జంబాహిరె వవ్వాహిరె
||లాహిరె||
పొద్దు మీకింది ఎన్నెలాచ్చింది
నేటి రేతిరీ వన్నె తెచ్చింది

కీల కీలా నవ్వుకుంటుంది.
మిలమీలా మురుసుకుంటుంది.   'లాహిరె' ||
గజ్జెకాట్టి ఆడమంటుంది
ఎన్నెలోన ఎగమంటుంది
కూనిరాగం తీయమంటుంది   'లాహిరె' ||
కొత్త పాటే పాడమంటుంది
సంతోసం నింపుకొచ్చింది
ఆనందం అందుకొచ్చింది
ఎండలోన జబ్బుల్వయే
ఎన్నెలోన ఎంత హాయి   'లాహిరె' ||
వారి నోళ్ళనిండా, వళ్ళనిండా. గాలినిండా
వెన్నెల ఉక్కిరి బిక్కిరవుతుంది.

వెన్నెలకు వారిరక్తానికి ఎదో దగ్గరి సంబంధం వుండి ఉంటుంది. వెన్నెల సోకగానే వారిలోని రక్తం పొంగులు వారుతుంది—'నా అక్షరాలు వెన్నెలలో ఆడుకునే అందమైన ఆడపిల్లలు'—అన్న తిలక్ మాటలు జ్ఞాపకాని కొస్తాయి నాకు.

(జాతులు, కులాలు నేరు వేరైనా కొన్ని ఆచారాలు అంతటా ఒకే రకంగా వుంటాయి. ఉదాహరణకు వివాహం—ప్రపంచమంతా ఉండేకదా. అ బంధానికి పవిత్రత వేరే దేశాలలో లేకపోయినా మనకెంతో పూజ్యనీయమైనది—ఈ పాట 'మాల' వారు వారి పెళ్ళిళ్ళలో పాడతారు.

బిందె తాకి వున్నై (మంగళమాత్రం) సొట్టు బోయిందట. అదో అవశకునమని ఆందోళన పడుతుందీ పడతి. పెండ్లికి ఎంత గౌరవ స్థానమిస్తామో ఈ చిన్నినిషయంవల్ల గ్రహించవచ్చు.

'పెండ్లివాటి నా బొందు వున్నై ||పె||
బిందె దాకె సొట్టు బోయె ||బిం||
నాది రాత ఎట్టులున్నదో ||నా||
ఏటి గట్టుకు ఎవసం బెట్టి ||ఎ||
కలిబెట్టి వొండితయ్య ||క||
కంకెడన్నం కుడిసి పోవయ్య ||కం||
బుడ్డివెట్టి వొండి తయ్య ||బు||
బుక్కెడన్నం కుడిసిపోవయ్య ||బు||
సెము తెట్టు బోసెందె పిల్ల ||సె||

రెకెట్ల జినిగిందె పిల్ల ||రె||
ఆపది రోకలి బుజాన బెడ్డై ||ఆ||
సెమ్మకు జినిగిందెరో మొగడ ||సె||

సోలసోల ముత్యాలిత్తు సోమపూల దండలిత్తు
రావయ్య రాములవారు నాగబెల్లికి
హారాలిత్తు సారెలిత్తు, అడివిడ్డ గంపలిత్తు ||రావయ్య||
కుర్మసాని గిన్నెలిత్తు కూసుండ కుర్మిలిత్తు   ,,
నిలబడ బెంచీలిత్తు ఉరు తిరుగ బైస్కొల్లి   ,,
ఊబ్బుతిరుగ మోటరిత్తు అయిదువేల దాసీలిత్తు   ,,
తూర్పుదేశము నిత్తు తుర్కయీ నిత్తు   ,,
పెండకెమె ఆవునిత్తు, పాలయ్య బరెనిత్తు   ,,
రావయ్య రాములవారు నాగబెల్లికి—'

ఇక్కడేమో పెండ్లికొడుక్కి 'రాములు' అని దేవునిపేరు పెట్టుకున్నారు. అలిగాడ్ ఏమో బైస్కొలు, మోటరు, తుర్కమియా ఇన్నిఆశలు చూపిస్తూ పిలుస్తున్నారు.)

మరో పాటలో ఒక పడతి కార్యభారంపైన పరదేశంవెళ్ళే మరిదికి హితబోధలాంటిది చెప్తుంది. సుందరమైన ప్రకృతి పరిసరాల్లో విషనాగులుకూడా విహరిస్తాయికదా? అలాగే ఇక్కడ ఆకుల్లే కున్నా మేకలున్నాయనడం, గడ్డిలేకున్నా గేదెలుంటాయని సెప్పరించడం గోడకు చెవులుంటాయనడం లాంటిది. సంఘంలోని చీడపురుగులు అనుకోకుండా తటస్థపడతాయి జాగ్రత్తగా వెళ్ళమని ఉద్బోధ.

'కొమ్మ యెనరో కొట్టి నారయ్యో ||కొమ్మ||
కోటిమడ్జానో మరిది
ఆకులేని అడవిలోన, మేకలున్నాయో మరిది ||ఆకు||

మేక కట్లం మరానజోతి
మచలున్నాయో మరిది
గడ్డిలేని అడవి లోన
గేదెలుంటాయో మరిది
గేదె కంట్లం మరానజోతి
గొర్పముంటాదో మరిది.
పుట్టలేని అడవిలోన
పాము లంటాయో మరిది

పాము కంటల్లం మరాన జోతి
వడిగ బంటాయో మరిది
నీ బొద్ది సేతుల తోటి
నద్ది గట్టావే వదిన
నీ హంస నడకల తోటి
సాగ వంపవే వదిన
కలికి చిలుక కండ్లతోటి
పార జూడవే వదిన'

ఒక బాల వుంది, ఎవరంటే—

'ఒడ్డు శెంచలికూర లేరిన బాల
బంగారు కొడువలితో తరిగిన బాల
మొదటి గుల్లల వెదిరిన బాల
గంగ ఒడ్డు కుపోయి కడిగిన బాల
కొత్తకొత్త ఎల్లల కుక్కిన బాల
పొయ్యిమీది దొంతులు బెట్టిన బాల'

ఆమెకు పిన్నవయస్కురాలైనపుడే, పెద్ద
వాళ్ళ పెళ్లి చేసారు. మొదటిసారిగా, ఆమె అత్త
ఆనబడే ఆనిడ వచ్చింది. తీసుకు వెళ్ళడానికి. ఆమె
కేమో పుట్టిల్లు, చెలులు, వదిలి వెళ్ళడం కష్టంగా
వుండడం సహజమైనదే. అందుకే అవశకునాలు కావా
లని కోరుకుంటోంది. దాంతో ప్రయాణం వాయిదా
పడుతుందని ఆశ.

'అత్తగారంట మా యత్తగారు
మమ్మ దోలుక పోనొచ్చినారు
త'టె బున్న ఓ బుడ్డ సెల్లె
తుమ్మనన్న తుమ్మరాదె,
సందులున్న పాకలోల్ల పిల్లగా
సల వబట్టె తెదురుంగ దేర.
గొంతెలున్న గొల్లోల్ల పిల్లగా
పచ్చిపాలన్న ఎదురుంగ దేరో
కంపనాటి కాపోల్ల పిల్లగా
గడ్డ పారన్నెరురుంగ దేర
ఊరు దిరిగె ఓ ఊరబిల్లి
అడ్డమన్నా నువ్వన్నరానే'

కాని ఆమె ఆశించినట్లు కాలేదేమో—పెద్ద
వాళ్ళ చింతవడక వెల్లిరా!—అంటున్నారు.

'కొండకింద కొట్టసేను, కోయరానే రొడి వడున
ఎన్ని గోరికలైన, ఎలావె జట్కు
సంత కింద నిలవడి లావు సంత జేసేవు
నీ సంత నా కెరుక పోయె మొగ నెంట
బండి నిండ రాల్లేరి బాయి మూడు సుట్లు దిరిగి
బాయిలొగ రయేస్తే బ్రమలు దీర్తేర
తెయి నిండ రాల్లేరి పెరువు మూడు సుట్లు దిరుగ
సెల్లోక్క రయేస్తే, సెమలు (శమలు) దీర్తేరా
కను సాగ పెదరందె, సట్రయిక జనుగందె
పోయె మొగన్నాన్కి....'

(ఇలా నిత్యజీవిత సత్యాలను చిత్రిస్తూ కవి
పిస్తాయి. ఈ జానపద గేయాలు ఇందులో
ప్రబంధాల్లోలాగా ప్రకృతి వర్ణనలు, తత్వచింతనలు
చాలా తక్కువ. మన తెలుగు వల్లెపాటలే కాకుండా
దేశభాషల్లోని ఏ భాషకు సంబంధించినవైనా మధు
రంగా వుంటాయి. అన్నిభాషల వాళ్ళు వాళ్ళ జాతి,
పూర్వపు గీతాలను సేకరించుకున్నారు. కాని ఆ పని
మనమే సరిగా చేసుకోలేక పొయ్యామేమో—ఈ విష
యాన్ని I. A. Boyle M. C. S గారిలా చెప్పారుట.
“It is therefore to be hoped that while the
treasures of National Poetry are being
gleaned from so many languages, the
store of the sweetest dialect of Southern
India may not be overlooked, and that
the popular songs of the telugu People
may be collected —” అని. అతను రాయలసీమ
ప్రాంతంలో ప్రభుత్వద్యోగిగా వుండేవారు. అప్పట్లో
కొన్ని గేయాలు సేకరించి ప్రకటించారటకూడాను.
మన జానపద గేయ ప్రభుత్వాధికారుడు ఒక పాశ్చా
త్యుడు అని తెలుసుకుంటే ఆశ్చర్యంగా లేదా?)

ఈ క్రింది పాటలో ఎక్కడెని వాడలో అలా
వదల్చి, ఎంత చక్కగా వాడారో చూడొచ్చు.

'వెండలేసిన కొలవెండిది కోల || గోకుమల్లెనుందరి ||
పదమన్న పాడవే ఓ పడుచుపిల్ల ,,

ఏమంట పాడుదూ వెయ్యిమందిలోన ,,
 ఎగుసిగు ఎరుగని ఇగురవంతుడే ,,
 ముసలమ్మ ఒడికింది ముత్యాలవత్తి ,,
 వాయిసమ్మ ఒడికింది ఒజ్జాలవత్తి ,,
 బాలెంత ఒడికింది బంగారువత్తి ,,
 ఈ వత్తి ఆ వత్తి కలరాశి వోశి ,,
 శింతకింది శాలోడ శీరె నెయ్యపురా ,,
 నేళనె నెలకొక్క పోగు ,,
 నెత్తిమీద కొంగుల నెమిలి పూలెయిరా ,,
 మడతమీది కొంగూల పిల్లడుగు లెయిరా ,,
 వంచున వైరేని కడవ దించపురా ,,
 కొంగున కొటెల శిలకా లెయ్యపురా ,,
 నేళనె శాలోడు నెలకొక్క పోగు ,,
 దిగెనె వా శీరె దిటిలమీద ,,
 కొనెనె మాయన్న కొటెలు వోశి ,,
 కట్టెనే మా వదిన మడిమలు మెరువంగ ,,

నెత్తిమీది కొంగుల నెమిలిపూలు -- కొంగు
 కప్పకొని వదిన నడుస్తూవుంటే పురిలిప్పిన నెమిలి
 హాయిలు అమెలో చిలకాలని మరదళ్ల వాంఛ.
 ఇంకా కొంగు మడతెక్కడ వడుతుంది?—ఎమో మర
 దళ్లకు తెలుసు, అక్కడ పిల్లడగులు వెయ్యాలిట,
 అంచుకేమో కడవలుట. మడిమలు మెరువంగ వదినె
 చీరె కట్టాలిట—

ఇక జానపదుల నోటినుండి ఆశువుగా వెలు
 వడే గీతాల్లో అప్రయత్నంగా ఒక క్రమవద్దతి, లయ
 వచ్చి చేరతాయి.

‘కొరాయి పూలు పూసెనా
 కొడుకుల్ల బ్రవల్లు దీరెనా
 ఆశకు వరదేశము వస్తీర నీకోసము
 బీరాయి పువ్వులు పూసెనా
 బిడ్డల బ్రవల్లు దీరెనా
 ఆశకు వరదేశము మాటలంటే రేషము
 అనక్కాయ పువ్వులు పూసెనా
 అల్లండ్ల బ్రవల్లు దీరెనా

ఆశకు వరదేశము, మాటలంటే రేషము
 కుంకుమ్మపూవులు పూసెనా
 కోడండ్ల బ్రవల్లు దీరెనా
 ఆశకు వరదేశము, మాటలంటే రేషము.
 మల్లాయి పూవులు పూసెనా
 మనమల్ల బ్రవల్లు దీరెనా
 ఆశకు వరదేశము వస్తీర నీకోసము.’

నయాగరా జలపాతా న్నానడ మెంత సుళువో
 వారి నోటినుండి, ఆ పాటల్నానడమంత సుళువు.
 అందుకేనేమో ఆ పాటల్లో మనసుల్లోకి చొచ్చుకు
 పోయే విద్యుత్తులాంటిదేదో ఉద్భవిస్తుంది.

(వతిపాదం చివర ‘దేవయ్య’ అని వుంటుంది).

“శిద్దిపేట సీటి సీరె దిద్దిదిద్ది
 కట్టలేదురో దేవయ్య
 వత్ మాకూరి వద్దాల్తైక
 జబ్బల నడ్డ మెరువలేదురో ,,
 ఆలేరు వత్తరునూనె
 గుమగుమా గొట్టలేదురో ,,
 బోనగిరి బొట్టుసీన బొమ్మలనడ్డ
 బెట్టలేదురో ,,
 అత్తగొట్టె, మామగొట్టె
 మోటగాడ మోగుడు గొట్టెరో ,,
 మోటగాడ మొగుడుగొట్టె
 సాటు మొగడు సీటు గొట్టిరో ,,
 సాటు మొగడు సీటిగొట్టె ,,
 శీకటింట్ల తేలుగొట్టిరో ,,
 సీకటింట్ల తేలుగొట్టె
 ఇంటి మొగడు బాసలాడెరో ,,

తన గోడు వినేవాడు దేవయ్య. అతనితో
 చెప్పుకుంటుంది. తను మంచి చీరె కట్టుకోలేదు.
 బొట్టు పెట్టుకోలేదు. అత్తరు రాసుకోలేదు. ఎవరినో
 ఆకర్షించాలని ప్రయత్నించలేదు.

అయినా అత్త మొగడు కొట్టారు. కారణం
 మనకు చెప్పదు. కాని చివర తను, సాటు మొగడు

((పియుడు) చీకటింటోకి వెళితే తేలుకుట్టిన తతంగం మగడికి తెలిక మళ్ళీ బానలాడుతాడుట—

‘స్త్రీలు పరితపించరు. పరితాపం కలిగిస్తారు’ అని బుచ్చిబాబు ఎదో నవలలో వ్రాసారు. ఇక్కడది సరిపోయింది. ఇంతగోడు చెప్పకున్నా ఆమెలో పరితాపం, వేదన లేవు.

అసలు జానపదులకు వేరే ఆలోచనలే లేవు. నిశీధి వేకువగా మారినట్లు, చంద్రుడు వెన్నెల్ని జారవిడిచినట్లు—అంత సహజంగా సాఫీగా జీవితాన్ని గడిపేస్తారు.

పుట్టినూకలు, జొన్నలు తిని అంత దృఢంగా ఎలా వుండగల్గుతారు?—అయినా వాళ్ళు అన్నంమీద బ్రతకరు—కష్టంమీద, ఆనందంమీద బ్రతుకుతారు.

పల్లియుల గుండె సవ్వడులైన పల్లెగేయాలు పరిశీలిస్తే వారు మనకు అందులోనే సాక్షాత్కార మవుతారు.

వారి గుండెల కొండల్లో పారే ఈ సెలయేళ్ళ ప్రవాహంలో సినలైన కవిత్యం పంకులు సహృదయుల హృదయాల్లో నిలిచిపోతాయి.

తుమ్మలవారి లఘు కావ్యములు

శ్రీ గొల్లపూడి ప్రకాశరావు

తన మానముఁ దన ప్రాణముఁ
దన విత్తముఁ దన బలంబుఁ దన సర్వస్వం
బును విశ్వజ్యోతియన
మున కప్పన సేయువాఁడె ముక్తుఁడు సుమతి !'

ఇది ఆంధ్ర పాఠకులకు సుసరిచితమైన సుమతి శతకములోని పద్యముకాదు. యావన్మనుజాభ్యుదయ మాదర్శముగా భావించి కావ్యములు రచించుచున్న అభినవ తిక్కన ఆత్మార్పణములోనిది. ఆదర్శములను, ధర్మములను అందముగా బోధించువారు లెక్కకు మిక్కిలిగా నున్నారు. నోటిమాటకు, చేయచేతకు సంబంధము మాత్రము శూన్యమగుచున్నది. కవితా రూపమున తాను బోధించిన ధర్మములను నిజజీవితమున కొంతకు కొంతయైనను నాచరింపు కనిశ్చరుడు శ్రీ తుమ్మల సీతారామ మూర్తిగారు. పై పద్యము ఆత్మార్పణము గ్రంథములో ఒక కపోతి తన భర్తయైన కపోతముతో నన్న మాటలు.

ఆత్మార్పణ మొక లఘుకావ్యము. లఘుకావ్యమనగా స్వల్పపరిమాణము గల కావ్యము. ఖండికలలో నేదో యొక యంశమును గైకొని కొన్ని పద్యములలో వ్రాయుదురు. పూర్వగ్రంథములవలె విపులపరిమాణము గల గ్రంథములు మహాకావ్యములు. పూర్వగ్రంథములలోని యొక యంశమును గ్రహించిగాని, స్వతంత్రముగా కల్పించిగాని ఖండికకంటె యెక్కువ పరిమాణముగల గ్రంథముగా రచించినచో లఘుకావ్యమనవచ్చును. ఇది స్థూలనిర్ణయము మాత్రమే. తుమ్మలవారి గ్రంథములలో ఆత్మార్పణము, ధర్మజ్యోతి, సర్వోదయగానము లఘుకావ్యములు.

తుమ్మలవారు ఈ లఘుకావ్యములలో గ్రహించిన కథావిషయము లున్నతమైనవి. ఆదర్శప్రాయమైనట్టివి. అతిథి సేవాపరాయణత్వమును, పాత్రివ్రత్యమును బోధించుకథ ఆత్మార్పణములోనిది. పరుల

సొమ్మును విషప్రాయముగా భావించి ధర్మజ్యోతిని ప్రజ్వలంపజేసిన నారయ్యకథ—తుమ్మలవారి తండ్రి కథ—ధర్మజ్యోతిలోని విషయము. గాంధీజీ యనుచరుడు, ధర్మచక్రవర్తకుడు వినోబాభావే భూదానయజ్ఞ సంబంధమైనది సర్వోదయగానము. మూడు గ్రంథములును ముక్తిదాయకములే.

ఆత్మార్పణములోని కథ భారతములో నుపసన్నమైన లుబ్ధక కపోతోపాఖ్యానము. ఒక బోయవాడు వేటకువెళ్లి వేటాడివేటాడి గృహామ్మఖుడైన సందర్భమునకు కుంభవృష్టిగా వర్షము కురిసినది. దిక్కుతోచని యాబోయ యొక వృక్షముక్రింద చలికి వణకుచు శయనించినాడు. ఆ చెట్టు తొర్రలోని యొక కపోతము మేతకేగి తిరిగిరాని పెంటికొరకు దుఃఖించుచుండెను. బోయని వలలోనున్న కపోతి కపోతము నూరడించి అర్తరక్షణ ధర్మమని బోధించి బోయని దీనత బాపుచుని కోరెను. కపోతము బోయని ప్రశ్నించి మంటగావించి చలిబాధను తీర్చెను బోయడు తదుపరి తన యాకలి నెఱిగించెను. మార్గంబరముతోచని కపోతము తన శరీరమునే యాహారముగా ననుర్పించెను. బోయడు విరక్తుడైన వలలోని పులుగులను విడచివెళ్ళెను. వలనుండి బయటపడిన కపోతి భర్త స్థితికి విచారించి తానును అన్నిలో దుమికి మరణించి దేవలోకమున కేగెను. కిరాతుడిని గాంచి తానును దానా నలమున ప్రవేశించి ముక్తివొందెను. ఇది కథ. వ్యాస భారతమునందలి యీ కథను తిక్కన ముప్పదియైదు పద్యగద్యములలో రచించినాడు. అభినవ తిక్కన దానిని సుమారు నూటతొంబది పద్యగద్యములకు పెంచి యొక లఘుకావ్యముగా తీర్చిదిద్దినారు.

కథా సంనిధానములో మార్పులు గావించుట సాహిత్యములో సర్వసామాన్యముగా జరుగు విషయము. భారతమునందలి కథకు, ఆత్మార్పణములోని కథకు

స్వల్పమైన భేదములు కొన్ని గలవు. భారతములో కథా స్థలము చెప్పబడలేదు. రాష్ట్రముగానకర్త తుమ్మల కథాస్థల మాంధ్రదేశముని స్పష్టము గావించినాడు. 'ఆతఃకోక వేకువ గృష్ణాత్మల కాంతారములకు జని యెను' అని కృష్ణానదీప్రాంతమున్నాడు. కపోతము కపోతి కొఱకు విలపించు సందర్భమునను 'నకియా! మావటి వేళ నిన్నలసి కృష్ణానదీకాశీకరప్రకరాసేచిత నవ్య దివ్యసికతాభాగంబునన్ జేరి...' యని కృష్ణానదీ ప్రాంతమునే సూచించుట జరిగినది.

తిక్కన భారతములో బోయడు శీతబాధను తొలగించుమని కపోతమును కోరినపుడు కపోతము చిదుగుపుల్లలనేరి నిప్పతెచ్చి మంటచేసి చలిబాధ తీర్చి నట్లున్నది. తుమ్మలవారు అరణ్యమంతయు జల మయమైనపు డెందుచిదుగు లెక్కడ లభించునని భావించి యొక కల్పన గావించిరి. 'ఎండుపుల్లలకు నల్లాడు నా వెర్రి నేమనవచ్చు—నార్తరక్షణంబున కంటె నిక్కులాయంబు నా కెక్కుడే—వలయునే నిట్టి గూడులఁ బెక్కింటి నొక్కదినంబునని నిర్మించనేర్తు నని తలంచి' గూడును కూల్చినదని వ్రాయుట జరిగి నది. ఆర్తత్రాణపరాయణత్వమున కతిశయమును గల్పింపదలచి తుమ్మలవారు గావించినట్టి యీ మార్పు పాఠకుని హృదయము నార్ద్ర మొనర్చుటకు సహాయపడును.

తుమ్మలవారు కర్షక కుటుంబమున నుద్భవించినవారు. మడికొక పూటగా, బడికొక పూటగా జీవనమును సాగించినవారు. కర్షకు లెంతటి యతిధి సేవా పరాయణత్వము గలవారో యెఱిగినవారు. కాబట్టి సందర్భము లభింపగనే కర్షకస్తుతి గావించుటలో నాశ్చర్యములేదు. చలిబాధ తొలగిన పిదప కిరాతుడు కపోతము నాహారమును యాచించినాడు. భారతములో పశు లెప్పటికప్పుడు ఆహారమును వెతకుకొనెడివని గాని నిలువ యుంచుకొనవుగదాయని చెప్పుట గలదు. ఆ సందర్భములో ఆత్మార్పణముతో కవిశ్రీ

'ఎండకు వానకు జంకక
పండించిన దాస్యమెల్లఁ బాఠము లందున్
నిండించి తినుచుఁ బెట్టుచు
మండెడి కర్షకుడు ధన్యుఁ డాహింపంగన్'
అని కపోతముద్వారా కర్షకస్తుతి గావించినారు.

అగ్ని కాహుతి గాదలచిన కపోతము వలలోనున్న కపోతి కీ విషయము నెఱిగించినట్లు తిక్కన భారత ములో లేదు. కాని తుమ్మల కపోతముచేత అర్థాంగి యైన కపోతి కీ విషయమును చెప్పించినారు. శరణాగత రక్షణమునుగూర్చి తనకు బోధించిన తన ప్రేయసికి కపోతము తెలుపకుండుట న్యాయము కాదుగదా!

కవిగారి గ్రంథము రచించునాటికి వారికి భార్య వియోగము సంభవించినది. ఈ గ్రంథముగూడ సతీ స్మృతికే అంకితము గావించబడినది. సతీ వియోగ మును స్వయముగ ననుభవించిన వ్యక్తి గావుననే కపోత విలాపమంత రమణీయముగా సాగినది. భావ కవితా దోరణిలో సాగినదన్నను దొసగులేదు. కలిమి లేములలో భాగము పంచుకొనుచు, మంచిచెడ్డలలో పాలు పంచుకొనుచు ప్రేయసి హృదయము నలరింప జేయునట్టి యర్థాంగి దూరమైనచో జీవించుట సాధ్యముకాదని కపోతము విచారించినది. గత కాలపు విలాసవిహారములను జ్ఞప్తికి తెచ్చుకున్నది. ప్రేయసిని మఱువలేననుచు కపోతము ప్రేయురాలి గుణగణములను

'నీ మందస్మిత సుందరాస్యతలమున్
నీ నిగ్గులన్ జగ్గులన్
నీ మైమవ్వము నీ కనుంగవ పసన్
నీ నెన్నడల్ సొంపులన్
నీ మర్యాదల నీ మృదూక్తులను
నీ నెయ్యంబు నీ తియ్యమున్
భామా! నేనెటు విస్మరింతుఁ జెపుమా!
(ప్రాణంబుతో నుండగన్'

అని తలచుకొని తలచుకొని కపోతము దుఃఖించినది. నిజముగా ఈ దుఃఖము కపోతపు దుఃఖముతో తాదా త్మ్యముపొందిన కవి దుఃఖము. 'మండిమండని మొండి జేసితి వధిర్తంబుని ప్రేణేశ్వరి!' యని అంకిత పద్య ములలో పొందిన యావేశ మిక్కడను గోచరించు చున్నది. కపోతి విలాపముగూడ వియోగమునకు సంబంధించినదే. ఈ సందర్భములో భావకవిత్వపు పోకడలు గూడ కన్పించుచున్నవి. కపోతి దుఃఖించి దుఃఖించి మరణముగూడ మనలను వేటుచేయలేదని భావించి

'రమ్యకుసుమంబుపిపు సారభమ నేను
నిండునెలపిపు పండువెన్నెలను నేను

పదమవీపు తదర్థసంపదను నేను

కలదె యన్యోన్య విప్రయోగంబు మనకు' అని భర్త ననుసరించినది. ఈ సందర్భములో కవి తమ దాంపత్యముతోని యన్యోన్యతను జ్ఞప్తి తెచ్చుకొని యుండుటగూడ సంభవమే.

తుమ్మలవారి కవితాగుణములలో జీవిత సత్యముల నరటివండ్లొలిచి చేతబెట్టినట్లు సూటిగా, తేటగా చెప్పగలుగుట యొకటి. తెలుగుజాతి గణనలె యాకులుగా నిలువదగిన నీతిపద్యములు తుమ్మలవారి కవితలో విలుగబండినవి. ప్రపంచమును సృష్టించి, రక్షించి, భక్షించుట భగవంతునకు విలాసముని వర్ణించిన పద్యమును వినుడు.

'జీవులను సృష్టిగావించు శిల్పి యెవఁడో
ప్రాణులను గూర్చి గాపాడు భర్త యెవఁడో
వాఁడ వెండియుఁ గూల్చు విశ్వంబులెల్ల
నతని కిది నిత్యలీలావిహారనరణి'

కపోతి ఆర్తత్రాణ పరాయణత్వము మానవ ధర్మమని, జాతిమతికులగుణాదుల నరయక పాపండు నిల్వగూడ పరమేశ్వర తేజమున్నదని భావించి పూజింప వలయునని బోధించు సమయమున దీనులను ప్రోవని వాని జన్మము వ్యర్థమని

'దీనుల మొఱ లాలింపని

వాని బలంబును ధనంబు వంశంబు ని

జ్ఞానంబు జీవితంబు ద

యానిధి ! వ్యర్థములగుంగదా పరికింపన్' అని

చెప్పిన పద్యములవంటి పద్యములు పెక్కుటకు కంఠ స్థములైన పద్యములు.

హింసాకార్యముపై 'జనంబులకు నేవగింపు వొడము'టకు వ్రాయబడిన కావ్యమిది. కపోతము త్యాగము 'అక్కటికములేని కలుషాత్ము'ని యాత్మను పవిత్ర మొనర్చగలిగినది. సహృదయుల హృదయము లలో మార్పు పొడసూపుటలో నాశ్చర్యమేమున్నది? ప్రాణులను హింసించుట, జంతులను విడదీయుట జీవితలక్ష్యమైన దుష్టకీరాతుడు

'లోక మీ కరణిం బ్రాణి లోకమునకు

మేలు గావించుచుండు గాజోలు సతము

పుట్టువుందొట్టి యువకృతి పాంతజోని

కట్టిడిని నాకెట్టి . గతులు గలవా'

యని నిశ్చయముగా పశ్చాత్తాపపడినాడు. పశ్చాత్తాపము సకలపాపములను ప్రక్షాళనము గావించును. 'నాకెట్టి గతులు గలవా'యని నిషేధు డనుకొన్నను నిషేధరహితమైన మోక్షమునే పొందుట జరిగినది.

ఈ గ్రంథమును పఠించిన పాఠకుడుగూడ నట్టి హృదయపరివర్తనమును పొందవలెనని కవి యాకాంక్ష. ఆ పరివర్తనమున కుపబలకము లగుననియే మార్పులు చేర్పులు చేయుట జరిగినది. గ్రంథమును పెంచుట జరిగినది. చివరకు బోయనిచేతనే

'మంజులముగఁ బెక్కుధర్మములు వల్కి

చేతలం దొకడే ననుష్ఠింపలేని

వదరుబోతుల కిక సిగ్గువచ్చుగాత

మేతదల్చ కపోత విఖ్యాత చరిత'యని కుండ బ్రద్దలుకొట్టినట్లు మొగమోటుము లేకుండ పలికించి నాడు. ఈ కథ చదివిన మానవులు నిజజీవితములో మారినను మారకపోయినను తమ చేష్టలకు తాము మనస్సులోనైన సిగ్గుపడక తప్పదు.

పురాణములు స్తవములేగాని వాస్తవములుగావు. పురాణరచయితనీతులను, ధర్మములను బోధించుటకు కథలను కల్పించెనేగాని యని యేనాడును, నేప్రాంత మునను జరిగినవికావు. వారు బోధించిన ధర్మము లీ వర్తమానకాలమున నాచరణలో పెట్టుటకు సాధ్య మగునవిగూడకాదని యధునాతన నాగరకులు నొక్కి వక్కాణింతురు. ఇట్టి వాదములను నోరార గావించు వారికి వాకట్టు సీతారామమూర్తిగారి ధర్మజ్యోతి.

ధర్మజ్యోతికథ ఎప్పుడో, ఎక్కడో జరిగినది కాదు. ఏయేడుకో, గంధర్వుడో సాధించిన ఘనవిజయముకాదు. ఆశాపశుమనకు లోనుగాని ఆదర్శమువ కుని కథ. మిత్రధర్మమును నెరవేర్చి లోకమున ధర్మజ్యోతి వెలిగించిన పేదరైతు కథ. ఆ ఉత్తమ మానవుడు మఱెవరో కాదు. రచయితయైన మూర్తి గారిని కన్నతండ్రి నారయ్యయే.

ధనదవోలులో మట్టిపని చేయుచున్న కార్మికులకు నూలు బాగరపు టచ్చులు కన్పించినవి.

అమ్మటుకు వచ్చిన యొక్కెల నూరి వ్యాపారులు
మోసపుచ్చి యాపసిడిని సంగ్రహించిరి. సంగతి తెలిసి
ప్రభుత్వ పైనికులు తెక్కలు గట్టుకొని వ్రాలిరి.
మూడచ్చలను గలిగిన యొక వ్యాపారి తన చెంతకు
వచ్చిన మిత్రుని ప్రార్థించి ఆ బంగారమును వాని
కిచ్చి పంపెను. ప్రభుత్వాధికారుల యెద్దడి తగ్గినది.
వ్యాపారి మిత్రుని చెంతకేగి బంగారము నిమ్మని
యర్పించినాడు. మిత్రుడు ఆ బంగారమును తన
యొద్దగూడ నుంచుకొనక రహస్య స్థలమున దాచి
యుంచినాడు. ఆ రహస్య ప్రదేశమునకు గొంపోయి
వాని సొమ్మును వానికి ముద్దరనుద్దిగా నొప్పగించి
నాడు. ఆ బేహారి యా బంగారమును తరువాత తన
మఱియొక మిత్రుని యింట కొంతకాలము, నల్లని
యింట కొంతకాలము దాచియుంచెను. మొదటి
మిత్రుడు తక్కి తక్కిన వారందఱు నీతని మోస
గించుటకు ప్రయత్నించిన వారే.

ఈ కథలో కథానాయకుడైన నారయ్య సత్య
సంధత వ్రధానము. న్యాయమునకు భూగర్భమున లభిం
చిన ధనము ప్రభుత్వమునకు చెందవలయును. నారయ్యకి
సంగతి తెలియదని యనుకొనుటకు వీలులేదు. ఒడ్డె
వారిని వ్యాపారులు మోసగించిన సంగతి యానోట
నానోట బడుటవలన తానును వినియే యుండును.
అయినను తాను తన మిత్రునకు సాయమొనర్చినాడు.
ఆ వ్యాపారి కా బంగారము వచ్చిన విధానముతో నాతనికి
పనిలేదు. మిత్రుడు తన కొనగిన యచ్చల నతని
కిచ్చుటయే వాని లక్ష్యము. అదియే వాని ధర్మము.
ఆ బంగారము నవకాశమున్నను, తాను బీదతనముతో
నున్నను తస్కరింపవలెనను భావమునే మనస్సన
ప్రవేశింపనియని ధర్మవీరు డతడు.

ఇంత ధర్మపరిరక్షణ యొనర్చిన మిత్రునిగని,
యాతని యాత్మపాపిత్రయంబు సరసి వ్యాపారి వేసోళ్ల
బొగడినాడు. భూభారమును నీవంటి సత్పురుషులే
గాని మఱెవ్వరు మోయుటలేదని చమత్కరించినాడు.
శాస్త్రప్రకారము భూమి యెవ్వరిచేత మోయబడుట
లేదు. అది విషయాంతరము.

‘శ్రుతులు బ్రహ్మవేత్తలును
సూన్యతవాదులు గోవులున్ బతి

వ్రతలు నలుబ్బులై నెగడు
వారలుదార వదాన్యతా కళా
రతులనకొక యిమ్మహి భరమ్మున
కెవ్వరు చాలువారు ప
ర్యతములు నేస్గులున్ ఫణీయుఁ
బందియు మోయుట నమ్మ నయ్యోదన్’

కులసర్వతములు, అష్టదిగ్గజములు, ఆది
శేషుడు, వరాహావతారమున విష్ణువు పుడమి భార
మును మోయువారని పురాణములు. కాని సత్పురు
షులే భూభారమును భరించువారని వ్యాపారి వాక్కు.

ధర్మకార్యమును దైవకార్యముగా భావించి
గావించిన నారయ్య ఈ పొగడ్తలకు సిగ్గుపడి నీ సొమ్ము
నీ కిచ్చుటగూడ గొప్పయాయని దానినొక సర్వ
సామాన్య కార్యముగా భావించినాడు.

‘శిబివలె మేని కండలను
జీల్చితి నెల్లు మరున్నదీకుమా
రుబలె నఖండ రాజ్యరమ
రోసితి నొక్కొ దధీచిహ్నాని య
ట్ల బెడరులేక వెన్నెముక
లాగితిన్తోటు త్రిశంకు నూతి భం
గిం బలుకరాని కష్టములఁ
గీడ్చడి సుక్కితివేమి సెప్పుమా ?’

యని మహామహుల మహత్కార్యములను స్మరించి తన
తక్కువ దనమును చాటిచెప్పిన మహాత్ముడు నారయ్య.

ఇనువగజ్జెల దొరసాని కింపునింపు స్థితిలో
నున్న నారయ్యకు పేదల కష్టసుఖములు తెలియును.
వారి ‘సాధక బాధకములు’ అనుభవములో నున్నవే.
అతనికి పేదల రక్తమును నీతి, పాపభీతిలేక పీల్చు
చున్న ధనవంతులన్న నసహ్యము. చెమటలో నోరంత
ప్రాద్దులు కష్టించువానికి కమికెడన్నము లభింపక
పోవుటకు, ఎండ కన్నెలుగని శుంతలు వడ్డసోపేత
ముగ భుజించుటకు కారణము ధర్మము నశించుటయే
నని యాతని విశ్వాసము.

‘యెవని యెముక లీ మేడల కిటికలయ్యె
నెవని రక్తముచే గోడలిట్టు బిగినె

నతనికా యిట్టే పరమ హేయంపు బ్రదుకు
వానికా యిట్టే దుర్మరణానుభూతి'

యని పేదల కష్టనష్టములను తలచుకొని యెంతో
బాధ నొందినాడు. ఈ అణగారిన ఆర్తులందఱు
నేదో యొకనాడు విజృంభింపక మానరని దూర
దృష్టితో యోజించినాడు. అందుకే

'బ్రాహ్మణుని నేడు విశ్రాంతిగల నున్న
సాహకార్యయాట సాగి దిట్టె
రుద్రమూర్తియై దరిద్రుండు చిచ్చుల
కన్నువిప్పి గజ్జెగట్టు నెప్పడో'

యని వ్యాపారితో స్పష్టముగా చెప్పట జరిగినది.
ఒడ్డెవారిని ఈ బేహరి చేసిన మోసమును దృష్టిలో
నుంచుకొని నారయ యిట్లు గద్దించుట జరిగినదేమో!

నారయ్యో పరులసామున కానవడని సద్గు
ణము మాత్రమే యున్నది. పేదల కష్ట నష్ట
ములు తెలిసికొను శక్తిమాత్రమే యున్నది. సమ
సమాజమును కలగనునట్టి యూహలు, మతముల
లోని లోతుసాతులు తెలియవచ్చును. తెలియక
పోవచ్చును. కాని నారయ్యకుమారుడు సీతారామమూర్తి
గారికి తెలియును. అందుచే ధనిక స్వాముల దోర్జ
న్యాలు పేదల దీనహీనస్థితి వర్ణింపబడుట జరిగినది.

'కోవెలలో గంగనది
రేపులలో రామకోటరేఖలలో లే
డే వాని బుద్ధి కరుణకు
నావాలం బలని యంద హరివసియించున్'

అని నారయ పర్వమత సారమును క్రోడీకరించుట
గూడ సంభవించినది. నారయముఖమున వెల్వడిన
ఉత్తమభావములివి. ఇవియు సీతారామమూర్తి
గారివే నని మనము మఱువరాదు.

తుమ్మలవారి ధర్మజ్యోతి కావ్యములో ఊహో
చమత్కారముల కుబ్జిపోవుటకంటె, రసవద్వర్ణనలలో
మునిగి తేలిపోవుటకంటె అసామాన్యమైన శీలసంపద
గలిగిన నాయకుని కథావిధానము విని హర్షాశ్రువులు
జారుటయే యధికము. ఆయినను —

'అలితో బిడ్డతో నాటుగాలంబు
మట్టితట్టులు మోసి మనుడంచు బ్రహ్మ
మన మొగమ్మున మూడుమార్లు లిఖించె'

నని ఒడ్డెవారు తమకు లభించినది యిత్రడియని
వ్యాపారులు పలికినపుడు నిలుపున నీరై దీనముగా పలుకు
సమయమున జాలికలిగి తీరును.

'పోయినదా నా బంగరు
పోయినదా నన్నుమఱచి పోయినదా
నాయోడ లింకేటికి నీ'

యని వ్యాపారి మోసగించిన మిత్రునితో నను నప్పు
డును కన్నీరు చిప్పిలును. వ్యాపారి యింట కవి గావిం
చిన భోజనము పాకుల జతరజ్వాల రెచ్చగొట్టి
'మకర సంకాంతి' విందులను తలపుకు దెచ్చు
నట్లున్నది.

ధర్మజ్యోతి గ్రంథము నాసాంతము చదివిన
పాకుని హృదయమున వెన్నో నీతివాక్యములతోపాలు

'ఏలా వ్రతములు తీర్చుము
లేలా జన్మములు చదువు లేలా యోగం
బేలా తపస్సు నరునికి
శీలంబది యింత చెక్కు చెదరక యున్నన్'

యనుపద్యము మాటిమాటికి స్మృతికి వచ్చుచుండును.

ప్రస్తుత కాలములో నైతికమైన విలువలు
నాశనమైనవి. ధర్మములు దిక్కులేనివైనవి. అహింస
ఆదరమును కోల్పోయినది. శీలము చితికిపోయినది.
సద్గుణముకు స్థానము మృగ్యమైనది. ఇటువంటి
యుగములో నుద్భవించి భారతజాతిని సర్వసద్గుణ
సంపూర్ణగా తీర్చిదిద్దినవలయునని కృషిసల్పిన మాన
వోత్తముడు మహాత్మాగాంధీ. తుమ్మలవారు మహా
త్ముని యాస్థానకవి. మహాత్మకథ నక్షరబద్ధము
గావించి యాంధ్ర సరస్వతి నర్పించి ధన్యజ్ఞైన
కవీంద్రు డీతడు. మహాత్ముని కథను మహాకావ్యముగా
తీర్చిదిద్దుటయేగాక మహాత్ముని యడుగు జాడలలో
నడిచి సర్వోదయమునకు కృషిసల్పు మాన్యమూర్తులను
గూర్చిగూడ తుమ్మలవారు కవిత్యమును వ్రాసిరి.
వారిలో బాపూజీ మరణమునకు క్రుంగి కూలారు

చున్న భారత ప్రజల కాశాజ్యోతిగ నిల్చిన వినోబా ముఖ్యుడు. విప్లవ పథమునగాక విశ్వశాంతి మార్గమున చరించునట్టి భావేమహర్షి భారతభూమిలో పేదలను సంరక్షించుటకొరకు భూదానయజ్ఞము నారంభించినాడు. తుమ్మలవారు భావేమహర్షిని గూర్చి వ్రాసిన లఘుకావ్యము సర్వోదయగానము. వినోబా, వినోబా యనుయాయులు పుడమికొరకు యాచించుటయే యిందలి ప్రధాన వృత్తము.

వినోబా భూదానమునకు సంబంధించిన ఖండిక లనేకము లీ గ్రంథమున గలవు. భూదాన యజ్ఞమునకు ప్రారంభోత్సవ మాంధ్రదేశముననే జరుగుట యాంధ్రులకు గర్వకారణము. గుడిసెలలో మూలుగు రోగులను గుస్తరించి, కుండనిండని నూకలకూటి సరసి వినోబా బాధతో పోషంపల్లి గ్రామములో సభ గావించి యాచించగనే యొక మోతుబరిరైతు నూతె కరములను దానమిచ్చెను. ఈ సంఘటనకు పొంగి పోయిన కవీంద్రుడు

‘వెదిరి వంశజాఁడీ దానవీరుఁ డాది
కారణమ్ముగ భూదాన గంగ పుట్టె
వెల్లయిది పొంగి మిట్టలు వల్లములును
జదును వదునయి శాంతి సస్యము ఫలించు’

నని భావించినాడు. ఈ భూదానమునకు సంబంధించిన పవిత్ర సన్నివేశములించి దనేకములు గలవు. ఒక పర్యాయము నూర్యాపేటలో భూదానము గావింపుమని వినోబా యాచించెను. అవిభక్త కుటుంబములోని యొక సోదరుడు తనకు రావలసిన భాగములో సగ భాగమును భూదానమున కొనగెను. ఈ విషయ మన్నకు తెలిసి వినోబాచెంతకు వచ్చినాడు. తమ్ముని దూషించుటకు కా దతడు వచ్చినది. ఇచ్చినదానమును తిరిగి గ్రహించుటకు కాదు. ఉన్న మొత్తము భూమిలో సగ మీయక తన భూమిలోని సగమే యిచ్చినందుకు బాధ పడి తక్కినసగము నిచ్చుటకు. మఱియొక పేదరాలు తనకున్న రెండెకరాలలో నొక యెకరమునిచ్చి భూదానముతో పాటొక గోవునిచ్చి గోదానముగూడ గావించినది. ఇట్లు వినోబా భూదానయజ్ఞ సందర్భమున

యావద్భారతమున నెందఱో వ్యక్తులు భూదానమును సల్పిరి. పగతెగుట, అఱవకొడుకు, రాష్ట్ర పతి దీవన, మంచి మేల్కొన్నది, నా కొడుకులు సోమరులు కారాదు, అత డంధుడుకాదు, అల్పదాన మెట్టిచ్చెదను ? చావునకు భయపడను, ఇచ్చినది ముట్టను, గ్రామ గౌరవరక్ష, స్త్రీజాతి యిక నిద్రపోదు, పంపకము, హృదయ పరివర్తనము, ఎవరింటికి ?, అవ్యక్తమే గొప్పది, కీర్తి కాంక్షలేదు, గ్రామదానము అను ఖండికలలో నొక్కొక్కదానిలో నొక్కొక్క భూదాన సంబంధమైన పవిత్ర సన్నివేశములు వర్ణించబడినవి.

ఈ సన్నివేశములేగాక ఇందులో భావే చక్కట్లని భావేచెప్పిన నీతు లనేకములు కలవు. పవిత్ర సన్నివేశములుగాని, చక్కట్లుగాని వినోబాకు సంబంధించినవే గనుక కావ్యమునందలి యేకనూత్రత చెడదు. ప్రేమనుగూర్చి యువస్యసించుచు దురాశలవలన, స్వర్థలవలన, కలహములవలన ప్రేమ నశించిపోవుచున్నదని వివరించి

‘ప్రేమగలచోట నీరస పెరుగఁజోడు
ప్రేమగలచోటఁ గత్తి కన్పించఁజోడు
ప్రేమగలచోట నాకటి వీడలేదు
ప్రేమగలచోటఁ బ్రాణికే భీతిలేదు’

అని ప్రేమ మాహాత్మ్యమును నృషీకరించుట జరిగినది. ప్రేమవలన తప్ప ప్రపంచమును చట్టము ద్వారా మార్చలేమని వినోబా విశ్వాసము. బుద్ధుడు బోధించిన కరుణ కగ్రస్థాన మీయకుండ శక్తి కగ్రపీత మిచ్చువారిని

‘బుద్ధిమంతు తెల్లఁబూని పట్టాభిషేకము
నొనర్చవలయుఁ గరుణ కిప్పుడు’
అని హెచ్చరించినారు.

అవసర సమయములలో ప్రజాహృదయములను మార్చుటకు శాసనములకంటె కవనములే యుపయోగపడును. సంఘముపై ప్రభావమును జూపగల కవీంద్రులు ధర్మవర్తనలు గాకపోయినచో వినాశనము పుట్టగలదు. అందుచే భావేమహర్షి కవుల నుద్దే

శించి కొన్ని నీతివాక్యములను బోధించెను. సంఘమునకు పుష్టి, సంతృప్తి నొదవించు పలుకులనే కవితలో వాడవలయుననియు; నియమబద్ధము, మధురము, నిపుణమునైన మాటలతో సాహితీ సృష్టి నలువలయుననియు, రాగరోషాది దుర్వికారములులేని కవులకే చక్కని వచనము చేకూరుననియు వినోబాయుద్దేశము. ఏదోయొక తత్త్వమును సమ్మి గిఱి గీచు కొన్నట్లుండు కవిత్యము చిరకాలము నిల్వదని, ప్రపంచ శ్రేయమును కాంక్షించు విప్లవమును బోధించు కృతియే రాణింపుకు రాగలదనిగూడ వీరి యభిప్రాయము.

తెనుగులెంక తుమ్మల రచించిన లఘు కావ్య

ములలో ప్రజలను ధర్మమార్గమున చరింపుడని బోధించుట విస్తృతముగా దర్శింపగలము. ప్రస్తుత సమయములో ప్రపంచమునకు నీతులను చెప్పటయే గాక తామాచరించి చూపునట్టి కవీంద్రులవసరము. తుమ్మలవారట్టివారు. వారు రచించిన ఆత్మార్పణము, ధర్మజ్యోతి, సర్వోదయ గానములు లఘు కావ్యములే యైనను గురుతరమైన లక్ష్యముతో రచింపబడినవి. అందుచేతనే ఆ గ్రంథము లాంధ్రులకు శిరోధార్యములు కాదగినవి.

‘బరువుజూచి కృతికిఁ బరువు నీకుండు, చిన్న
రచనయైన నేమి? రాముండందుఁ
గానిపించెనేని మానవునది తీర్చి
దిద్దునేని దాని కుద్దిలేదు.

సు వర్ణ మం త్రపుష్పం

డా. ముదిగొండ శివప్రసాద్

క్రమదేశం నాదనటం ఎప్పటిదో పాతమాట

ఈ దేశం నేననటం ఇది నవకవితా సూక్తం.

నా లోపలి సిరాధమనులలో పారే రక్తం

గంగా సింధూ యమునలు కావేరీ కృష్ణమ్మలు

హిమమకుటం ఉష్ణీశం, కాశ్మీరం నా కుంకుమ

వింధ్యావళి నా హృదయం సింధువులో నా ఉదయం.

వాఘీరా తీరంలో మోగిన త్రిశరణ ధ్వని

స్వచ్ఛమహావీరసత్వ లిచ్చవీ సువంశధార

శబరిమలై అయ్యప్పల శరణ చరణ సంగీతం

కలకత్తా కాళి కాళిగజ్జెల పర్జన్య గర్జన.

బృందావన బృందమంద సుందర వంశీ స్రవంతి

అమృత సరోవరమున విస్ఫుడిన సువర్ణస్వరాళి

యజ్ఞాఋణసంధ్యలలో ఉదయదయానందగీతి

నా యెడలో సుప్తసప్త నాదాలివి—వేదాలివి.

ఈ వెలుగులు నావనటం, ఎప్పటిదో పాతపాట

ఈ వెలుగులు నేననటం ఇది నవయుగ సంకేతం

దీపంలో శలభమట్లు దూకు సాహసంకర్నా

దీపంగా నేనెమారి దీపించుట మిన్నకదా !

నా రక్తపు తెలంలో నా ఎముకల వత్తులతో

నిలువుననే మండివెలిగి ఇరికిస్తా సందేశం

లాగములివి దేహములో అమరిన వెన్నెనా

ఆత్మ ఒక్కటే జీవిక కంతరంగ సూత్రం

వేషం భాషా ప్రాంతం మతం మతం వేరైనా
ఒకేదేశ మొకేతత్వ ఒకే ఒక్క జెండా—
వేయిస్తంభముల గుడిలో వేంచేసిన స్వయంభువుకు
కాశ్మీరపు కన్నూరి, కేరళ చందనము, వచ్చె.

గంగ సంగమ మందున గీతికలవి తిరుక్కురళ్
కావేరీ సైకతమున గానం తులసీదాసుది
సహ్యాద్రికి పైన వృషభ సంకేతం బసవని దది
నాగభూమిలో వివేకనాదం శ్రీ వరేంద్రునిది—

దేవతలను మనిషికొల్పు తత్వమ్మది పాతమాట
మనిషికొరకు యెదమలచిన మందిర మిది కొత్తబాట.
ఈ సహస్రశిర్ష దేవుడితడే మన భారతీయు
డజ్జాడు పాజ్జాడు మహర్షి ధనవంతుడు నిర్మనుడూ
ఇతడే సాకారముగా ఇలపైనడిచే దైవం
ఇది సువర్ణమంత్ర పుష్ప మాతని దివ్యార్చనకై
ఈ భారత మందిరమున ఇదిగో కల్యాణవీణ
ఈ నవసుమనమారాధనమునకు జయఘంటిక లివి.

ఈ దేశం నాదనటం ఎప్పటిదో పాతమాట
ఈ దేశం నేననటం ఇది నవకవితాసూక్తం.

పండితరాయల సిఫార్సులు

డా. మహిధర నళినీమోహన్

ద్రౌణునివాడు దరిద్రులైన యాచకులకి దానం చేస్తూ ఉండడం న్యాయమూ, ధర్మమూ అనే విషయం పండితరాయల మనస్సులో గాఢంగా నాటుకు పోయినట్లు కనిపిస్తుంది. దానంచేసినవాడిని ఆకాశానికి ఎత్తెయ్యడమూ, ఇవ్వనివాడిని చివాట్లు పెట్టడమూ భామినీ విలాసంలో తరుచు కనిపించే ఘట్టాలు. ఆ తిట్లలో ఆ దీవెనలలో బహువిధాలు, రకరకాల చమత్కారాలూనూ. యాచకుని దీనత్వాన్ని వర్ణించి, అతడికి సాయం చేయవలసిందని ధనవంతుడైన దాతకి పండితరాయలు చేసే సిఫార్సులు అన్యాయదేశ ప్రక్రియలో మనస్సుని కదలించేసేటట్లు బహు సుందరంగా ఉంటాయి. దాత మేఘం కావచ్చు. చంద్రుడు కావచ్చు. ఏనుగుకావచ్చు. మామిడిచెట్టు కావచ్చు, సరస్సు కావచ్చు. మరి ఏదేనాకావచ్చు. యాచకులు చాతకాలూ, చకోరాలూ, చక్రవాకాలూ, కలువలు, తుమ్మెదలు, కోకిలలు, చేపలు వగైరాలు ఏవైనా అయిఉండవచ్చు.

మేఘం — చాతరం

చాతకం అనేపక్షి నిజంగా ఉన్నదోలేదో సందేహమే నా ముక్కి. మేఘం వర్షిస్తున్న జలబిందువులని భూమిమీద పడకపూర్వమే మార్గమధ్యంలోనే నోరుజాపి అందుకుని తాగుతుందిట చాతకం. దప్పిక చేత నోరు ఎండిపోతున్నా సరే, ప్రాణం కడంటినా సరే భూమిమీదపడిన నీటిని తాగదని కవి సమయం. ఉన్నతుడైన మేఘుణ్ణి తప్ప నీచులని ప్రాణంపోతున్నా సరే వేడని సరువుగల యాచకుడుగా చాతకపక్షి సుప్రతిష్ఠితమైంది భామినీ విలాసంలో. ఆ చాతకానికి బీవనదానం చేయవలసిందని మేఘునికిచేసే సిఫార్సులు కొన్ని చూద్దాం మచ్చుకి.

ఓ పయోదమా ! ఈ చాతకం మిగిలిన అన్ని పక్షులవంటిదీ కాదునుమా ! దీని గుణాలు అనన్య సాధారణాలు. అడ్డమైనవాడినీ దేవిరించదు. నిన్ను తప్ప మరొకరిని శరణుకోరాలనే ఆలోచనకూడా దాని మనస్సులో ప్రవేశించదు. గౌరవమృతి సహించదు. తన దుర్దశను సూచనమాత్రంగాకూడా తెలియజెప్పదు. ఇటువంటి ఉదాత్తగుణసంపన్నమైన చాతకపక్షి కేవలం నిన్నే ఆశ్రయించింది. దానినో కంట కనిపెట్టి ఉండునుమా !

పృథ్వీ

ప్రసీదతు పయోద !
తే హృదయ మౌళితే చాతకే
యదస్యత ఇమే గుణాః
పున రనన్య సాధారణాః
న నీచజనయాచనం
న శరణాంతరాలోచనమ్
న గౌరవనీమోచనం
న నిజ దుర్దశాసూచనమ్.

ఉత్పలమాల

ధీర గుణోన్మతిన్ విడదు,
దేహి యటంచును నీచయాచనా
ధోరణి చూపబోదు,
నిజదుర్దశ సూచననైన సేయబో
దేరికి, గౌరవమృతి
సహించదు—నీదరిజేరు నీ యసా
ధారణ చాతకంబును సదా
దయజూడగదే పయోదమా !

ఓ ఘనుడా ! అదేపనిగా ఉరుముతావే కాని, ఒక్కచుక్క నీరు విడలించవుకదా ! అవతల చాతకపక్షి

దాహంతో నిలవిల్లాడి పోతోంది. ఈ లోగా పడమటి గాలి తిరిగిందంటే నువ్వు ఏమైపోతావో! ఈ చాతకం ఎక్కడ ఉంటుందో! వర్షం ఎక్కడపడుతుందో!

పడమటిగాలికి మేఘాలు విచ్చిపోతాయి. చాతకం చచ్చిపోవచ్చు. కలవారు గాదెలు తీసేసరికి పేదవారికి ప్రాణాలు కడంటవచ్చు.

చతుష్పద

గర్జనీ నో ఘన! మంచసి తోయవ్
చాతకపక్షివ్యాకులితో యవ్
దైవవశాద్యది పశ్చిమవాతః
కన్త్యం? క్షాయం? క్వచ జలపాతః?

తేటగీతి

ఉరుముటే గాని మేఘుడా! కురియకుంటే
చావనున్నది నోరెండి చాతకమ్ము
హరి హరి! పడమటిగాలి తిరిగేనేని
చాతకంబేడ? నీవేడ? జల్లులేడ?

ఓ ఘనుడా! నీ నిరంతరవాదిధారలచేత ధరా తలం అంతా పూరింప బడుతోంది. ఒక చిన్నారి పిట్ట తాలూకు చిరుముక్కును నింపడం నీకు ఏమంత కష్టం చెప్ప.

అనుష్టుప్

ధరాధర! ధరావారి
ధరాభిరభిపూరితా
ఖగ్రతోటీ పుటద్రోణీ
పూరణే కింను తే శ్రమః?

ఆటవెలది

ధారుణీశలమ్ము వారిధారలచేత
నింపి వేసినావు నీరదుండ!
చిరుత ముక్కునిండ చిన్నారి పిట్టకు
నీరమొసగ నీకు భారమగునె?

ఓ మేఘుడా! నిచ్చలువెరిగే వేసంగి యెండ లకు మాడి ఒరుగైపోయిన ఈ చాతకపక్షి నిన్నే స్మరిస్తూ ఎల్లాగో ప్రాణాలు నిలువబెట్టుకుని ఎండా

కాలం గడిపింది. అంతలో దైవవశాత్తు నువ్వు ఆకా శంలో కనిసించేసరికి ఉప్పొంగిపోయింది. నిన్నే నమ్ము కుని కళ్ళలో ప్రాణాలు పెట్టుకునిఉన్న ఈ పిచ్చి పిట్టమీద వడగళ్ళవాన కురిపిస్తున్నావా? అయ్యయ్యో! అది ఇంకెవరి దగ్గరకువెళ్లి తనగోడు చెప్పుకుంటుందయ్యా!

శార్దూల షక్తిగీతి

గ్రీష్మే భీష్మతరైః కరై
ర్దినకృతా దగ్ధోఽపి యశ్చాతకః
త్వాం ధ్యాయన్ ఘన!
వాసరాన్ కథమపి ద్రాఘీయసో నీతవాన్
దైవా ల్లోచన గోచరేణ భవతా
తస్మిన్నిదాసీం యది
స్వీ చక్రే కరకాని పాతనకృపా
తత్కిం ప్రతి బ్రూమహే?

చంపకమాల

అనల సమాతి దుస్సహ
ఖరాంఖ కరంబుల దగ్ధమయ్యు నిన్
మనమున విల్చి యెట్టులో
దినముల బుచ్చగ దైవికమ్ముగా
కనులకు గోచరించితివి
కాలవయోధర! నీవు దానిపై
పెను వడగళ్ళవాన కురిపింపగ
చాతక మేరికేమనున్?

* *

చంద్రుడు — చక్రవాకప్పక్షులు

చక్రవాకాలు వెన్నెట్లో కళ్ళిగానక దుర్భర మైన విరహవేదనను అనుభవిస్తాయని కవిసమయం.

ఓ చందమామా! నువ్వు లోకరక్షకుడైన మహేశ్వరుని శిరోగ్రభాగాన నిత్యమూ నివసిస్తున్నావు. కలవపువ్వులకూ, చకోరములకూ నిరంతరానందాన్ని కలుగజేసే చల్లని వండువెన్నెలలు కురిపిస్తున్నావు. లోకతాపాన్ని హరించడంలో నీకు గల వ్యగ్రత్యం జగత్ప్రసిద్ధం. పాపం, ఈ చక్రవాకాలమీద కూడా నీ

చల్లనిమాపు ప్రసరించవలసిందిగా నిన్ను ప్రార్థిస్తు మాలిని
న్నాను. నామాట కాదనవుకదూ!

మందాకాశ్రితా

త్వం భోః శంభో ర్నివససి శిరో దేశ
మౌళిత్య నిత్యం
త త్త్వం యాచే జగదుపకృతి
వ్యాప్యతివ్యగ్ర మిందో!
యః సద్భావ స్తన పరిణతః
క్షైరవే వా చకోరే
దృశ్యస్తేన వ్రతనిశ మసౌ
చక్రవాకో వరాకః

ఉత్పలమాల

చల్లని లేతవెల్గు వెదజల్లెదు
లోకులపై - జగత్ర యా
నల్లభు మస్తకాగ్రమున
వాసమొనర్తు - చక్రార సంతతిన్
నల్లని కల్పలందు కరు
ణామృతధారల జాలువార్తు - నీ
చల్లని చూపు జక్కనలసైతము
దాయగ నిమ్ము చంద్రమా!

* * *

చంద్రుడు - కలువలు

చంద్రాస్తమయం కావస్తోంది. దిక్కులన్నీ
నల్లబడుతున్నాయి. చెరువులోని కలువల మొగలు
వెలవెల బోతున్నాయి. వాటి దైన్యాన్ని చూచేసరికి
పండితరాయల గుండె గుబుగుబ లాడింది. చంద్రుడి
మధ్దేశించి చెప్తున్నాడు.

మేరువర్షతవు అవతలి సానువులను ఆలంకరిం
చాలని తొందరపడుతున్నావా? చందమామా! నిన్ను
ఆచగలిగే శక్తి నాకు కిందితుకూడా లేదయ్యా!
గడ్గదకంతో నిన్ను ఒక్క విషయమై ప్రార్థి
స్తున్నాను. ఈ కలువకవైల విషాదాన్ని పోగొట్టడానికి
రేపు మళ్ళీ దయచేస్తావు కదూ!

హిమకర ! పరభాగం
భూషయిష్యన్ సుమేరో
ర్వజసి యది తదాహం
సక్షమః సన్నిరోద్ధువ్
ఇతితు బహు విధాభిః
కాకుభిః ప్రార్థయేత్వామ్
పునరపి కుముదానా
మేత్య హార్యో విషాదః

చంపకమాల

అమృతమయగాఢ ! మేరుపున
కన్యలిభాగ మలంకరింప నా
త్రముగ వ్రయాణ మై తివికదా !
నిను నావగ జాలగాని, యా
కుముద కులాంగనాజన ని
గూఢ విషాదము మాన్ప రేపు కొం
చెము త్వరితమ్ముగా నిటకు
చేరగరమ్మని మ్రొక్కి వేదదన్.

* * *

పద్మము - తుమ్మెదలు

ఓ పద్మమా! అల్లా దిక్కులు చూస్తా
వేమిటి ? తుమ్మెదలికి తేనె దానంచేసే నమయం ఇదే.
మరి కాస్త సేపటిలో చంద్రుడు ఉదయించేస్తాడు.
వెలవెల బోతున్న నిన్నుచూసి కలువలు వెక్కిరింపగా
నవ్వుతాయి. అవి నవ్విపోకమునుపే దానం మొదలు
పెట్టు. నీ ప్రియుడైన సూర్యుడు పహాసకర
ములతో నిన్ను లాలిస్తున్నాడు ప్రస్తుతం. ఆ కర
పరామర్శ ఆగిపోకమునుపే నీ తేనెతిత్తుల మూతులు
విప్ప. ఇప్పుడు సువ్వు తరుణవయస్సులో ఉన్నావు.
వద్దన్నా ఆగకుండా నీ హృదయాంతరాంతరాల్లోంచి
తేనెవాక పెల్లబికి వస్తోంది. ఆ వాగు ఎండిపోక
మునుపే ఈ తుమ్మెదల ఆర్పితిర్యు.

ఓ ధనికుడా నిన్ను ఆశ్రయించిఉన్న యాచకు
లను గమనించావా? ప్రస్తుతం ధనమా నీదగ్గర వున్న

లంగాడంది. నీ వ్యాపారమా మూడు పువ్వులు ఆరు
కాయలుగా ఉంది. రాజా నీ నెత్తి మొత్తకమునుపే,
సాటివాళ్లు నిన్ను అవహేళ్యం చేయకమునుపే,
నీ ఆదృష్టం కర్పూరంలా హరించిపోకమునుపే
ఇప్పుడంటే ఇప్పుడే ధనపునంచి మూత విప్పవయ్యా!
అని ధ్వని.

ప్రహర్షిణి

యావత్త్వాం నఖలు హసంతి కైరవిణ్యో
యావత్త్వాం తరణికరాపరామృశంతి
యావత్త్వే మధువిభవో నవోఽస్తి తావత్
న్మాఢ్యేకం వితగ సరోజ ! షట్పదేభ్యః.

చంపకమాల

కలువలగుంపు నిన్నని
ఫకాలున నవ్వకయుండుదాక—ఈ
వెలుగులరేడు నిన్ను సులివెచ్చని
చేతుల దువ్వుదాక—నీ
ర్మలమగు నీ యెడంద మకరందము
చిమ్ముచు నుండుదాక—ఓ
సలినను ! షట్పదంబుల కొనర్చుము
లియుని తేనె విందులన్.

ఓ పద్మినీ ! ఈ తుమ్మెదను గురించి నువ్వు
ఏమైనా ఆలోచిస్తున్నావా ? అవతల మాలతీలతని
ఒక్క మొగ్గ అయినా లేకుండా రాలిపోయింది. మల్లె
పువ్వు లా కలికంలోకి కూడా కానరావడంలేదు. దానికి
లోడు నీ వరసమాస్తేనేమో ఇల్లాఉంది. మరి, పాపం
ఈ మధువ్రతం ఎక్కడికిపోతుంది చెప్పు.

అనుష్టుప్

మాలతీ ముకుళాయతాః
కుందా మందాయత స్తదా
పంకజ ! త్వమిదం బ్రూమః
కుత్ర యాతు మధువ్రతః ?

చతుష్పద

పోయెను మాలతి మొగ్గల నిగ్గులు
పోయెను మల్లియపువ్వుల నవ్వులు

లోయజమా ! నీ ధోరణి యిది మరి
యే యెడ బోవునె యిందిదిరములు ?

* * *

ఏనుగు - తుమ్మెదలు

ఏనుగు శరీరంమీదనుంచి కారే దానజలాన్ని
తాగడానికి తుమ్మెద ఒకటి వచ్చింది కూనీదీర్వాలు
తీసుకుంటూ. ఏనుగు తన చెవి చేటలను విసిరి తేటిని
దగ్గరకు రానివ్వడంలేదు. అది గమనించి పండిత
రాయలు తుమ్మెద తరపున వకాల్లా తీసుకుని ఇల్లా
అంటున్నాడు.

చక్కని సువాసనా, కావలసినంత తేనె కలిగిన
పద్మము లనబడే స్వంతశిఖరను కూడా వదిలిపెట్టి ఈ
తుమ్మెద నీ దగ్గరకు వచ్చిందయ్యా గజసతీ !
ఎందుకూ ? నీ దానం జగద్విఖ్యాతమైనది కనుక.
అయినా శిఖరందరినీ వదులుకుని సీదగ్గరకు వచ్చిన
తుమ్మెదని కసిరి తరిమివేయడం నీకు ధర్మమేనా ?
దాని రాకను హాస్యాస్పదం చేయడం సబబేనా ?

శార్దూల విక్రీడితం

సాంద్రామోదవతిః స్వకీయ
వసతిః పంకేరుహణాం తతీ
స్త్యక్త్వాం భ్రమరః కరీంద్ర !
భవతా మభ్యాశమభ్యాగతః
ఏత చేతసి సంప్రధార్య
జగతీ విఖ్యాత దానైస్తదా
యుష్మాభిః క్రియతాం యథోపరమతే
హాస్యాయనాస్యాగమః.

మత్తేభ విక్రీడితం

అమితామోదవతిన్ స్వకీయా
వసతి స్సంభోరుహాశేణి నీ
భ్రమరేంద్రుండు త్యజించి నిన్ను
గొలువన్ వచ్చెంజుమీ నేడు మ
త్తమతంగోత్తమ ! విశ్వనిశిత
భవద్దానాభిలాషన్, తదా
గమనమ్మున్ ప్రహసించి మోము
ముడుగన్ గర్జించి పొమ్మందునా ?

మరొకసారి ఒక తుమ్మెద ఒక ఏనుగు గున్నను సవిగాపించింది. ఆ పిల్ల ఏనుగు కేం తెలుసు ఈ తుమ్మెద గొప్పతనం? ఏదో పురుగు దగ్గరకు వస్తోందని తొండం ఆడించింది. చెవులు విదలించింది. తోక రూడించింది. ఆ ఏనుగుపిల్లకి తుమ్మెదయొక్క గొప్పతనం వివరిస్తున్నాడు పండితరాయలు.

ఓ కలభమా! నీ ఇంటికి వచ్చాడుకదా అని ఈ అశిసార్థభాముణ్ణి చులకనగా చూస్తున్నావా? నిన్న కాక మొన్న పుట్టిన నీకేం తెలుసును. ఇతడు ఎటు వంటివాడో? దానధారానుందరములైన నుచోగజేంద్రములు సైతమూ ఇతడిని శిరసా వహిస్తూఉంటాయి తెలుసా?

అవ్యా

కలభ! తవాంతికమాగత
మళిమేనం మా కదా వ్యవజ్ఞానీః
అపి దాననుందరాణాం
ద్విస ధుర్యణా మయం శిరోధార్యః

కందం

అరుదెంచెను నీ కడకని
నిరసేంపకు బంభరంబు నేనుగుగన్నా!
శిరసావహించు మీనిని
కరివరములు దానవారికమనీయంబుల్.

* * *

మామిడి-తుమ్మెదలు

మామిడిపూల తేనె తుమ్మెదలకి చాలా ప్రీతికరమైనది. వసంతముతువుతో మామిళ్ళ విరగబూచిన తరుణంలో తుమ్మెదలన్నీ ఆ చెట్ల మీదనే కనిపిస్తాయి. న్యాయమే మరి. రసికుడైనదాత కనిపిస్తే యాచకులు మరోచోటికి ఎందుకుపోతారు? వాళ్ళు నీచాశయానికి సిద్ధపడ్డారంటే అది యాచకుల తప్పకాదు. రసికుడు కనబడక పోవడమే. ఉదా రుడైన దాత లేకపోవడంచేతనే. కనుకనూ, ఓవిరియ బూచిన తీయమామిడి! ఓ సహకారమా! ఓ రసాలమా! కోకిలకూతలచేత మనోహరమైన దానా!

జామ్మ మని కలధ్వనులుచేస్తూ భ్రమించే ఈ భ్రమ రమును నీయందే ఆసక్తికల దానినిగా చేసుకో. పనికి మాలిన వేప, కరివేరం వంటి చిల్లర చెట్లవైపు దానిని పోనీయకుండా చూచుకో. అది నీ నిధిసుమా! అది నీకే శోభ సుమా!

వసంత తిలక

ఉత్పల్లరమ్య! సహకార! రసాల! బంధో!
కూజత్పికావళి నివాస! తథా విధేహి
గుంజద్రువు ద్రుమరక స్వయి బద్ధ తృష్ణా
నన్యాస్ ప్రయూతి పిమమంద కరీరవృక్షాన్.

ఉత్పలమాల

కమ్మని తేనె బిందువులు
కాల్వలు గట్టెడు పూలదాస! గా
నమ్మల విందుసేయు పిక
నాథులు మెట్టినదాస! చంచరీ
కమ్మలు మంజుల ధ్వనుల
గాఢరతిన్ నినుగూడి, నీచ వృ
క్షమ్మల వంకబోవనివిగా
నొనరింపు రసాలసాలమా!

* * *

కిరాతుడు — మామిడిచెట్టు

వసంతోదయమైంది. మన్నడుడి గొడుగులా, గుమ్మటంలా ఎర్రని చిగుళ్ళతో, తెల్లని పువ్వులతో, ఝుమ్ముమంటున్న తుమ్మెదలతో తియ్యమామిడి చెట్టు ఒకటి కన్నుల పండువుగా ఉంది. గొడ్డలి బుజానవేసుకుని కిరాతుడొకడు ఆ చెట్టుమొదట నిలుచుని ఉన్నాడు. ఆ చెట్టుకర్ర తాను గుడిసె వేసుకోదానికీ, పొయ్యితో పెట్టుకోదానికీ తగినదేనని తలపంకించాడు. గొడ్డలి చేతిలోకి అందుకున్నాడు.

పండితరాయలు కంపించిపోయాడు.

ఆ చెట్టుని తెగవేసిస్తాడు కాబోలునని హడలిపోయాడు. నాలుక తడబడుతూఉంటే దానిని తెగ సరకవద్దరా అని కిరాతుడిని ప్రాణేయపడుతున్నాడు.

ఆ మామిడిచెట్టు (ప్రాశస్త్యాన్ని) వివరిస్తున్నాడు గద్గడకంతంతో.

ఏమయ్యోయ్ కిరాతుడా! అతి సామాన్యమైన పిచ్చిచెట్టు అనుకుంటున్నావా? ఆ గొడ్డలితో దాని మొవలు సరికేద్దా మనుకుంటున్నావా? వద్దు. వద్దు. ఇది వృక్షములకి రాజు. తుమ్మెదలకి ఇదే బ్రతుకు తెరువు. మన్మథుడికి సర్వస్వమూ ఇదే. వసంతుడికి ఇది దగ్గరిచుట్టం. కోకిలలకి ఇదే విజయామాతృకూ, గురుదేవుడూనూ. వింటున్నావా? నామాటమీద గురి ఉంచి దానిని వదలిపెట్ట.

శార్దూల విక్రీడితం

త్వం సామాన్యతరుభ్రమేణ
సకలక్షోభోహక్ష్మావతౌ
మాకందేఽపి కిరాత! సాతయముధా
మాస్తిన్ కుశారం హతాత్
ఏష శ్లాఘ్య జనస్య జీవిత
మలి వ్యూహస్య బంధు ర్మధోః
సర్వస్వం మకరధ్వజస్య
విజయామాత్యః పికానాం గురుః

మత్తేభ విక్రీడితం

అది సాధారణ వృక్షమంచు
తెగవేయం జూతువాయేమి? కూ
డదురా ఓరి కిరాత!
భూరుహకులాలంకార మీ చూతమున్
బ్రదుకుం దెర్విది భృంగపాలికి,
రతీప్రాణేశు సర్వస్వమున్
మధు బంధుండు, పికాళికెల్ల
విజయామాత్యుండు, గుర్వర్యుడున్.

* * *

మామిడిచెట్టు — కోకిల

ఓ మామిడిచెట్టు! యోగ్యతాయోగ్యతలు విచారించకుండా ఎద్దునీ దున్నపోతునీ ఒకే కాడికి కట్టడం న్యాయమేనా? ఈ కోకిలలు ఎక్కడ? మిగిలిన పక్షులెక్కడ? వీరినడును భేదమే లేనట్లు ప్రవ

ర్తిస్తున్నావా? ఎన్నివేల పక్షులు నీపళ్లను మెక్కి, రెట్టులువేసి పోవడంలేదూ? వాటిలో ఒక్కటైనా నీ యీవానీ, నీ గొప్పతనాన్నీ, ఏ సౌందర్యాన్నీ, నీ మాధుర్యాన్నీ ఇతరులకి తెలియబరుస్తున్నాయా? నీ యశస్సుని అవి ఎక్కడైనా చాటుతున్నాయా? వాటిముందర ఈ కోయిల ఎటువంటిదో కాస్త పరకాయించు. నీ ఫలాపేక్ష దానికి సుతరామూ లేదు. నీ చిగుళ్లుమాత్రమే కొరికి, అమితానందపడి, పరవశించి, దశదిశలా నీకీర్తిని వంచమస్వరంతో శ్రవణానంద కరంగా గానంచేస్తోంది మామిడి!

కొండమీద దేవుడున్నాడు. మా వ్యాపారంలో బాగా లాభాలు రప్పించమనీ, మా జబ్బులు కుదర్చమనీ, మాకు ఉద్యోగాలు ఇప్పించమనీ దేవుడిని కోరడానికివచ్చే కుహనాభక్తులూ ఉన్నారు. ప్రతి ఫలాపేక్ష లేకుండా కేవలం దర్శనంకోసం వచ్చేవాళ్ళూ ఉన్నారు. వీరందరినీ సరిసమానంగా చూస్తావేమయ్యా భగవాన్! అని ధ్వని.

పృథ్వీ

రసాల! తవ మాధురీ ప్రధిత
సత్పలం పక్షిణ
శ్చరంతి నహి తే యశః
ప్రకటయంతి కాష్ఠాను తే
పికన్తు నవపల్లవ గ్రహనమేవ
కుర్వన్ స్వరైః
ప్రకాశయతి దిశు తే
మృదుల వంచమాఖ్యై ర్యశః

మత్తేభ విక్రీడితం

తులలేకుండిన నీదు స్వీదు
ఫల సందోహంబు వేవేల పక్షులు భక్షింపవె? నీ యశస్సు నవి యెచ్చొనైన చాటించునే? ఫలముల్ ముట్టక లేజివుళ్ళె తినుచున్ వర్ణించు నీకీర్తి కో

యిల నల్లిక్కుల పంచమ
స్వరముతో నెల్లెత్తి మాకందమా !

* * *

తోటమాలి - సంపెంగ మొక్క

అది నడి వేసవికాలం. సూర్యుడు నిప్పులుచెరిగే
స్తున్నాడు. తోటలోని సంపెంగమొక్క వడగాలికి
వాడి వత్తరైపోయింది. దానిని చూపించి తోట
మాలితో సండితరాయలు అంటున్నాడు.

ఏమయ్యోయ్ ! తోటమాలీ ! ఆ సంపెంగని
గమనిస్తున్నావా ఎల్లా వదిలిపోయిందో. ఇంకా ఆల్లా
దిక్కులు చూస్తావేమిటి ? దాని కుదుట్లో ఓ
చెంబెడునీళ్లు పొయ్యడానికి ఇదేనయ్యా తగిననమయం.
అది ఈ మండుటెండలకు మాడి చచ్చిపోయినా లేక
త్వరలో వడబోయే మేఘుని వర్షధారలవేత బ్రతికి
సంవర్ధితమైనా నీశ్రమ వ్యర్థమేకదా ! ఏమంటే,
అది మాడి చచ్చిపోతే దానిని పాతి, బోదెకట్టి,
దోహదంచేసి, ఇన్నాళ్లా పెంచిన నీశ్రమఅంతావ్యర్థమై
పోతోంది. వర్షాలవడి బ్రతికిందా అది నీ ప్రజ్ఞకి
ఫలితంకాదు. అవునా ? మరి కలశం అందుకో.

వసంత తిలక

ఉద్యానపాల ! కలశాంబు నిషేచనానా
మేతస్య చంపకతరో రయమేవ కాలః
అస్మిన్నిదాఘ నిహతే ఘనవారిణా వా
సంవర్ధితే తవ వృథోభయథోప యోగః.

మత్తేభ ఎక్కిడితం

ఇదియే చెంబెడు నీరు వోయు
నమయం బీ చిన్ని సంపెంగ పూ
బొదకున్—లెమ్మిక తోటమాలి !
నమయమ్ముం జారిపోసికుమా !
అది యీ రోహిణి మండుటెండలకు
బొగ్గు పోయినన్, లేక తో
యద వర్షంబుల మోసులెత్తిన
త్వదీయాయానముల్ వ్యర్థముల్.

* * *

పద్మిని — చంద్రుడు

ఓ కమలినీ ! చంద్రుణ్ణి చూచేసరికి మొగం
ముడుచుకుంటా వేమిటి ? అతడు సామాన్య డను
కుంటున్నావా ? అతడికాంతి బహు ప్రసన్నమైనది.
శుచిత్వమా చాలా ఉత్కృష్టమైనది. నకల లోకా
నందకరుడు అతడు. మహేశ్వరుడు అతడిని స్వయంగా
నెత్తికెత్తుకున్నాడు. ఇటువంటి మహారాజా నీకు నచ్చ
లేదూ ?

పుష్పి తాగి

రుదిరతిరుచిరాం శుచిత్వ ముచ్చైః
శిరసి ధృతః స్వయమేవ శంకరేణ
కమలినీ ! మలినీ కరోషి కస్మా
న్తథా మిద మిందు ముదీక్ష్య లోకకాంతమ్.

చంపకమాల

వనజమ ! నెమ్మొగమ్ము
ముడువందగునా శశిగాంచి ? చూడ చ
క్కని సరసుండు—లోకులను
గాటపు చల్లనివండు వెన్నెంన్
దనుపు నితండు—వీనిది
సుధారస పూర్ణ హృదంతరాళ మీ
తని శిరసావహించెను కదమ్ము
స్వయమ్ముగ విశ్వనాథుడే.

* * *

సరస్సు - పాంథులు

నలుగురూ నడిచివెళ్లే దారికి దగ్గరలోనే
ఒక చెరువు. అందులో నీరు నిండుగానే ఉంది.
నిర్మలంగానే ఉంది. కాని చుట్టూ ముళ్ళతుప్పలూ,
రెల్లు గజిబిజిగా మొలిచి, దగ్గరకు నడిచివెళ్లడానికి
వీలుగాలేదు. అటువంటి సరస్సునుచూడగా దాహంతో
ఉన్న సండితరాయలికి చిరాకేసింది.

ఓ కాసారమా ! ప్రస్తుతం నీలో నీరు నమ్మ
ద్దిగా ఉంది. దూరంనుంచి నిమ్మమాసి, దాహంతో
ఉన్న బాటసారులు ఆశవడి నీ దగ్గరకువస్తే వాళ్ల

దప్పికను నీవు ఇప్పుడే పోగొట్టలేకుండా ఉన్నావు. 'నాలోని నీళ్లు కడుపునిండా తాగి వెళ్లండయ్యా' అని ఇప్పుడే మనసారా పాంథులని ఆహ్వానించలేకుండా ఉన్నావు. ఇంక వేసనివస్తే, సూర్యుడు నిప్పులు పుక్కిలిస్తూఉంటే, నీ నీరంతా హరించిపోతే, ఇహ అప్పుడు నువ్వు ఏమి ఇవ్వగలవు ?

పంకురాత్రి పండుగ. గాదెలలో ధాన్యం నిండుగా ఉంది. ఏమయ్యాయ్ ఖామందూ ! అన్నీ సమృద్ధిగా ఉన్న ఈ రోజుల్లోనే యాచకులకి నాలుగు గింజలు రాల్చడానికి నీకు మనసు ఒప్పడంలేదే, నీ గాదెలు తరిగి పోయాక, ఎలుకలూ పందికొక్కులూ తప్పుకుపోయాక అప్పుడు నీకు ఇవ్వాలని ఉంటేమాత్రం ఏమివ్వ గలవూ? కనుక, ఇవ్వడానికి ఇంతకన్న మంచిసమయం ఏముందో ఆలోచించుకో.

శిఖరిణి

ఇయత్వాం సంపత్తా వపిచ
సలిలానాం త్వ మధునా
న తృష్ణా మార్తానాం పారసి
యది కాసార ! సహసా
నిదాఘే చండాంశో కిరతి
పరితోంగర నికరం
కృశీ భూతః కేషా మహాహ
పరిహర్తాసి ఖలు తావ్.

ఉత్పలమాల

నీరముతోడ నీ తనువు
నిండిన యీ సమయమునందె కా
సారము ! (తావనిచ్చి మనసారగ
పాంథుల దప్పితీర్చగా
నేరవయ్యే, గ్రీష్మమున
నిప్పుల చండకరుండు రాల్చి యీ
నీరు హరించివేయునెడ
నెవ్వరి యార్చిని తీర్చువో యికన్.

* * *

పద్మం - హంస

పద్మం చాలా అందమైన పువ్వు. హంస చాలా అందమైన పక్షి. హంస అంటే పద్మానికి ఇష్టం

లేదు, కారణం ఏదైనా అవుగాక. హంసలాంటి అంద గాడిమీద తామరపువ్వుకి అనురాగం కలిగించే ఉద్దేశంతో పండితరాయలు రాయబారం జరుపుతున్నాడు. ముందుగా నువ్వు అంతదానిని ఇంతదానిని అని ఉబ్బు వేసి, చల్లగా హంససంగతి తీసుకువస్తాడు.

ఓ తమ్మీ! నువ్వు స్వచ్ఛమైన సరోవరంలో జన్మించావు. విష్ణుమూర్తి అంతవాడు నిన్ను చేతిలోకి తీసుకున్నాడు. లక్ష్మీదేవి నీలోనే నివసిస్తూ ఉంటుంది. నీ పరిమళము దేవతల మనస్సులను సైతమూ హరించ గలిగినది. నీలో అన్నీ మంచి గుణాలే. వీటికితోడు ద్విజోత్తంసుడైన హంసమీద నీకు అనురాగం కనుక ఉన్నట్లైతేనా, ఓహ్ ఇంక చెప్పేదేమిటి ? నీ అంత అద్భుతవంతురాలు మరి యెక్కడా ఉండదు.

(ఇక్కడ ద్విజ శబ్దానికి పక్షిఅనీ బ్రాహ్మణుడనీ రెండు అర్థాలు. అల్లాగే హంసకి పరమాత్మ అనే విశేషార్థంఉంది. బ్రాహ్మణులు తామరపువ్వులతో దేవతలను పూజించడం ప్రసిద్ధమైన విషయం. అద్భుతం బాగున్న తామరపువ్వులు కొన్నిమాత్రమే దేవపూజలో వినియోగ మవుతాయి. మిగిలినవి పడిలి రాలిపోతాయి.)

శిఖరిణి

సముత్పత్తిః స్వచ్ఛే సరసి
హరిహస్తే నివసతిః
నివాసః పద్మాయాః
సురహృదయహారీ పరిమళః
గుణై రేతై రన్యై రపిచ
లలితస్యాంబుజ ! తవ
ద్విజోత్తంసే హంసే
యది రతి రతీవోన్నతి రియమ్.

చంపకమాల

జననము తేటనీట, జలజాతుని
హస్తమునన్ నివాసమున్,
మనికి హరి ప్రియాంగనకు,

నాకనివాసులు మెచ్చు గంధమున్
వనజము ! నద్దు డైకవరిభాజిని
కాదన బోనుగాని, హం
నను ద్విజసత్తమున్ వలన
జాలిన నింకను వన్నె కెక్కువో !

* * *

గాలి-మాలతి

గాలి రిప్పున వీస్తోంది. పందిరిమీదికి పాకి,
దట్టంగా అల్లుకుని, ఒత్తుగా విరియబూచిన పువ్వు
లతో, మైమరపించే సువాసనలతో ఉన్న మాలతీ లత
ఆ గాలి తాకిడికి జవజవ లాడిపోతోంది. ఇంత
చక్కని మాలతిజోలికి పోవద్దని ప్రభంజనుడిని బతి
మాలు కుంటున్నాడు పండితరాయలు.

వట్టివేళ్ళ ఘుమఘుమ లాడుతూ ఉంటాయి.
వేసవిలో సువాసనతోబాటు చల్లదనంకోసం వట్టివేళ్ళ
తడకలు, విననకరలు ఉపయోగిస్తారు, మంచిదే.
కాని, వట్టివేరు మొక్కలో ఒక దుర్గ్గళణం ఉంది.
అది తన సారమునంతా భూమిలో దాచేసుకుంటుంది.
బయటపెట్టదు. అటువంటి మొక్కని వేళ్ళతో సహా
పెకరించేసినా తప్పులేదు, అంతేకాని, ఓ ప్రభంజనుడా!
దశదిశలా తన పరిమలాన్ని విరిజిమ్మేస్తున్న ఈ
మాలతీలతనుకూడా సీడించడం ఏం నబబు చెప్పు.

లోభి ఉన్నాడు. తన సొత్తునంతా బిందెలలో
పెట్టి లోతుగా భూమిలో పాతిపెట్టేశాడు. అది ఎవ్వ
రికీ ఉపయోగపడడంలేదు. ఓ రాజా ! ఆ లోభి పాతి
పెట్టిన సొత్తును పెల్లగించి తీసుకుపో కావాలంటే,
అంతేకాని అడగనివాడిది పాపంగా తన దగ్గర ఉన్న
దంతా దానంచేసేస్తున్న ఈ మహాదాతను సీడించడం
ఏం ధర్మం చెప్పు.

ఆరాధ్య

ఆమూలూ దున్నీలయ
భూగతసారం ప్రభంజనో శీరమ్
దిశి దిశి వినర త్వరిమళ
గంధభరాం మాలతీం మా త్వమ్.

Statement about ownership
and other particulars about
newspaper

B H A R A T I

FORM IV (SEE RULE 8)

1. Place of publication: Madras
2. Periodicity of its publication: Monthly

3. Printer's Name:
Sri S. Nageswara Rao
Whether citizen of India Yes
If foreigner, state the country
of origin -

Address 16, Luz Avenue,
Mylapore, Madras-4.

4 Publisher's Name:
Sri S. Nageswara Rao
Whether citizen of India Yes
If foreigner, state the country
of origin -
Address As above)

5 Editor's Name.
Sri S. Sambhu Prasad
Whether citizen of India Yes
If foreigner state the country
of origin -
Address: 16, Luz Avenue,
Mylapore Madras-4.

6. Names and addresses of indi-
viduals who own the newspaper
and partners or share-holders
holding more than one percent
of the total capital.

NAMES ADDRESSES

1. Mr. S. Sambhu Prasad
16, Luz Avenue,
Mylapore, Madras-4.

2. Mrs. S. Kamakshamma Do

3. Mr. S. Nageswara Rao Do

4. Mr. S. Radhakrishna Do

I, S Nageswara Rao hereby
declare that the particulars given
above are true to the best of my
knowledge and belief.

S. NAGESWARA RAO

1-3-72 Signature of Publisher

ఆటవెలది

వట్టివేరు దాచె మట్టిలో సారమ్ము
దాని పెల్లగింప దగును గాలి !
దివ్య పరిమళమ్ము దిశలెల్ల విరజిమ్ము
మాలతీ లతాళి జోలి యేల ?

* * *

చెరువు-చేపలు

మండు వేసవికాలం. నడగాడుపులకి చెరువు
లోని నీరు క్రమంగా ఎండిపోతోంది. అంతవరకూ
ఆ సరస్సుని ఆశ్రయించుకుని ఉన్న నీటి పక్షులన్నీ,
ఇహ ఇక్కడ లాభంలేదని, మరో మంచిచోటు చూచు
కుందామని, చెరువుని విడిచిపెట్టి, అకాశమార్గం
వట్టేయి. చెరువులోని కలువలు, తామరలు సశించి
పోగా తుమ్మెదలుకూడా ఆ స్థానంవిడిచి మామిడి
చెట్లని ఆశ్రయించాయి. కాని, ఓ తటాకమా !
నిన్నే ఆశ్రయించుకుని మరోచోటికి పోలేని ఈ చేప
లకి ఇంకేది దిక్కు ? అయ్యయ్యో ! అవి అన్నీ ఏమై
పోతాయి ?

ఓ మహానుభావా ! నీకు దుర్దశ సంప్రప్తించ
గానే నీ యీ విమీద బతుకుతున్న స్వలాభాపరులు
అంతా నిన్ను విడిచిపెట్టేసి మరో ఆశ్రయం చూచు
కుంటున్నారా కానీ, నీ వివత్తులలోకూడా నిన్ను విడవ
కుండా ప్రాణత్యాగానికైనా సిద్ధపడే ఈ మహాపురు
షులను సామాన్యులనుగా తక్కిన అందరినీ చూచి
నట్లుగా చూడకు.

వసంత తిలర

ఆపేదిరేంబరవధం పరితఃపతంగా
భృంగా రసాల ముకుళాని సమాశ్రయంతి
సంకోచ మంచతి సరస్వత్యి దీనదీనో
మీనోనుహంత కతమాం గతి మభ్యుపైతి.

ఉత్పలమాల

అంబరవీధి నాల్గు దెసలంటి
పతంగ కులంబు పారె, భృం
గంబులు చూతకోరక నిశాయ
సమాశ్రిత మయ్యె-ఓ తటా

కంబ ! నిదాశువేళ నుడిగాడ్పుల
నీ జలమింకుమండ మ
త్వంబుల కేమిదిక్కు కన
నయ్యెడినో యికమీద నయ్యెమో !

* * *

పద్మిని-సమీరుడు

చల్లని పిల్లగాలి సుతారంగా వీస్తోంది. సరో
వరంలోని పద్మముల రేకులు ముడుచుకుంటున్నాయి.
ఆ సమీరస్ఫర్శ తమకి నచ్చనట్లుగా పండితరాయలు
పద్మినికి నచ్చ చెబుతున్నాడు.

ఓ కమలీనీ ! ఈ వనసుడు కూడా మధుసం
(తుమ్మెద, తాగుబోతు) వంటివాడే అని భ్రమపడి
నీ సారథాన్ని లోలోపలే దాచేసుకుంటున్నావా? తుమ్మె
దలు తమ స్వలాభంకోసం నీ దగ్గరకు వస్తున్నాయి.
మహానుభావుడైన సమీరుడు నీ సారథాన్ని ఇతరులకు
పంచి వాళ్లని సంరక్షిస్తాడని ఉద్దేశంతో నిన్ను
ఆర్థిస్తున్నాడే కాని, తన సొంతంకోసం కాదని
తెలుసుకో.

అనాధ సంరక్షణంకోసం నీ దగ్గరకు చందా
అడగడానికి వచ్చిన ఆ పెద్దమనిషిని కనురుకుని, తలుపు
భళ్లన మూసేసుకుంటున్నావా? గంజాయిపీల్చే బైరా
గుల్ని అతడిని సమానంగా చూడకు.

ఆర్యా

మధుస ఇవ మారుతేఽస్మిన్
మా సారథ రోభ మంబుజిని ! మాంస్థాః
లోకానా మేవ ముదే
మహితోఽప్యత్యాఽమునార్ధితాం నీతః.

లేటగీతి

పవన మున్నత్త మధుసమ్ము వంటిదనుచు
కమ్మతావుల దాచకు తమ్మిపూవ !
తాను ఘనుడయ్యి పరుల సంతసముకొరకు
అనిలు డర్పించు చున్నవాడని యెరుంగు.

ఈ తుమ్మెదలు నీచుట్టూ తిరుగుతూ పంది
మాగధుల్లా స్తోత్రాలు చేస్తున్నాయని, అందుచేత
అవి నీ శ్రేయోభిలాషులని భ్రమపడుతున్నట్లు కని
పిస్తున్నావు పద్మిని ! నీలోఉన్న సారాన్ని జ్వరకు

పోవాలని వచ్చినవి అవి. అందుకని అవి నిన్ను ముఖ స్తుతులుచేస్తూ నీచుట్టూ ప్రదక్షిణలు చేయడంలో అబ్బుర మేముందీ? ప్రతిఫలానేక్ష ఏమీ లేకుండా నీ సారథాన్ని దశదిశలకీ బీతం బత్తెం లేకుండా మోసుకుపోయి, అందరికీ నీ గొప్పతనాన్ని అందరికీ ఎరుకపరచే నిస్వార్థ సేవా పరాయణుడు గంధవాహుడు ఉన్నాడు. అతడినీ ఈ పాడు మధుసాలనీ ఒకే తక్కిన డలోపెట్టి తూచకు సుమా!

మా లి నీ

అయి దశదరవింద! స్వందమానం మరందమ్
తవ కిమపి విహంతో మంజగుంజంతు భృంగాః
దిశి దిశి నిరపేక్ష స్తావకీనం నివృణ్వాన్
పరిమళమయ మన్యో బాంధవో గంధవాహః

మత్తేభ విక్రీడితం

అరవిందమ్మ! త్వదంతర స్రుత
మరందస్వానానక్త బం
భరయూధమ్ములు నిన్ను జాట్టి
మధురధ్వనమ్ముల్ సేయుట
బ్బురమా? యిట్టి యిపేక్ష లేకయె
త్వదామోదమ్ము నర్తిక్కులన్
బరపన్ వచ్చెను మేటి గంధ
వహు బాంధవ్యంబు భావింపుమా!

సామాన్య పుష్పాలు-తుమ్మెద

కమలినీ వనమునంతా ఏనుగులు తొక్కితొక్కి పాడు చేశాయి. వాటిని ఆశ్రయించుకుని ఉన్న ఒక తుమ్మెద మనస్సు వికలమై పోయింది. పద్మినీ వియోగాన్ని భరించలేక మూలుగుతూ చెట్టులూ పుట్టులూ పట్టిపోతోంది. పండితరాయలకి జాలి వేసింది దాని అవస్థ చూసేనరికి. 'ఓ మల్లి! ఓ మాలతి! ఓ అవంగీ! మీరందరూ దయాంతరంగులని నాకు తెలుసు. మిమ్మల్ని ఒక్కటి అర్థిస్తున్నాను. అదిగో ఆ మధువ్రతాన్ని చూశారూ — పాపం ఆది అంబుజినీవియోగబాధని మరిచిపోయేటట్లు మీరు కాస్త కనిపెట్టి లాలించుతారుకదూ!' అని సిఫారసు చేస్తున్నాడు.

ఉపజాతి

హే మల్లి! హే మాలతి! హే అవంగీ!
న తాదృశీక్వాపి భవాదృశీనామ్
క్షణం సమాధాయ మధువ్రతం యా
విస్మారయే దంబుజినీ వియోగవో.

ఉపజాతి

ఓ మల్లి! ఓ మాలతి! ఓ అవంగీ!
ఈ మంజగుంజ ద్రుమరావతంసున్
సమాదరింపందగు వానిడెందం
బేమారగా నబ్జవియోగబాధన్.

* * *

తుమ్మెద-చూతవల్లి

మామిడిచెట్టుమీదికి ప్రాకిన లతను 'చూత వల్లి' అంటారు. ఆ తీగ ఏ జాతిదేనా కావచ్చు. ఆశ్రయ మహత్త్వంచేత ఆ తీగకి కూడా గౌరవం లభించింది సాహిత్యంలో. రసీకులైన కవులు అంటే రసాల వల్లినీ గౌరవించారు కాని తుమ్మెదమాత్రం ఆ తీగను లెక్కచేయకుండా కాళ్ళతో తన్నిపోతోంది. దానిని చూచి పండితరాయలు తుమ్మెదతో అంటున్నాడు.

—ఓ లేటీ! నువ్వ గొప్ప రసీకడవు. అవంగి లతను స్వయంగా అలింగనం చేసుకున్నావు. అంబుజినీ లతను చుంబించావు. పాపం, ఆ చూతవల్లికూడా ఆదరిస్తే నీదేంపోయింది? అల్లా విదలించుకు పోతా వెండుకూ?

ఇంద్రవజ్ర

ఆలింగనే చారు లతాం అవంగీ
మా మంబసే చాంబుజినీం క్రమేణ
తాం చూతవల్లిం మధుప! ప్రకామం
సంతాడయస్యేవ వదైః కిమేతత్.

ఇంద్రవజ్ర

లాలింపవో చారు అవంగ వల్లిన్
సోలింపవో ముద్దుల తమ్మిలీవన్
ఈ లీల తాడింతు రసాలవల్లిన్
ఏలా చిరాకో? మధుసావతంసా!

అ న్వే ష ణ

శ్రీ భట్టిప్రోలు కృష్ణమూర్తి

నళినములన్ హసించు నయ

నమ్ములు, వెన్నెల నీలి నీడలన్

చులకన చేయ జాలు తను

సుందర శోభ, వెడంద గుండెల

వెలిగెడు కౌస్తుభమ్ము, శిఖి

పింఛము కిక్కిందుగ ఊగు చూర్ణకుం

తలముల—అతడెందో ? దయ

నా కెవరైనను తెల్పిపోదురే ?

ఒకనా డాతడె నేను నేనె అతడై

ఉత్ఫుల్లచాంద్రినిశిన్

వికచామంద మగంధ సూన విలసత్

బృందావనోపాంతపున్

సికతా చారు తలమ్ములందు పరిణయ

శ్రీమత్తతన్ సృత్య సం

చికలో కాలపు నెత్తిపై అడుగులన్

గీలించు కొన్నారమే !

నా కెంపు మోవిలో పొక్కు ఉద్వేగమ్ము

ఉరుకు లాడెను వాని ఓష్ణమును—

ఆ సోగ కనులలో మోసులెత్తిన కోర్కె

నా లోచనములను నాట్యమాడె—

నా పొంగు హృదయంపు ఏ పైవ వేడిమి

నాని గుండెను పరవళ్లు తొక్కె—

అతని వేళులలోని ఆరాటపున్ వేట

ఈ అంగుళులలోను ఎగసి లేచె—

అ స్వే ష ణ

ఒక్కటే శుక్రితి మనసు లరూఢి లూగె !
ఎవరి ఉద్వేగ మెవ్వరి నివుడు కోర్కె
వేడి ఎవరిది ఎవరిది వేట అవుడు—
ఇప్పుడు స్పష్టముగా నాకు ఎరుకలేదు !

పులకలు విద్యుల్ల తలును
జలజల జరజర శరీర సర్వాంగములన్
అలముకొన మాటిమాటికి
నిలుచున స్పృహయే రవంత నెమ్మదిలోనన్ ?

ఇంతమాత్రమే ఎరుగుదు : అంతమునుపు
రాధ వేరిని వేరిని మాధవుండు—
కాని ఆ రాత్రి, యమున సాక్ష్యమ్ము, నిజము,
రాధికా మాధవమ్ము అభేద పదము !

అంతగ నింగి పై కెగసి
నట్టిది ఆ అనుబంధ మా సుధా
కాంత విలాస రాగ పరి
కల్పన ఆ ప్రణయమ్ము ! మోహ వి
భ్రాంతిని ఉన్న నన్ విరహ
బాధకు చల్లగ అప్పగించి తా
ఇంత దయా విహీనుడయి
ఎందున దాగెనో ఏరు చెప్పరా ?

నల్లనివాడు పీత వస
నమ్ముల దాగనిమేని సొంపు వా
డల్లరివాడు మోవిని వ
యారపు లేనగ పూగులాడగా
పిల్లన గోవితో పసుల
వెంబడి మెల్లగ సోవువాడు నా
ఉల్లము దొంగిలించిన మ
హోమయు డాతని జాడ తెల్పరే ?

తృణజ్యోతి

శ్రీ అబ్బరాజు శ్రీనివాసమూర్తి

విజయవాడస్టేషన్‌లో వచ్చేసాయ్ ట్రైన్‌ను వాటి కోసరం వైట్‌చేసే ప్రయాణీకులూ, చుట్టూ బీడీ సిగరెట్ అమ్మే గొంతులూ, ఇంజన్ కూతలూ—అంతా ఒకటే రద్దీ!

కేకవిని తలెత్తాను. ఎదురుగా కుర్రాడు.

బాబూ పాలెష్ చేయమంటారా!

తొమ్మిది పదేళ్ల వాడి అభ్యర్థన. అసలే బండి రాలేదన్న వినుగూ పోయేపనిపివూతుందోనన్న ఆదుర్దాతో నలిగే నేను వినురుగాచూచి వద్ద పోరా అన్నాను.

వాడి సర్ప్రైజ్ నేను సస్పెక్ట్ చేస్తున్నా ననుకొన్నాడేమో ... 'పాలెష్ చక్కంగా చేస్తాసార్ ... పన్నాసిన తర్వాతే డబ్బు లిద్దరుగానీ ...'

నా బూటందుకో బోయాడు. నే కాళ్ళ వేనక్కు లాక్కుంటూ చూచాను.

'ఉదయంనుంచీ బోజీగూడ లేదు సార్ ... ఇయ్యాల గెంజికూడా లేదు ...' కొద్దిగా ననుగుతూ బేలగా చూచాడు.

'వద్దురా అంటూంటే...' నా బింకం డైల్యూట్ అవటం గమనించాడేమో బూటు నందుకొన్నాడు. ఈ తడవ పరిశీలనగా వాణ్ణి చూచాను.

దుబ్బురేగిన తల, లోతుకు పీక్కుపోయిన కళ్ళు, బాగా మఱివట్టిన చొక్కా, అతుకులువేసిన నిక్కరూ, బుజాన సంచి, చేతికి బ్రెష్టా—ఇది వాడిరూపం.

'అబద్ధా లెండుకురా ఇప్పట్నుంచే!' ఉబుసు పోక అనేశాను వాడితో.

'పెమాణం బాబూ. డబ్బు లెత్తకపోతేనే అమ్మకు గెంజి.' వాడిమాటలు బాధపెట్టాయి.

'అదేమిటా. మీ నాన్న లేడేమిటి. వేరెడంత వెధవ్వు నీ సంపాదనోనే బ్రతుకుతోన్నట్లు' ... నే నలా వ్యాఖ్యానించేసరికి నావంక అదోలాచూచి—

'అదంతా ఓ కథలే బాబూ! నెయ్యన్నం తినే వోళ్ళ కెందుకు యీ గొడవ్వినిపించడం.'

ఆ మాటలు కొంత కుతూహలాన్ని కల్గించ డంతో 'ఇంతకూ నీపేరేమిటంటావ్!' అని ప్రశ్నించాను.

'కిట్టుల్లాంటారండీ! మా అమ్మేమో అబ్బిగా అంటది సార్.'

'మరి మీ నాయనో'. వాడి మాటలు ముచ్చట వేసాయి.

'ఏ నాయనగారూ'... దీర్ఘంతీస్తుకళ్ళు కది లించాడు. అదోలా ఆశ్చర్యపోతూ 'అదేం మాటరా! అన్నాను.

'నిజమేసార్! అదంతా ఓ సినిమా కథలే బాబూ! మాయమ్మ రామ్మ అమ్మ నన్ను పెనవించిం తర్వాత మా అయ్యనొగ్గేసి, మరోడితో నా మూడో యేట పోయిందట.'

'అయితే మీ అయ్య రెండోపెళ్లి చేసుకొన్నా డంటావ్, అమెకే కదూ గెంజీగ్లా!'

'ఐలేవోరే... మా అయ్య వో దాన్ని తెచ్చుకొంటే మాత్రం అమె నా తల్లెట్టొద్ది. మా అమ్మ మా యమ్మే.

మరి చిత్రమైంది వాడి వాదన. పెద సస్పెన్స్!

'మీ అమ్మ అయ్యను వదిలేసి లేచిపోయిందంటివిగా?'

‘బాబూ! కానీ ఆడుమాత్రం మా చిట్టాను కన్న తర్వాత వదిలేసుండు. మా అమ్మకు రోగమొచ్చె. ఇంక రోగిష్టిది అడికెందుకు! గవ్వన వాగ్గేసి తెల్లారకట్ట ఉడాయించినాడు పాపిష్టుడు.’

ఝుక్మంది నా వాళ్లు!

‘అనలు ఆడబతుకంత ముదనష్టపు బతుకింకొటి లేదయ్యగోరూ! మా అయ్యేమో తాగితందనాలాడుతూ మా అమ్మను యరగొట్టే సేవోడు. కూడుకీ గుడ్డకూ మొగమాచి చచ్చిందంట. ఆయనేమో మగమడిసోయె! ఓరంటారు తప్పని!’

‘మరి మీ అమ్మ తిరిగొచ్చిందన్నమాట’ అన్నానేమ.

‘మా అయ్య రానిస్తాడేమిటి! ఆడు మాంచి పొరుసమున్నోడు! మా అమ్మ నొగ్గేసిన తర్వాత ఆడమడిసంటే కరుచుకుంటాడు.’ ఇంకా ఆశ్చర్య వేసింది. ఊహకందటంలేదు. కానీ క్రిష్ణమాత్రం యిదేం పట్టనట్టు బూట్ తుడుస్తున్నాడు.

యాదాలావంగా బస్తాల్లో ఏవో కదుల్తోంటం చూచి ‘అవేమిటిరా బస్తాల్లో! అని ప్రశ్నించాను.

వాడు కిమక్కుననవ్వి ‘అయి కప్పలండి. ఒక్కో దానికి వదేసుపైన లిస్తండారుగ. మా రంగడు, రాములుగోడు, గురవడూ వాళ్ళబ్బ అంతా యిదేవని! రోజా కైదారు సంపాదిస్తారు సార్.’

కళ్ళింత చేసుకొని వింటున్నా.

‘ఆ రంగడూ, రాములుగడూ నన్నూ రమ్మ న్నారు సార్. కప్పేటకు. కానీ నాకు పేణ మొవ్వు లేదునికొండి. అయ్యగూడ మన్లాంటి పేణాలేగా. కాకుంటే బగవంతుడు నోర్లేకుండా జేసినాడు. ఆ కూడెందుకని బూట్ పాలిపేస్తుండ.’

‘ఎప్పుడూ ఇక్కడే ఉంటావేమిట్రా! ఇంటికీ పోవేమిటి!’

‘అదేటి బాబూ! మా అయ్య పెంచెలు ఈడ పోట్టరు. అడి వడకా తిండి యాడే గండ. ఇంక

నన్నోరు అడ్డగిస్తారు. టీ. సీ. లండరూ నా కెరికె. ఓరు చెప్పినా పని రెక్కలట్టుకొని చేస్తావుంటిని.’

‘అలాగా...’

‘బాబు సార్! ఆ బుర్రమీసాల పోలిసోయ నంటే మాత్రం చానా బయమండి, పులిమీసాలా సివంగికళ్ళూ ఆయన’. ఒకసారి కానిస్టేబుల్ వంక చూపుపారేసి మళ్ళి నావంకమాచి చెప్పుకుపోతున్నాడు.

‘ఏం ఏందుకూ!’ అవ్వ కథచెప్తోంటే ఒకటి అరా మాట్లాడిన నా బాల్యవయస్సు గుర్తొచ్చింది నాకు.

‘ఎందుకేమిటి సారూ! అనలీడ కుర్రాళ్ళ నుండనీయందే. ఆయన సామ్మేం పోయిందనో ... కానీ సార్ టీనీళ్ళకు పదిపైన లిచ్చినామంటే మన సాయల కసలు తొంగిచూడ దనుకోండి. నవ్వుతూ యాడనేఉండ్రా పూల్ అంటడండి!’

‘ఈడ కేడీగోళ్ళందరూ అనకెరికేనండి! మరేమొ మొగని ఆళ్ళ నే మనడు. రిక్వావోళ్ళను సూస్కొండి నాసామిరంగా డబ్బు లియ్యకపోయారో గోండ్రిస్తూ తిట్టిపోస్తూ రిక్వా చక్రాలగాలి తీసేస్తడండి! మరాయన మంచోడంటారా?’ నన్ను ప్రశ్నించాడు క్రిష్ణుడు.

‘నీవే చెప్పావోగా! మంచోడు కాదని’—నమా ధానం.

‘బలేవోరే! మా అయ్య సెప్టాడుగా అన సాలా మంచోడని. ఆయన్నుగూడ గంపెడు పిల్లలంట. ఆయ నుచ్చుకొనేది లంచంకాదంట! అది మామూ లంట. సాన్నాళ్ళనుండి వస్తొన్నదేనంట. అనలు మా అయ్యకేం తెలవదండి!’ అంటూ నాచేతిలో పేకల్ వంక కళ్ళింత వేసికొంటూ ‘అదెం తొద్దిసార్’ అన్నాడు. నాకు నవ్వొచ్చింది. ‘ఇది మగాళ్ళకు కాదోయ్.’

‘అది తెల్పులే సారూ! మా చిట్టి దాన్ని కొనె డ్డామని అడుగుతుంట. సినిమాలో నాగేశరావులా నా చెల్లెల్లు చక్కా కాలేజీలో సదియించుకొనాలండి. అక్కడెక్కడో దిక్కులేనోళ్ళకు కూడూ గుడ్డాయెట్టి

సదివిస్తన్నారంట...మీ కరికైతే సెప్పండి సారూ పున్నెముంటది.'

క్రిష్ణుడు నాలో మాట్లాడుతూనే, రెఫ్రెష్ మెంట్ స్టాల్ దిశ చూస్తుండటం గమనించి 'ఏరా ఆకలేస్తోందేమిటి! డబ్బుల్లేవంటివి?' అని అడిగాను.

వాడు నన్నదోలా మాచి 'అది కాదులే సారూ. ఆడ మా చిట్టాముంది. ఈ గొను దాన్ని నవ్వుతుందో లేదో నూస్తన్నా. మీరు సూడ్లేదుకానీ మా సిట్టాం లేతమడునుల్లో బేబీలాగుంటది సారూ'.

'ఏం చేస్తుందేమిటి?' అర్థంకాని ఆశ్చర్యంతో అడిగాను.

ఆడ హోటల్లో కాఫీగ్లాసులు, ప్లేట్లు తొలుస్తది. రాత్రేత గచ్చు కడుగిద్ది. నీళ్ళేమీ నేను వట్టిస్తాను. అది నక్కంగా టేబిల్స్ తుడుస్తది. నేనేమీ పెద్ద డేగిసాలను కొబ్బరిపీకెట్టి రుద్దేస్తాను. అంతా యెంత ఓ గంటా గంటన్నరో. అయిపొద్ది. అపైన గుడికెత్తాం...

'గుడిశా! ఆక్కడెవరున్నారు?'

'ఎవరేంటి సార్. మా అమ్మ రాములమ్మ... వచ్చవాతంతో తీస్కంటుందని సెప్పిగా. అప్పుడే మరిశారూ!'

నవ్వుకొంటూ రెండో బూటుతుడుస్తున్నాడు, చేయి వణ్ణేస్తుంటే, ఏదో సినిమా పాటపాడుకొంటూ.

'బందిపోటు భీమన్న సీన్మా సూచారుటండీ!'

వాడి మాటలు మరి ముచ్చటేశాయ్. అడవిలో విరిసిన విరిమల్లెలాంటి మనసు. మాట్లాడుతోంటే నన్ను నేనుగా ఆలోచించుకోవలసివచ్చింది. సమాధానంగా 'ఆ...ఏం?' అన్నాను.

'నూచినారా అని ... అదికాదు సారూ కన్నోడు దరితోచక దొంగైనాడనుకోండి. అది ఆడితప్పు అనుకొండి-కొడుకు ఆ యిధంగా అయ్యను అడు బంది పోటు...దొంగ కూనీకోరు ... యీ యింట్లో ఆడ నేనో ఉండాలి అంతేగానీ యిద్దరం ఉండం అంటాడే

అడు కొడుకేనా అంట...సివరి కేమైంది సెప్పండి... కాదు ఆ అబ్బాయి అమ్మ యినంతిని సచ్చిసోయినాదా! యీ పెవంచంలో పుట్టింతరువాత ఓరు తప్పుసేయకుండా ఉండారు? అటినీ సరిపెట్టుకొని బాగు సేయడంలోనే గొప్పందికడు సారూ'.

'నిజమే అనుకో!' వాడికెట్లా చెప్పాల్సింది తెలియక.

'భలే వోరే!మీరుగూడ మా అయ్యలాటోళ్లే... ఆడూ అంతే. మా అమ్మ పేరెత్తినానంటే మక్కులిరగ తన్నబోతాడు. అంతేకాదు బాబు మా సెల్లాం యేందేసింది సెప్పండి? దాన్నిగూడ సూడనీయడు!... అడుగో మా అయ్యొస్తున్నాడు గానీ యీ యవ్వారం కట్టేయండి' అంటూ బిక్కుబిక్కుగా వచ్చే మనిషి వంక చూడసాగాడు. నే తలత్రిప్పాను.

యాభై సంవత్సరాలకు పైగా వయసు. బుర్ర మీసాలు. నీలంచొక్కా; దండదగ్గర ఎర్రపట్టి, ఎర్ర తలగుడ్డా. నీరుకాని వంచె. మోకాలిపైకి మడచిన కట్టూ, చేతి మురుగులూ. ఈ వివరాలలో ఆకారం అవుపించాడు.

'ఆ డాట్టి దొంగముండాకొడుకు బాబూ!' మాట నమ్మకండి! ఉన్నవీ లేనివి పది కల్పించి పైన లూడ లాగేస్తాడు. సినిమాల్లో క్రిష్ణుడు! ఏరా క్రిష్ణుగా...హాయిగా కప్పేటకుపోరాఅంటే యిదేం పనిరా...ఎన్నిబాబుల బూటు తుడిసీ పొట్ట నిండతది. కప్పకు రేటు పెదిగిందంట. గోండుకప్పకు యిరవై పైన లిస్తండంట బుడేసాయిబు. మీరన్నా సెప్పండి బాబూ! ఒక్కొడు పొద్దువాలారే సరికి పాతికా ముప్పయ్ కప్పలంతుంటే యిడికిదేం పోయేకాల మండి లమ్మి కొడుకు!'

'పోయే బాబూ! ఆ రకతప్పు కూడాద్దంటినే, మనిద్దరికే కదంటే ... ఇలాటి నెయ్యన్నంతినే పెబు వులు ఓ అర్థరూపాయిస్తే పొట్ట గడవదంటే ... ఎదవ పన్నేయమంటావ్!'

పెంచెలు ముహంలో కొద్ది వెలుగు తొంగి

చూచింది. 'సరేలే' పున్నెకాలం ముండాకొడుకివి. బత కటం తెలిసి చస్తేనా!' అంటూ రెండడుగులు వేసి 'ఇదుగో కిప్పిగా సెప్తన్నా! ఆ ముండకాడికి వెళ్ళినా దానికూతురుముండకు కూడెట్టివా డొక్క చీరే ప్తాను. నామూర్తి తప్పదుముండ...'

'ఎంత సంపాదించినావ్. నీ వద్దుంటే ఆడికి సావకుండా ఉండవ్. ఏదీ యిటులే...'

'వెద్దగా లేవేబాబు! ఓ సార్ ముప్పయ్యేపైస లిచ్చిండు. ఇంకో సారు పావలా కాసిచ్చిండు ... యితేనే...'

పంచెలు ఆడబ్బు లూడలాక్కున్నాడు.

'పొద్దనే టీ అయినా తాగావా లేదా! ఎడవా' మొగుపెట్లా ఎండినాదో...నాయర్ కాడికెళ్ళి నా పేరు సెప్పి ఓ బన్నా సింగిల్ టీ తాగు' అంటూ హెచ్చ రించి మరి వెళ్ళాడు.

ఆ తండ్రి దురుసుతనానికి నే విచారపడుతూ క్రిష్టూడి వంక చూచాను. అబ్బ వెళ్ళగానే వచ్చేనవ్వు నాపుకొంటూ సంతోషంతో ఈలవేస్తేన్న క్రిష్టూను చూచేసరికి ఆశ్చర్యం వేసింది.

'ఏమిట్రా. ఉన్నదంతా మీ అయ్య ఊడ లాక్కొంటే నీవ్ నవ్వుకుంటూ పాడుకొంటున్నావ్?'

'ఆడికేం తెలుసుద్ది సార్ నాకాడ ఎంతుందో! నిన్నరాత్రేల సిన్మాతోల్లో ఏరుశెనక్కాయ లమ్మిన కాడుంది యిప్పటివరకూ రూపాయి డెబ్బైపైసలు... ఇవుగో సారూ. మా అయ్యకు అగపడకుండా యీడ దాచేసినా.'

నిక్కరులోపల బెల్ట్ భాగంలో కన్నంగుండా రూపాయిక గితం యాభైపైసలబిళ్ళలాగి చూపెట్టి... 'అయనకు తెలుస్తే యివ్వకూడ గుంజకెల్తాడు.' అన్నాడు చక్రాలా కళ్ళక్రిప్పతూ.

'మీ నాన్న ఎందుకలా చేయడం?'

'డబ్బులుంటే మాయమ్మకాడికెళ్ళి ఇస్తాననే... ఈ ఆర్డరూపాయెట్టి మా సెల్లికి వండక్కు లంగా జాకెట్టు కొనాలి. మా రమణయ్య మాష్టారు బార్య

గారికాడ దాచిపెట్టుండా బాబు. ఈ రూపాయేమొ,మా అమ్మ కూటిగింజలకు నే...నెల్లిందాకా మాయమ్మ ఏడస్తానేఉంటది సారూ...ఇదుగో సారూ యీయినయం మా అయ్యకు సెప్పబాకండి. వానెళ్ళినాక మా అయ్య అడ్డలాడు...మీరుమాత్రం సెప్పనేకూడదు'. అమా యకం తొంగిచూచే ముహంలో భయాందోళన తొణికింది.

ఇలాంటి సెంటిమెంట్ నన్ను మరి ఇం పెన్ చేసిందొటంచేత 'మీ చెల్లి వచ్చేస్తున్నట్లు మీ అయ్యకు తెలియదా?' అని అడిగాను.

'ఎట్ట తెలుసుద్ది! మా ముసల్ది అదే మా యవ్వ సెప్పిందాక నాకూ తెల్సిందీ! మా యవ్వ సెప్పినాక మా అమ్మకాడికెళ్ళి చూచినా చిట్టాము నీడ పెట్టినా! ఈ హోటలు కాంట్రాక్టరయ్యోరు యింటికాడ మా యమ్మ శాన్నాళ్ళ పాచి వాళ్ళేసిం దంట.'

'మరి మీ నాన్న...'

'ఈ మధ్య ఎవరో సెప్పారంట ... ఎపు డేముందిలే ఆ గురవడివనే ... ఎదిన సున్ననాలి మొగ మోడు ... అయ్యకు నామీదెక్కులు సెప్తాడు ... మా య మ్మినయం మాసిట్టా మినయం ఎట్ట తెల్సిందో...ఎట్టగేంటిలే బాబూ ఎరక్క ఆ నాయాలు పెద్దొడు గందాని తోడెట్టుకెళ్ళినా. ఆడనుంచి ఒకటే బయమెడ్తున్నాడు.. మీ అయ్యకుసెప్తా...మీ అయ్యకు సెప్తానంటూ ... అందుకని వాడికి రోజుకు ఇరవై పైసలెట్టి ఒకబన్నూ, సింగిల్ టీ, మరో ఐదెట్టి తాళమాల్ బీడిలు యిప్పిస్తేనేఉండా ... ఇశ్వాసం లేనోడు...తిరగమళ్ళి కొద్దమంటే ఆడు ఎద్దంతగాడె కొడ్కు. అయినా ఆడికెండ్కు సెప్పండి, మాయమ్మ కాడికి నే నెల్తుంటే యీడికేం కడుపుమంట. అప్పు డవ్వుడు సిన్మాగూడ తీసికెల్తుంటేనే ... వాడమ్మ మూటలుమోస్తది. వాడయ్య గుడ్డొడు. కాశేశ్వరావ్ మార్కెట్కాడ గుడ్డవరచుకొని అడక్కుతింటున్నాడు. ఈ గాడిదకొడ్కు వాళ్ళయ్యా అమ్మకు కూడెట్టక పోగా, కొట్టి డబ్బుచుకొంటా డెదవ.'

నా కళ్ళు చెమ్మగిల్లాయి. ఆప సి మనసుపట్ల అత్యీయత యే మూలనో మేల్కొంది. నే మనిషి నొటంచేత ననుకొంటాను.

‘మరి ఒక్కోరోజు డబ్బు దొరక్కపోతే యేం చేస్తావురా క్రిష్ణా!’ ఆ చిన్నమెడడు ఎలా సాల్వ్ చేస్తుందో చూద్దామని.

‘ఏముంది సారూ. మా అయ్యకాడ అరుపుచ్చు కొంటాను. మా యింటికాడ ప్లేట్ మిల్స్ దొరుకు తుంది సార్. ఆడకెళ్ళి యాభైపైసలెట్టి ఎత్తు కెళ్ళి అదే మా చిట్టాము, వాళ్ళమ్మా తింటారు. మళ్ళీ డబ్బురాగానే మా అయ్యబాకీ తీరుస్తా. లేకుంటే అనలూరుకోడు. ఆయనకూ డబ్బుకూ లంకె.’

‘మరి నీకో’

‘నాదేముంది సార్. కేరీర్స్ అప్పలమ్మకాడి కెల్తే ఆ యవ్వే యింత పెడ్తది. అప్పలమ్మది మాగూడె మేలే బాబూ! కాలేబీ కుర్రాళ్ళ గడుల్లో పన్నేస్తుంటుంది. ఉదయానె కనపూర్వం, బాల్మీలనిండా నీళ్లు పట్టేయడం, ఎర్రకూజాల్లో మంచినీళ్ళే ట్టడం, ఆ మీద కేరీర్స్ అయ్యర్ హోటల్లుంచి పట్రావలం. వాళ్ళు తినేసిన తరువాత లోలుమకు రావడం. ఇదంటే ఆయవ్వ సేసేసని. సాపం పెద్ద ముండ కదంటే కేరీర్స్ తేలేక నస్తదని నే సాయం చేస్తంట. ఆరు తినంగా మిగిలింది అదేనంటే సాంబారు, కూర యింత అన్నమూ కలిస్తే నాకూ ఆ యవ్వకూ సరిపోచ్చి సార్.’

‘ఈ విషయం మీ అయ్యకు తెల్సారా!’

‘తెల్పేమిటి సార్ ... అప్పు డప్పుడూ సాంబార్ పట్టు కెళ్ళి మాఅయ్య కిస్తుంటి. కానీ సారూ మా అయ్య నడగండి. తన కిదేమీ తెలవనట్టే మాట్లాడు తాడు. అన్నట్టు మీ రేంచేస్తారు బాబూ!’

...చెప్పకూడ దనుకొంటూనే ‘టీవ రుద్యోగంరా’ అనేశాను. ‘అరే. మీరూ బడిసంతులే. మా యింటికాడ రమణయ్యమాషాారు కథానాయకుడి సిన్మాలో

నాగయ్యగోరులా గుంటరు. సాపం ఆరికి జీతాలు నెల నెలా రావంటండీ. అయినా నాకు తెలవక అడుగుతాను అంతజీతా లియ్యలేవోళ్ళ యిస్కోల్లెందు పెట్టాలి... ఆరి బార్యగారు శానా మంచోరు. మొమ్మగది వండక్కు సారూ, నాకూ సిట్టాముకూ బెల్లబ్బువ్వపెట్టి గారెలు తినిపించినారు.’

‘పోయిన దీపాలవండక్కునం జరిగిందంటారు?’ నే పరధ్యానంగా ఉన్నట్లు తోచిందేమో వాడికి ‘ఊం కొట్టుండి సార్’ అన్నాడు ‘రమణయ్య మాషాారి ఐదో బుడ్డోడు వట్టి గడుగ్గాయండీ. పువ్వుత్తులు కాల్చు కొంటూ నన్నూ సిట్టామునూ ఉడికించి నాడండీ. నానైతే పెద్దోళ్ళ కనక ఊరుకొంటిని. మాసిట్టి ఆ టపాను కావాలని గోలెట్టింది... అబ్బాయిగోర్ని అడిగి శాను... సారూ మా చెల్లిక్కుడా కూసంతసేపు పువ్వుల్ని పట్టుకొంటది అని. కాని ఆరివ్వలేదు. మా చిట్టామేమో ఏడుపు లంకించుకొంది. ఈ యినయం పంతులమ్మగారు విడనుంచి గమనించారో గానీ, కాక రొత్తులపెట్టి రొంటిన దోపుకొని ఆ రబ్బాయ్ గోరు నూడకుండా తెచ్చియిచ్చినాది. ఎట్ట గన్నా నెయ్యన్నం తినేవోళ్ళ బుద్దులు అలాగేలే బాబూ!’

నేను ఆశ్చర్యపోతున్నాను. ఆ చిన్నిననసులో యెన్ని గమనింపులు! ఎన్ని బాధ్యతలు! మరెన్ని ఆశ యాలు!

‘సారూ. మనుషులు మారాలి సిన్మామావారు టండీ’. మళ్ళీ వ్రశ్శ.

‘ఆ’...నా సమాధానం.

‘నాకు తెల్లగానీ ఆశమ్మ-అడక్క-తింటోంటే సిల్లల్ని ఎందుకంటి కొడద్ది. మరి అళ్ళకేమో సాపం ఆకలేస్తందె. ఆరి యమ్మేమో పెట్టకపోయె. మరి అడక్క-తింటుంటే కొడ్డే యెలా సార్.’

‘అవి తప్పవనేరా క్రిష్ణా’

‘పోన్లండి, మీరు మరిను. ఆకలిమం టినయం మీకేం తెలుసుద్ది సారూ. దొంగతనమన్నారూ అది

తప్పు యినయమే. మరి అడక్కలింటం తప్పే తొడ్డి'

ఆ ప్రశ్న శ్రవణకాలం నిలవేసింది. వాణ్ణి తృప్తి చేసేలా చెప్పలేకపోయాను. చివరకు ఏమీ పాలుపోక 'అది తప్పువనేరా నీకు తెలియదులే' అంటూ కొద్ది మోతాదుబింకంతో కనరి ఎస్కేప్ చేశాను.

క్రిష్ణుడుగూడ శ్రవణం బిత్తరపోయి తేరుకొని 'అలాగంటి! మీరు పెద్దన్నరుగనక అది తప్పినయమే అయ్యంటుంది. మరి సారూ, యీ యినయం రాములుగాడితో సెప్టా! ఆడితాత అడక్కలింటం తాడు. మనవడ్డిలోడురా అని గోలెడ్డాడు గూడా'.

'వాడెందుకూ?' అయిష్టంగానే అడిగాను.

'అబ్బే యింతపెద్దోరు. ఆ మాత్రం తెలియకుంటే యెట్టనంటి! మరి అడు గుడ్డొడయ్య. కర్రుచ్చుకోడాన్ని యింకో డవసరం గదలండి!'

'అలాగా పాపం' సానుభూతి చూపాను.

క్రిష్ణ బ్రష్లో నెత్తిన కొట్టుకొంటూ 'మీరూ నమ్మేశారూ. భలే వోరే! అసలు రాములు గోడితాతకు కళ్లెం పోలేదు సార్. మరి గుడ్డొడనక పోతే ఓరేస్తారేమిటి పైసలు. అందుకని ఆ ముసీలోడు కళ్లదోలాపెట్టి వణక్కుంటూ నడస్తాఉంటే, రాములుగాడేమీ బాబూ! మా తాతకు కళ్లగవడన్. గుడ్డొడు, మా అమ్మ హాస్పిటాలో కనపొద్దులై సచ్చిపోయినాది. మా అయ్యసెయ్ రైలుకిందపడి యిరిగిపోయినాది. దిక్కులేనోళ్లం బాబులూ అంటూ సిన్మాలో పాట పాడడండి, సాయంత్రానికి మూడూపాయల్ కళ్లనూచాడే అనుకో.'

'ఐతే రాములుకు అమ్మా నాన్నా ఉన్నారంటా వేమిటి?'

'అమ్మా నాన్నా లేకపోతే ఆడెట్లా పుట్టడంటి! యాడన్ ఉండే ఉంటారు.'

ఈ విధంగా నా ఊహలన్నింటినీ కొట్టి పారేశాను క్రిష్ణుడు. నాలో అహం తలెత్తించింది. 'ఆ చెప్పే

దేమిటో సరిగ్గా ఏడవోయ్. పెద్దపోజూ నీపూ!' అన్నాను.

'మీ కోర్కెవమొచ్చింది.' మొగం వంచుకొన్నాడు. నాకు జాలేసి 'రాలేదులే చెప్పు అసలు విషయం' అన్నాను, తెచ్చుకోలు నవ్వులో.

వాడూ నవ్వాడు. మంచు తడిసిన మల్లె పువ్వులా.

'మరంటండి! పాపం రాములుకు అమ్మా నాన్నా ఎవరో తెలవదంటి. ఓరో కాలోళ్ అమ్మాయ్ కనేసి తెల్లారగట్టసెప్పా పెట్టకుండా సెక్కేసిందంట. ఆ హాస్పిటాలో తాతకు వన్లెండి. అమ్మ కక్కర్లేని పసిగుడ్డును ఆ ముసీరాడు తెచ్చుకొని పెంచుకొన్నాడంట. ఇదంతా మా అయ్య సెప్పాడు...మరి సారూ రాములుగాడికి అమ్మా నాన్నా ఉన్నట్టేనా!'

నాకు నోటమాట రాలేదు. ఒక నిట్టూర్పు విడిచి 'లేదురా నిజంగా రాములు దిక్కులేనివాడేరా క్రిష్టా' అన్నాను.

'అది పోనీయండి సార్. బెల్లెబ్బువ్వ వండు కోవాలంటే ఎంతోద్ది? మరేనండి మా సెల్లి పెల్లికి ఓ పెద్దగుండెగ వండి గూడేనికంతా బంటెట్టాలండి.'

'మరి సినిమాలోలాగ నీ చెల్లెల్ని ఓ లక్ష్మణి కారికిచ్చి చేస్తావుట్రా.'

'పోండి బాబూ! ఎందుకంటి ఎదవలక్షలు. సక్కుంగా నాలా కష్టపడేవోడికిచ్చి చేస్తా. సింకా గోరెంకలా ఆడుతూ పాడుతూంటారు.'

పైరుమీది పిట్టలా చెంగుచెంగున అన్ని విషయాలను అవలీలగా తీసుకొంటూ, సాల్పువేసికొని రిఫ్రెష జీవనాకాశంలో విహంగంలా ఎగిరే స్వభావం అలాంటి కృష్ణుడే లభ్యమైంది. ఈ నాగరక ప్రపంచంలో కాగడావేసి వెతికినా అలాంటి కృష్ణులు అగు పించరు. ఇంతలో వాల్తేరునుండి ట్రైన్ వచ్చింది. జనం బిలబిలా అంటూ యింటూ పరుగెత్త సాగారు.

'అడుగోనండి గురవడు. ఇయ్యాల వాడివని మహజోరుగా ఉండదిలే. బెర్రిజిల్ చేపడంటే అర్థం రూపా యుచ్చుకొంటాడు. అంటూ' ఒకర్నిచూపాడు.

'ఒరేయ్ మొద్దునాయాల ! బెర్రి ఖాళీగా వుండేహా ! తొందరగా సావ్. ఫిఫీ.' గురవడికేక.

క్రిష్ణ నాముఖం చూచాడు. నే కళ్ళతోనే అనుమతించాను.

క్రిష్ణ వెళ్ళిన ఐదునిముసాలకు పెంచె లొచ్చాడు. వస్తూనే 'అడేడండీ. యాడకెళ్లాడు?' అంటూ అడిగాడు.

ఇంతవరకు క్రిష్ణ విషయంలో యేదో తెలియని బాధ్యతమీద వేసుకొన్నట్లుగా ఫీల్సేనానెమొ రాములమ్మ విషయంలో పెంచెలు కొద్ది విశాలబుద్ధి చూపిస్తే క్రిష్ణపట్ల కొంత న్యాయం జరిపించిన వాడి నౌతాననిపించింది నాకు. అందుకే కదిసాను.

'అది నా బిడ్డకు తల్లికాకుండా పోయిందా. ఇంక దానిబిడ్డకు తల్లిమాత్రం ఎందుకుండాలి'... నూటిగా పెంచెలు ప్రశ్నవేసాడు.

నేను జవాబు వెతుక్కోవలసి వచ్చింది. నేనేదో చెప్పబోయాను.

'అదంతా నాకుతెల్పు బాబూ ! ఆ ముండ యాడుందో దానికూతురేడ వన్నేస్తుందో అంతా తెలవడను కొన్నారా ! ఎందు కూరకుండా ననుకొన్నారు. నా క్రిష్ణిగాడికోసరం. ఆడికి అమ్మమీదెంత వేమ. దాని కూతురు సంతిదంటే యెంతయిది ! ఆడు బాధపడి పోతాడని ఊరకొండాగానీ లేకపోతే ఆపెళ్లాం ముండను సరికేసి పోలీసులకు సిక్రేవోణ్ణి !'

పెంచెలు పై పంచలో కళ్ళొత్తుకొని 'నా బిడ్డకు బగమంతుడు తల్లిలేకుండా జేశాడు. నేనీ పని జేస్తే తండ్రికూడా లేకుండాపోతాడే అని నా తపన బాబూ' అంటూ బాపురుమన్నాడు.

'అది సరే. ఆ పసిది యేం చేసిందని దాన్ని చూడొద్దంటావ్ ?'

'మీకు తెలియం దేముంటది. అది కట్టుకొన్నాడని నట్టేట్లో వాగ్గేసి వెళ్ళినదాని కూతురు. దాని కడుపున పుట్టినది. దీనిబుద్ధి అదేయైతే నారాతే యింకో మొగాడికి రాస్తదని యిశారం దొరా!'

నన్నెవ్వరో వీపుపై ఫెళ్ళున చరిచినట్లైంది. అయినా కొద్ది తమాయించుకొని 'క్రిష్ణగూడ ఆమె బిడ్డదేగా' అన్నాను.

పెంచెలుకు వల్లమాలిన బాధేసింది. వగర్పు కొంటూ 'అడు నాబిడ్డ ! పెండ్రిడికైనా మచ్చ ఉందిగానీ నా కొడుకుబుద్ధికి సెరువులేదు' అన్నాడు. చటుకున నా రెండుచేతులు వట్టుకొని 'అన్నింటి కంటే యింకోభయం బాబూ ! వాళ్ళమ్మమాటిని నన్నీ వయసులో యిడిసిపెట్టేస్తే నాగతేంకాను. ఈ ముసలితనంలో ఆసరాయేది బాబూ' అంటూ వెక్కిళ్ళ పెట్టాడు.

అంతరాంతరాల్లో సుళ్ళదిరిగే అనుమాన భయం.

అర్థంకాని మమతాను బంధం.

'ఏడవకు పెంచెలూ ! నీ కొడుకు అందరిలాంటి బిడ్డకాదు. నీవ్ అదృష్టవంతుడివి'.

ముసలిపెంచెలు కళ్ళల్లో ఆశ చిప్పిలిటం చూచాను.

'ఎలాగైనా క్రిష్ణమనసు అర్థం చేసుకో. క్రిష్ణజీవితం వికసించే పూవు. క్రొత్తగా ఎగరటానికి రెక్కలారే పిట్టలాంటిది. వాస్తవంగా బిడ్డకు తల్లి తండ్రి రెండురెక్కలు. అందుకోసరం మనం ఇష్టమున్నా లేకపోయినా మనసులోకన్నా జీవితంలో రాజీ పడాలి ఆలోచించు. రాములమ్మను ఉమించగలిగితే... నీ బిడ్డకోసం...చేయి.'

రెండుక్షణా లాలోచించి 'సరేబాబూ—నా బిడ్డ కోసం నేనేమైనా చేయగలను. ఒకవేళ యేదైనా నా బిడ్డకు అంటూ' శంకతో చేయి చాపాడు. అభయ మిస్తోన్నట్లుగా నాచేతి నుంచాను.

‘చాలు బాబూ...చాలు. నాక్కొన్న యవధానం యివ్వండి. మళ్ళీ మీరు తిరిగిచ్చేవేళకు అంతా అయిపోయింది...అడుగు బిడ్డొస్తూన్నాడు. అడి కివన్నీ సెప్పబోకండి’ అంటూ కొడుకును తప్పించుకొని వెళ్ళాడు.

నే తృప్తిగా గాలి పీల్చుకొన్నాను. నిజంగా జీవితంలో ఒక మంచిపని చేశాననుకొన్నాను.

* * *

‘మీరు పోయే పని పండొద్ద సార్. బగమంతుడంటారు. నే సెప్టెన్నాగా...వచ్చేప్పుడు నాకేటి బగు మతిస్తారో చూస్తా!’

పెట్టెలో కూర్చొన్న నాకు నమస్కరించి చెప్పాడు క్రిష్ణ. ఆమాటలు నా గుండెలో చల్లనిగాలి వీచింది.

‘మరైతే నీకేం కావాలో చెప్పరా?’

‘నా కేటి బాబూ! సర్దా కడిగినా!’

వాడికేమైనా యివ్వాలనిపించింది. అందుకే రెట్టించి అడిగాను. ఇంతలో బండి కదలింది.

‘అంత మనుషైతే మా సెల్లాము కొక లంగా జాకెట్టు వ్రటండి సార్! నాకేటి’.

క్రిష్ణ చేతులు జోడించాడు. నే పులకించాను.

బండి వేగం వుంజుకొంది. అప్రయత్నంగా మా నాన్న తుదిమజిలీ గుర్తొచ్చింది.

నాన్న! దేవుడు! అరవైయేళ్ల జీవితం తాబారు వడగాలుల్లో వగుడాకై పోయిన పరిపూర్ణ మానవుడు. నిండుమనసుతో ‘పెద్దాడా’ అని తల విమిరే చల్లనిచేయి!

తన హయాంలో, పదహారేళ్లలో తండ్రిని పోగొట్టుకొని కుటుంబాన్ని బుజాలపై వేసుకొని, తమ్ముళ్ల చదువులూ, వాళ్ల పెళ్లిళ్లూ, పండగలూ పబ్బాలూ, సర్వమూ వాళ్లేయని తండ్రిలా తీర్చిదిద్దిన పెద్దబిడ్డ నాన్న!

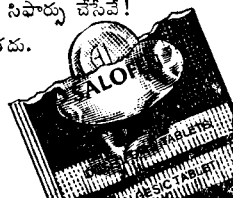
కానీ వెనక్కుతిరిగి వృద్ధాప్యంలో చూచుకొంటే తండ్రి అప్పగించిన భార నిర్వహణలో,

**అవును-
శాలోఫెన్**
బాధానివారిణి మాత్రం
తలనొప్పి, పూ, పంటినొప్పి,
ఒళ్లనొప్పిలని
వెంటనే పోగొడ్తాయి

శాలోఫెన్లోని ఔషధాలు దాక్టర్లు సిఫార్సు చేసివే!
శాలోఫెన్ ఉన్నచోట బాధ ఉండదు.

ఇది అమృతాంజన్ లిమిటెడ్ వారి
తయారీంపే అని గుర్తు ఉంచుకోండి.

FDSAS1664TEA

కట్టుకొన్న పెళ్లాన్ని, కన్నపిల్లల్ని ఉపేక్షచేశానే, అనే విచారం మిగిలిన దాయనకు.

రెక్కలొచ్చిన పతులు ఎవరిగూటిని అవి చూచుకొన్నాయి. వాళ్ల పెళ్లాలూ పిల్లలూ గూళ్లూ— అంతదాకా నీడయిచ్చిన కొమ్మనే మరచారు.

బతకలేని బడివంతు బుద్ధ్యగంలో బతుకీడ్చు కొచ్చి రిపైరైన నాన్నకు, పెళ్లికి సిద్దమై కూర్చొన్న రెండ్రకూతురు పెద్ద సమస్యగా ఎదురైంది. గతం తలుచుకొని కళ్లనీళ్లు చేసుకొనేవాడు. అదే సమయంలో వారసత్వంలా, బడివంతులై దిగబడ్డారు తను. కొండంత ఆశ మళ్ళీ చివరించింది. కానీ గ్రెగోరీక జీవితంలో ఏంచేయ గలిగాడు. నాన్న బ్రదికుండగా చెల్లెలుపెళ్లి చేయలేకపోయాడు తను.

తుది క్షణాల్లో చేరువకు పిలిచి ... 'పెద్దాడా! అమ్మాయిరా...ఏంచేస్తానో' అంటూ కళ్లు వాల్చాడు. తుది శ్వాసలోగూడ ఆ కళ్లు కూతుర్నే చూస్తూ వాలిపోయాయి. ఆ నాటి బాస యింతవరకు నెరవేరలేదు.

ఎన్ని సంవత్సరాలు! అడిగిన కట్నం ఇచ్చుకోలేక అంతస్తులకుతూగలేక అన్నీ ఎండమావులే! మళ్ళీ ఇన్నాళ్ల కొక్క అవకాశం. దూరపుబంధువు ద్వారా సంబంధం వచ్చింది. కొండంతఆశతో బయలుదేరాను...అమ్మాయికవు పసికందు క్రిష్ణ, పండొంతుం దంటూ శుభం పలికాడు ... నిజంగా నా తపస్సు ఫలిస్తే! తిరుగు ప్రయాణంలో వాణ్ణి సంతోష పెట్టాలి. ఎంత పెద్ద మనసురా క్రిష్ణా!

'నీవు కోరుకొనేట్లు యీ సమాజం మారి పోవాలిరా క్రిష్ణా! నా తరంలోని మనుషులు వెన్నెముకలేని జీవాత్రా! ప్రతి జీవీ స్వార్థంతో యింకో జీవీని తింటోందిరా!'

'ఒరేయ్ తమ్ముడూ! నే చెప్తున్నా! మీ తరంలా మీ తరంలో అందరూ నీలాంటి యువకులే పుట్టాత్రా! గుండె నిబ్బరంతో కండ కరగించి నవ సమజాన్ని సృష్టించు కొంటారురా! అప్పుడు నాలా

ఓ చెల్లి పెళ్లి చేయడానికి నే వదులొన్న వేదనలో లక్షా తొంభైవందలైనా నీవ్ పడడానికి వీల్లేదు! ఇప్పటి తరం తలొంచుకొనేలా మీ తరం నిలవాలిరా! ఆ నాడు నే బ్రతికుంటే, ఆ ముడతలుబడ్డ వయస్సులో, పండబారిన మనస్సుతో గుండె నిండుగా (కొత్తరక్తాన్ని) పుంజుకొని నీవెంట వరుగెడ్డారా! ఇది నిజంరా! నీ చెల్లి పెళ్లికోసరం నాలా బొట్టు బొట్టు రక్తాన్ని పిండనక్కర్లేదురా తమ్ముడూ!'

ఇంతలో ఎవరిచెయ్యో నా బుజంమీద పడగానే భావలోకంలోనుండి యిటు దొర్లాను. ఫెరఫెరా కొత్తనోటులా టెక్సెల్ కలెక్టర్ చేయ్ జాపారు. టెక్సెట్టు అందించాను.

తల త్రిప్పేసరికి గమ్యం చేరింది (టైన్).

తిరుగు ప్రయాణం రెండ్రోజు లాంప్యమైంది. క్రిష్ణమాట నిజమైంది. నా చెల్లిపెళ్లి నిశ్చయమైంది.

తిరుగు ప్రయాణం ఎంత సంతోషం! ఇదంతా వాడి చలవే!

విజయవాడ వస్తొండగానే ఎక్కడలేని ఉర్పుసాం నాలో ఉరకలేస్తోంది. ఆ పసిమనసులకోసం నే కొన్న ప్రాకూ షర్టు క్రిష్ణ అగవడగానే, బండి దిగుతోండగానే అందీయాలి.

'ఆ కళ్లల్లో ఎన్ని మతాబాలు వెలుగుతవో చూడాలి'. అనుకొంటుండగానే బండి ఆగింది.

అదే నాబూట్ పోలిష్ చేసిన స్థలం ... అరే ఏమిటి వాడు క్రిష్ణయేనా! ఆ నవ్వేది! ఆ చలాకీ తనమేది!

'ఒరేయ్ క్రిష్ణా! ఆలస్యమైందని కోప మొచ్చిందిరా! రారా ఇవిగో ఏంతెచ్చావో చూడు... ఈ గాను నీ చిట్టిచెల్లాయ్కి...ఇది...'

'సారూ' అంటూ గొల్లు మన్నాడు క్రిష్ణ.

ఆతని ప్రక్కనే చిట్టి బిక్కుబిక్కు మంటూ.

‘అరే! ఏమైంది ...’ నా సునను మూర్ఛింది.

‘పాపం పెంచెలు మొన్న బండిక్రిందపడి చని పోయాడు సార్’. మరో పోర్టరు చెప్పాడు.

నాతల తిరిగింది. ఎక్కడుందీ ఏమైందీ తెలియడంలేదు.

‘అమ్మగూడా ...’

‘ఆ!’

‘జాను సారూ! మా అయ్య శవాన్ని చూస్తూనే పడిపోయింది అంతే.’

‘ఇక్కడ తలాకాస్త చందాలేసుకొని రెండు శవాల్ని దహనంచేసాం బాబూ. రారా క్రిష్ణా అంటే ‘బాబుగా రొస్తారు. వారెంట తీనకెళ్తారు’ అనిఒకకటేయిది బాబు. ఆ నాటినుంచి వీడు పచ్చినీళ్ళన్నా ముట్టలేదు. ‘బాబు’ పీళ్ళ మునుపే తెలుసా సార్’. మరోవ్యక్తి.

క్రిష్ణ నా కాళ్ళను చుట్టేసుకొన్నాడు.

‘సార్ మా అయ్యసేతిలో సెయ్యేసి మీ కిష్ణ కొచ్చిన బయం లేదన్నారంట ... అయ్య నచ్చిపోతూ, వారే క్రిష్ణా బాబుగారు శాన మంచోరు ... తప్పకుండా వస్తారు. ఆరు రాగానే మా అయ్య మీరు సెప్పినట్లే చేశాడంట బాబూ’ అని సెప్పమని పాదాలు యిడి సేపాడు’.

క్రిష్ణ చెప్తన్న మాటలు వింటంటే నిలవ లేకపోతూ అతిబలవంతంమీద నిబ్బరించు కొన్నాను.

‘మా కీడ దిక్కెవ్వరూ లేరు సారు. నన్నూ సీట్టామునూ మీయెంట తీస్కెళ్ళండి. ఆడ హాస్టల్లో మా సెల్లాయ్ని జేర్పించండి...నేనేమొ...’

నాకు మాటలు పెగల్లేదు. రాతిబొమ్మ నైనాను.

‘మీ రూరికే నదియించ క్కర్లేదు సారు. మీ కొక చిట్టి బాబున్నారంటిరిగా ... ఆరిని ఎత్తుకొని మోస్తాను. అబ్బాయ్గోర్ని ఏడవకుండా ఆడిస్తా ... మా సీట్టాంకూడా బాబుగోర్ని ఆడిస్తది. ఇంకా యింట్లో పనంతా అదే సారూ కంచాలు చెంబులు మా సెల్లి తొలుస్తది. నేనేమొ నీళ్ళ తోడిపోస్తా...’

వాడిమాటలు చెవుల్లో రింగుమంటున్నా నాలో శూన్యం చోటుచేసుకొంది.

చేతిలో క్రొత్తగుడ్డలు జారిపడ్డాయ్.

నా రెండుచేతులూ ఆ యిద్దరి శిరాలను స్పృశించడానికి సాగాయ్...

నా ఎదురు శూన్యంలో కన్నీళ్ళతో పెంచెలు ముఖం ...

నాలో!

సోల్ యెనిత్సన్ అవస్థ

ఆలిస్ సోమర్ ఫీల్డ్

బ్రెవాన్ దేనిసోవిచ్ బీవితంలో ఒక రోజు' అన్న ప్రఖ్యాతమైన కథ ప్రకటింపబడి పది సంవత్సరాలైంది. ఆ కథను సోల్ యెనిత్సన్ వ్రాశారు. ఆయన ప్రఖ్యాత రష్యన్ రచయిత. ఆ గ్రంథం రష్యాలోనే ప్రకటించబడింది. ఆ రోజులలో కృశ్చేవ్ అధికారంలో వున్నారు. ఆ గ్రంథ ప్రచురణకు ప్రత్యేకం మంజూరు చేశారు. వీరపూజానిరసన ఉద్యమంలో భాగంగా ఆ ప్రచురణ జరిగింది. ఆ సంవత్సరంలోనే, అనగా, 1962 లో, సోల్ యెనిత్సన్ ను సోవియట్ రచయితల సంఘంలో చేర్చుకున్నారు. అనగా, రచయితగా ఆయనను గుర్తించారు.

'ఇవాన్ దేనిసోవిచ్ బీవితంలో ఒక రోజు' అన్న ఆ కథాగ్రంథం ప్రచురణలో రష్యాలో స్టాల్లిన్ శకాన్ని తెగడుతూ ఉవ్వెత్తున రచనలు సాగాయి. విమర్శలు చెలరేగాయి. ఆ స్టాల్లిన్ శకంనాటి ఫేరాలు ఆ విమర్శలలో కడిగివేయ బడినాయి. ఒక సందర్భంలో కృశ్చేవ్ కే, ఆ విమర్శా ప్రవాహానికి అనకట్ట కట్టడం అవసరమనిపించింది.

కృశ్చేవ్ తర్వాత బ్రెజ్నెవ్, కోసిగిన్లు అధికారంలోకి వచ్చారు. వారు ఆ నిరోధవిధానాన్ని మరింతగట్టిగా పాటించారు. ఆ విధానం యొక్క తీవ్రత సోల్ యెనిత్సన్ కు అధికంగా తగిలింది. ఆయన అప్పడు ఒకనవల వ్రాశారు. 'కాస్పర్ వార్డ్' అని—, అది 'నావీమిర్' అన్న సాహిత్య ప్రతికలో ప్రచురణ కావలసివుంది. ఆ ప్రచురణ జరిగలేదు. చివరి క్షణంలో దానిని ప్రచురణకు వద్దని ఉపసంహరించి వేశారు. ఆ తర్వాత సోల్ యెనిత్సన్ 'ది ఫస్ట్ సర్కిల్' అన్న గ్రంథం రచించారు. సోవియట్ సాహిత్యాధికారులు దానిని తిరస్కరించారు.

కాని ఆయన ఆస్థిరచనల వ్రాతప్రతులు ప్రచారంలోనికి వచ్చాయి. ఒకరి చేతులనుండి ఒకరి చేతులకు మారుతూ అవి ప్రచారాన్ని పొందాయి. అనతికాలంలో ఆ గ్రంథాలకు ఎంతో పాఠకతోకం ఏర్పడింది. ఎట్టకేలకు ఆ వ్రాతప్రతులు పాశ్చాత్యరాజ్యాలలోనికి వచ్చాయి. అక్కడ ప్రచురణ అయినాయి. ఇది జరగలేదే అనుకోండి; అయినా అప్పటికే రష్యాలో సోల్ యెనిత్సన్ పేరు రోళ్లను రోకళ్లను ప్రసక్తం అయిపోయింది. ఆయన అంటే అక్కడ అపారమైన మన్నన పెరిగిపోయింది. అతి ప్రామాణికమైన వ్యక్తిగా రష్యాలో జనులు ఆయన్ను గురించి పరిగణించడం మొలుదలపెట్టారు. సత్యము, ధర్మము—ఈ రెంటికి ఆయన రక్షకుడు అన్నట్లు ఆ ప్రజలు భావించడం సాగించారు. అధికారులు ఆయన్ను సరిగ్గా చూడక పోవడం గూడా ఆ స్రతిష్ఠాపతాకం పతాకస్థాయిని అందుకొనడానికి ఉపోద్బులకమైన కారణం అయిపోయింది.

ఈ పరిస్థితిలో ఎవరిపుస్తకాలను వారు ప్రచురించుకునే పద్ధతిని రష్యన్ అధికారులు ప్రోత్సహించక పోవడంలో ఆశ్చర్యం ఏమీలేదు. అదేవిధంగా దేశంలో నిషిద్ధమైన గ్రంథాలు విదేశాలకు ఎక్కి, అక్కడ ప్రచురణభాగ్యాన్ని నోచుకోవడం గూడా వారికి నచ్చినవిషయం కాకపోవడం సహజం. విదేశాలలో అటువంటి గ్రంథాలు ప్రచురితం అయినప్పుడు, వానిని రష్యాపై వ్యతిరేక ప్రచారం సాగించడంకోసం వినియోగిస్తూ వుండటం పరిపాటి అయిపోయింది. పాశ్చాత్య దేశాలలో తమ గ్రంథాలు ప్రచురణ అయ్యేందుకు వీలు కల్పించినందుకు కొందరు కొందరు రచయితలను సోవియట్ అధికారులు శ్లోదులకుగూడా

వంపించారు అటువంటివారిలో సివ్యావీస్కి, దానియేల్ వంటి వారిని పేర్కొనవచ్చు. సోల్ యెనిత్సెన్ మీద రష్యన్ ప్రతికూల పెద్ద ధ్వజం ఎత్తాయి. ఆయన తాను వ్రాసిన నవలల్లో సోవియట్ రష్యాను అవతిష్ఠాకరంగా చిత్రిస్తున్నాడన్న విమర్శ అది. విచిత్రం ఏమంటే, ఆ గ్రంథాలలో ఆయన ఏమి వ్రాశాడో, రష్యాలో అధికారికంగా ఎవ్వరికీ ఏమీ తెలియదు; అయినా విమర్శ ఆయన్ను గురించి అట్లా సాగుతోంది.

1970 లో సోల్ యెనిత్సెన్ కు నోబెల్ బహుమతి ఇచ్చారు. ఆయన గ్రంథాలలో రష్యన్ సాహిత్య సాంప్రదాయాలు బాగా పోషించబడినాయని, ప్రబలమైన నైతికశక్తి ఆయన గ్రంథాలలో నిబిడమై వున్నదని ఆ నోబెల్ బహుమాన ప్రదాతలు వర్ణించారు. ఇది రష్యన్ అధికారులకు భరింపరానిదై పోయింది. వారి ఓర్పు విరిగేందుకు చివరి తూకపురాయిగా పరిణమించింది. అయినా వారు సోల్ యెనిత్సెన్ ను విచారణకు నిలపాలన్నంత సాహసికవృత్తికి దిగలేక పోయినారు. దీనినిబట్టి ఒకటి కన్పిస్తున్నది. సోవియట్ ప్రతికూల సోల్ యెనిత్సెన్ ను గురించి విరుద్ధ విమర్శలు వెలయింపజేస్తే, అక్కడికి అదే నుంచివద్దతి కాగలదని ఆ అధికారులు అనుకున్నట్లు కన్పిస్తుంది.

(అప్పటికే సోల్ యెనిత్సెన్ కు ఈ సోవియట్ రచయితల సంఘం నుంచి గెంటివేశారు.)

కొత్త విమర్శ

రష్యాలో లిబరరీ గెజెట్—అని ఒక సాహిత్య పత్రిక వుంది. అది విశేషమైన ప్రచారంగల పత్రిక. ఇప్పుడు ఆ పత్రికలో సోల్ యెనిత్సెన్ పై కొత్త విమర్శ వెలయించబడింది. ఈ విమర్శకు, తక్కిన విమర్శలకు ఒక్క తేడా వుంది. ఈ విమర్శ 'స్టెర్న్' అన్న పత్రికను జర్మనీలోని పత్రిక ప్రచురించిన ఒక వ్యాసం ప్రాతిపదికగా వెలయించబడింది. ఈ 'స్టెర్న్' పత్రిక రచయితలలో ఒకరు 'ఉత్తరకాకనన్' వెళ్లారు. సోల్ యెనిత్సెన్ పుట్టిన ప్రాంతం అది. అక్కడ సోల్ యెనిత్సెన్ దగ్గర బంధువు ఒకానొక వుంది. అదిగో మాట్లాడి రావడానికి ఈ 'స్టెర్న్'

రచయిత వెళ్లారు. 'స్టెర్న్' పత్రిక ఈ రకమైన సాహసం చెయ్యడానికి వెనక కొంత కథ వుంది. సోల్ యెనిత్సెన్ కొత్త నవల 'ఆగష్టు 1914' ప్రచురణ అయింది. ఆ నవలలో చెప్పబడిన విషయాలకు, సోల్ యెనిత్సెన్ జీవితానికి పూర్తి పోలికలను, వైషమ్యాలను తెలుసుకోవాలన్న ఆకాంక్ష—ఆ వెనక కథ.

ఆ బంధువు స్త్రీ. సోల్ యెనిత్సెన్ కు మేనల్త అవుతుంది. వృద్ధురాలు. ఆమె సోల్ యెనిత్సెన్ కుటుంబపు చరిత్ర యొక్క వివరాలను గురించి చెప్పింది. సోల్ యెనిత్సెన్ లు అకించనులుకారు. ధన వంతులు. ఆ ధనం గూడా ఎక్కితక్కిగా వున్నవారు. విప్లవానికి పూర్వపు రష్యాలో సోల్ యెనిత్సెన్ పిన తండ్రి ఒక రోల్స్ రాయ్స్ లో ప్రయాణించేసేవాడు. అటువంటి రోల్స్ రాయ్స్ లు రష్యాలో ఆ కాలంలో తొమ్మిదంటే తొమ్మిది వున్నాయి. అందులో ఇది ఒకటి. ఇక్కడ పేర్కొనదగిన అంశం ఒకటే. 'ఆగష్టు 1914'లో ఇటువంటి విచరం కొంత వుంది. 'స్టెర్న్' పాకులకు అది తేలిసేట్టు చేయడమే అక్కడి సంగతి. లిబరరీ గెజెట్ లో ప్రచురింపబడిన ఈ విమర్శలో నవలలోని ఆ వర్ణన వదిలివేయబడింది. సోల్ యెనిత్సెన్ కు సంబంధించిన వానిజాచిత్యం ఏమిటో నిర్ణయించుకునే విషయం అక్కడ పాఠకులకే వదిలివేయబడింది. తాను న్యూస్ మేజిన్ సామాజిక సాదృశ్యాలను ఎంచడంలేదని లిబరరీ గెజెట్ వ్రాసింది. అయితే అక్కడ ఆ సోలిక ఎంచబడటం లేదన్న భావం కలగదు. సోల్ యెనిత్సెన్ 1918 లో పుట్టారు. అప్పటికే వారి ఆస్తి పని అయిపోయింది. అప్పుడు వారు అంకిమనులే. సోవియట్ పద్ధతి విమర్శలో ఒక రకమైన ధోరణి సుస్థాపితమై వుంది. అది ఇది. తండ్రులు చేసిన పాపాలు ఏమన్నావుంటే, వానికి వారి పిల్లలనుగూడా బాధ్యులను చేస్తారు. ఆ పాపాలను ఆ పిల్లల తలలకుగూడా చుడతారు. వారి మనవల్లనుగూడా వదిలిపెట్టరు. అట్లాకాదు అంటారు; అయితే కుట్రంబచరిత్రలో వారికి అనకిలేదు అంటారు; అయితే వారు ఒక విదేశీ

వృత్తిక ప్రతినిధిని—సంగతులు తెలుసుకునేందుకు ఎందుకు రానిచ్చినట్లు!

ఆ 'స్టైర్స్' వ్యాసం తర్జుమాచేసి వెయ్యడంలో లిటరరీ గెజెట్—ఇంకో విషయాన్నిగూడా వదిలి వేసింది. 1945 లో సోల్ యెనిత్సన్ ను ఖైదుకు పంపారు. 'స్టైర్స్' వ్యాసంలో ఎందుకు పంపింది వుంది. లిటరరీ గెజెట్ తర్జుమాలోలేదు. ఆ 1945లో అది అట్లా ఎందుకు జరిగిందనగా — సోల్ యెనిత్సన్—స్టాలిన్ ను విమర్శించారు. యుద్ధంలో ఆగ్రహానంతో ఆఫీసరు హోదాలోవుండి, యుద్ధం నడిపింప బడుతున్న తీరునుగురించి విమర్శచేశారు. సెన్సార్ అధికారులు ఆనునఉత్తరాలు పట్టుకున్నారు. ఇప్పుడు లిటరరీ గెజెట్ ఈ విషయాలను సోవియట్ సామ్రాజ్యముందు వుంచాలన్న వాంఛ కల్గినవారు కాకపోయినారు. స్టాలిన్ శకంలో బాధలుపడిన అనేక లక్షలమంది వీరులలో సోల్ యెనిత్సన్ కూడా ఒకరు—అన్న విషయాన్ని ఆ ప్రజల ఎరుకకు తీసుకు రారాదనుకున్నారు.

ఆ 'స్టైర్స్' వ్యాసంలో ఏరిన కొన్ని భాగాలను వేస్తూ లిటరరీ గెజెట్ సంపాదకులు వానిమీద టిప్పణివంటి దానినిగూడా ప్రకటించారు. అక్కడ వారి విమర్శ రెండు ముఖాలుగా నడిచింది. 'ఆగష్టు 1914' సోవియట్ వ్యతిరేకత గల నవలఅని నిరూపించాలన్నది ఆ విమర్శలో ఒకభాగం. అక్కడికి అదే ఒక పెద్దకార్యం. అందులోని విషయం 1914 లో రష్యాపొందిన పెద్ద పరాజయానికి సంబంధించింది. ఈ విమర్శ సందర్భంలో ఆ లిటరరీ గెజెట్ సంపాదకులు—ఆ నవల సోవియట్ లకు వ్యతిరేకంగా వున్నదన్న విమర్శ చేసినట్లు చెప్పబడుతున్న పాశ్చాత్య విమర్శకు లనుగూడా కొందరిని ఉదాహరించారు. అట్లా చేసిన ఒకచోట ఆ వృత్తిక సంపాదకులు టిప్పణి వ్రాయవలసి వచ్చింది. అది ఎట్లా జరిగిందంటే, ఆ గ్రంథంలోవున్న 'రష్యాకు సంభవించిన పెద్దకష్టం' అన్న దానిని 1917 అక్టోబరు విప్లవానికి అనువర్తించే విధంగా ఆ టిప్పణి నడిచింది. సందర్భాన్ని

బట్టి ఆ మాటలు 1914 లో రష్యాపొందిన పరాజయానికి చెందినటువంటివని స్పష్టంగా తెలుస్తూనే వుంది.

సోల్ యెనిత్సన్ అవలంబించిన సోవియట్ వ్యతిరేక ధోరణులపట్ల 'స్టైర్స్' వ్యాసం సానుభూతి కల్గివున్నదని ఆ సంపాదకులు ఒకమాట అన్నారు. నిజానికి ఆ వ్యాసంమొత్తంమీద సోవియట్ లకు వ్యతిరేకంగా వున్నమాట ఒక్కటికూడా లేదు.

లిటరరీ గెజెట్ చదివే పాఠకులకు అసలు 'స్టైర్స్' వ్యాసాన్ని చూచే, చదివే భాగ్యంలేదు. అందువల్ల వారికి సంగతి సందర్భాలు ఏమిటో తెలుసుకోగల సీద్ధిలేదు. అక్కడ ఆ వృత్తిక సంపాదకులు టిప్పణిలో ఉపయోగించిన తర్కం అందరికీ స్పష్టంగా కన్పించే సీద్ధిలో వున్నది. నోబెల్ బహుమాన గ్రహీత అయిన మహారచయితను విమర్శకు గురిచేయడానికి వారికి అక్కడతగిన ఉపాత్తులు లేవన్నదిగూడా స్పష్టంగా కన్పిస్తూవుంది. టిప్పణి తగాదాలు తటస్థం అయినప్పుడు, వానిని తెల్పుకోడానికి వున్న వ్యవస్థ ఒక్కటే. అది సోల్ యెనిత్సన్ నవలను రష్యాలో ప్రకటించడం; ఆయన ఏమి వ్రాశాడో చదువుకొని అక్కడి పాఠకులుఏమి అనుకుంటారో చూడటం. ఇటువంటి ఆలోచన అక్కడి అధికారులకు ప్రియమైనదిగా తోచదు.

పాత పద్ధతి

లిటరరీ గెజెట్ మామూలు పాతపద్ధతి విమర్శల త్రోవలోనే పోయింది— సోల్ యెనిత్సన్ సంపన్న కుటుంబంలోంచి వచ్చాడు; ఆ కుటుంబం బీదవాళ్ళను అణిచివేసింది. సోల్ యెనిత్సన్ కు ఒక మేనత్తవుంది, వృద్ధురాలు. అతడు ఆమెను చూడ్డానికిగూడా పోడు; సోల్ యెనిత్సన్ జైలుశిక్ష అనుభవించాడు; ఒక సమిష్టి వ్యవసాయ క్షేత్రంలో సోల్ యెనిత్సన్ దగ్గర బంధువు పనిచేస్తున్నాడు. సోల్ యెనిత్సన్ అతణ్ణి చూడడు; — ఈ విధమైన పద్ధతిలో లిటరరీ గెజెట్ విమర్శవుంది.

సోల్ యెనిత్సెన్ అవస్థ

ఈ విమర్శకు సోల్ యెనిత్సెన్ సమాధానం వ్రాశారు. ఆ సమాధానం ఇంతవరకు ప్రచురణకాలేదు. కాని రష్యాలో అప్పుడే అది విశేష ప్రచారం పొంది కూర్చుంది. మాస్కోలోని పాశ్చాత్యదేశాల పత్రికల విలేఖరులకుకూడా ఆ సమాధానాన్ని అందజేశారు. అందులో సోల్ యెనిత్సెన్ ఇట్లా వ్రాశారు :

‘నా దేశంలో వర్తమాన పరిస్థితులనుగురించి నేను ఇంతవరకు నూటిగానే నా రచనలలో వ్రాస్తూ వస్తున్నాను. పొడుపు కథలకు, కథలు గాథలకు దిగలేదు.’

ఈ మాటల అర్థం ఇది. రష్యాలో ప్రస్తుత ప్రభుత్వాన్ని విమర్శించవలసి వస్తే, ఆ విమర్శను తాను నూటిగా, వంకర్లు తిరక్కుండానే చేసేవాడినని సోల్ యెనిత్సెన్ అంటున్నారు.

‘స్టైర్న్’ వ్యాసాన్ని గురించికూడా ఆయన ఆ సమాధానంలో వ్యాఖ్యానించారు. తమ మేనత్తగారు నివశిస్తూవున్న ‘ఉత్తర కాకసన్’ ప్రాంతం విదేశీయులు ఎవ్వరూ ప్రవేశించరాని ప్రాంతం. అక్కడికి విదేశీయులు ఎవ్వరూ పోరాదని రష్యాప్రభుత్వం నిషేధించివుంది. అటువంటి పరిస్థితిలో ‘స్టైర్న్’ పత్రిక ప్రతినిధి అక్కడికి వెళ్లారంటే, అది అధికారుల అభ్యనుజ్ఞతోనే వెళ్లినట్లు; అందువల్ల ఇది మొదటి నుంచి చివరిదాకా అనుకొని చేయబడినటువంటి వనా? సోవియట్ ప్రజలు ఏ వ్యక్తిని ఆదర్శపురుషుడుగా గౌరవిస్తున్నారో, ఆ వ్యక్తి పట్టి త్రాభఅని ఎల్ల కాలానికి రుజుా చేసేందుకు చేసిన ప్రయత్నమా ?

—ఫోరమ్ పరల్డ్ ఫీచర్స్.

మ ధు గీ త

శ్రీ అన్నాపగడ శ్రీరామవూర్తి

ఈ సుధుమాసవేళ ధరియించిన లే జిగురాకు చీరతో
మామిడి సోయగమ్ము సుషమారమణీ రమణీయ రంజితా
రాచు రమావిలాస మభిరామముచేసెను జాగృతిప్రదా
నామితశక్తమూల్ శ్రుతము లయ్యెను మా కలకంఠ కంఠముల్.

గ్రాసము బాలపల్లవము—కంఠము పంచమ సుస్వరమ్ము—నా
వాసము పారభూత రసవత్ ఫలవత్ సహకారశాఖ—మా
యా సముదాత్తతల్ నిలచు నిట్టులె వత్సమెల్ల నన్న పే
రాస నుగాదిలక్ష్మి కుపహారము లిత్తుము చిద్విలాసముల్—

పదిరెండాకుల కాలవక్రీ గతిలో ప్రారంభమౌ కొత్త చు
ట్కరి—యానాటికి నెన్ని చుట్ల అయిపోయెన్ గని యాగమి నై
మదిరించిన ధర్మసత్రమునకున్ మార్గమ్ముజూపించు జా
తివివాంధత్వముమాపు ప్రొద్దుపాడు పీ దివ్యోత్సవారబ్దితో.

ఈ చైత్రప్రభమ ప్రభాతసమయం బేతెంచి యౌత్సాహిక
ప్రాచుర్యమ్ము ఘటించె భారత హృదబ్జశ్రీ ప్రకాశింప నే
డి చైతన్యము వెన్నదాగికొనెనా యానాటి స్వప్నాభిముల్
వాచామూర్తులు భావిసత్యములుగా వర్దిల్లు వాంఛావళి—

మ హా యో గి అ ర విం దు డు

శ్రీ “కాకుమాను తారానాథ్”

ఈ శతాబ్దపు ప్రారంభంలో, దేశం నిర్వీర్యత లోనూ ఒకవిధమైన స్తబ్ధతలోనూ నిండిఉంది. అఖిల భారత జాతీయ కాంగ్రెస్, దేశాన్ని సక్రమ పంథాలో నడపలేకపోతున్నదని మేధావులంతా భావించ సాగారు. సరియైన నాయకత్వంలోపించింది. బ్రిటిషు ప్రభుత్వపు ధోరణికి ఎదురొడ్డి నిలువగల సామ ర్థ్యము, ఆకాంక్ష ప్రజలలో కరువయింది. ‘భిక్షాం దేహి’ స్మృతము రాజకీయాలకు మూలమంత మయింది. ఈ పరిస్థితులలో లార్డ్ కర్జన్ పుణ్యమా అని వంగ విభజన తలపెట్టాడు. దానితో బెంగాల్ ప్రజ మేల్కొంది. ఆ జాగృతబెంగాల్ ప్రజల మేఘ గర్జనలవలన, ఆనాటి మితవాద నాయకులు నిలువ లేకపోయారు. శ్రుతి కలువలేక పోయారు. సురేంద్ర నాథ బెనర్జీ బోటివారు వెనుకబడి పోయారు. ముందు కొచ్చి కార్యభారాన్ని స్వీకరించవలసిన బాధ్యత ఒకే ఒక యువకునిపై పడింది. దానిని భగవదాదేశంగా భావించి, సర్వసమర్పణభావంతో స్వీకరించాడా నూనాగు మీసాల నూత్నయవ్వనుడు. 1906 కలకత్తా కాంగ్రెస్ నాటికి ఆ యువకుని వయసు కేవలం 23½ సంవత్సరాలు మాత్రమే. ఆ నాటికే “పందే మాతరం” నినాదం బెంగాల్ నిల్లలనుదాటి, యాన ద్భారత నినాదమయింది. ‘పందేమాతరం’ పత్రిక నాటికే సంపాదకీయాలలో అగ్నిని విరజిమ్ముతూ ఉంది. ఆ మహాపురుషుడే నాటి బాబు అరవిందప ఘోష్— తరువాత తరువాత యోగి అరవిందునిగా విశ్వానికే వెలుగును ప్రసాదించిన మహాపురుషుడు.

ఆ మహనీయుని జన్మదిన శతసంవత్సర జయంతి సందర్భంగా, కృత్యంగా, ఆయన జీవితాన్ని నా తోచినకొలది వివరించటానికి చేసిన ప్రయత్నమే ఈ వ్యాసము.

* * *

ఆలీపూర్ బాంబు కేసు సందర్భంలో అర విందుని న్యాయనాది, దేశభంధు చిత్తరంజన్ దాస్,

తన వాదనలో అరవిందుని వర్ణించిన తీరు అత్యద్భు తము. అరవిందుని జీవితానికి భగవంతుడే శ్రీ దాస్ ముఖతః వ్యాఖ్యానాన్నిచ్చాడా అనిపిస్తుంది. అరవిందుని శ్రీ దాస్ ‘Poet of patriotism, pro-phet of nationalism, lover of humanity’ అని వర్ణించాడు.

భారత రాజకీయ రంగాన్ని శాశ్వతంగా వదిలి వేసి, తన మహత్తర యోగసాధన నిమిత్తము చంద్ర నాగోర్ కు, అక్కడనుండి పుదుచ్చేరికి పోయి, అక్కడ సాధనలో లీనమైన ఆయన జీవితం— దాదాపుగా పై వ్యాఖ్యలో ఇముడుతుందేమో ననిపిస్తుంది.

ఇందులో ఇంకో విషయం కూడా గర్భితమై ఉందనిపిస్తుంది. ప్రపంచంలోని మిగతా దేశాల సంగతి తెలియదు గాని ఈ దేశంలో మట్టుకు, దీని ప్రాచీనత, దీని చరిత్ర, దీని పరం పర, దీని సంస్కృతులను అర్థం చేసుకున్నవారెవరూ — ఈ దేశపు దేశభక్తు లెవ్వరూ, జాతీయవాదులు కాకుండా పోలేరు. ఈ దేశపు దేశభక్తు లెవ్వరూ విశ్వ పేనుకులు కాకుండా పోలేరు. ఈ దేశపు జాతీయ వాద మెప్పుడూ— అది ఈ దేశపు చరిత్రలో ప్రతిబిం బించినంతవరకు— అంతర్జాతీయతకు వ్యతిరేకం రాదు. ‘సర్వధర్మ సమభావమే’ ఈ దేశపు అదర్శం— నాడూ, నేడూ కూడా. దానిని ఆచరించటంలో ఈ దేశపు ప్రజ బలహీనమైనప్పుడు ఒడుదుడుకు లుండ వచ్చు. కాని ఆదర్శంలో మార్పులేదు, మార్పు రాగూడదు.

భగవానుని ఉపకరణంగా వెలసిన ఈ మహా పురుషునిలో, చిరుతప్రాయంలోనే దేశభక్తి వెల్లి విరిసింది. పూర్ణయవ్వనంలో, కలకత్తా జీవితంలో భారత స్వాతంత్ర్య సమర రథ సారథిగా, స్ఫూర్తి ప్రదాతగా, జాతీయవాదవ్యాఖ్యాతగా వెలుగొందాడు. తదనంతరం పుదుచ్చేరి జీవితంలోని విశ్వ పేనుకు

డుగా, విశ్వవిజ్ఞాన వ్యాఖ్యాతగా, శాశ్వత రచనలను ప్రసాదించాడు. అలాంటి ఋషిపుంగవుడే అరవిందుడు.

* * *

హాగ్స్టాట్ లో కలకత్తాకు సమీపంలోగల కొన్నాగర్, గ్రామమైనా— అనేకమంది ప్రముఖులకు ప్రసిద్ధి. ఆ గ్రామంలో కాళిప్రసాద ఫోష్, కైభాషీ దేవుల సంతానము కృష్ణధనఫోష్. నైర్వకశాల విద్యార్థిగానే, రాజనారాయణ బోస్ ప్రథమ పుత్రిక స్వర్ణలతాదేవిని వివాహమాడాడు. వివాహం తరువాత డాక్టర్ ఫోష్ ఉన్నత విద్యకోసం ఇంగ్లాండు పోయి తిరిగి వచ్చాడు. ఆయన విదేశీ నివాసము ఆయన దృక్పథంలో తీవ్రమైన సమార్పణను తెచ్చింది. ఒక్క ముక్కలో చెప్పాలంటే “ఇంగ్లీష్” అన్న ప్రతి దానిపట్లా వ్యామోహం కలిగింది. ఈ విధంగా అరవిందుడు జన్మించేనాటికి ఆ దంపతులు, ఆ నాటి వంగభూమిలోని రెండు ప్రముఖ అంతర్గత ధోరణుల సంగమము, సర్వం ఆంగ్లానుకరణలో ఉందన్న దృక్పథము, ఈ పాశ్చాత్య అనుకరణ వ్యామోహానికి రోసి “స్వ”ను తిరిగి కనుగొందాం అని ప్రయత్నించే ధోరణి— ఈ దంపతుల పుత్రుడు, ఈ రెండు వ్యతిరేక ధోరణులకు ముందు ముందు సమ స్వయాన్ని ప్రసాదించే అరవిందులయినారనటం అతిశయోక్తి కాదు. రాజనారాయణబోస్, ప్రముఖ సంస్కృత పండితుడే కాకుండా, బ్రహ్మసమాజపు అధ్యక్షుల హాని, చివరి రోజులలో హిందూ ధర్మోద్ధరణకు పాటుపడిన వ్యక్తి.

ఈ దంపతుల మూడవ పుత్రుడే అరవిందుడు 1872 సంవత్సరం ఆగస్టు 15 తేదీవారు జామున 4- 30 గంటలకు, కలకత్తాలోని బారిస్టర్ మనమోహనఫోష్ గృహంలో జన్మించాడు. బాల్యం విశేషాలు లేకుండా గడిచింది. డాక్టర్ ఫోష్ పిల్లల పెంపకానికి ఆంగ్లేయ దాదులను ఏర్పాటు చేశాడు. వచ్చిరాని ఆంగ్లము, హిందీలలో ఆ బాలురు కాల క్షేపం చేశేవారు. పూర్తిగా పాశ్చాత్య పెంపకంకోసం— డార్జిలింగ్ లోని లోరెట్టా కాన్వెంటులో తన పిల్లలను చేర్చాడు, డాక్టర్ ఫోష్. ఇరిష్ స్త్రీచేత నడుపబడే ఆ కాన్వెంట్ కేవలం పాశ్చాత్య బాలబాలికల కోసమే నిర్దేశించబడింది. అక్కడ రెండు సంవత్స

రాలు గడిచిందో లేదో, 1879 లో డాక్టర్ ఫోష్— తన ముగ్గురు కుమారులు, వివరభూషణుడు, మనోమోహనుడు, అరవిందుడు, కుమార్తె సరోజినీతో నిండు చాలాలైన భార్యతో, పిల్లల చదువులకోసం ఇంగ్లాండ్ బయలుదేరి పోయాడు. అక్కడే అరవిందుని కనిపిస్తే సోదరుడు బర్రీంద్రుడు జన్మించాడు. అరుసంవత్సరాలైనా సరిగానిండుని అరవిందుడు, త్రైన్తన మతాచార్యుడైన డ్రూవెల్ దంపతుల అశీనంలో ఉంచబడ్డాడు. మాంచెస్టర్ లో తన బిడ్డలు ఏ భారతీయునితో కలవకూడదనీ, భరత దేశ ప్రభువానికి ఎంతమాత్రం లోపకకూడదనీ, డాక్టర్ ఫోష్ డ్రూవెల్ కు ప్రత్యేకంగా అదేశమిచ్చాడు.

డ్రూవెల్ లాటిన్ భాషలో చక్కని పండితుడు. తన ఈ చిన్న శిష్యునికి లాటిన్, ఫ్రెంచి, భాగోళము, తెక్కలు వగైరాలు నేర్పసాగాడు. ఇంటి వద్దనే చదువు కాబట్టి, అరవిందునికి తన ఇష్టం వచ్చినట్లు బైబిలు, షెల్లీ, కీట్స్ వగైరాలన్నీ చదివటానికి వీలయింది. 1884 లో డ్రూవెల్ దంపతులు ఆస్ట్రేలియా పోవటానికి నిశ్చయించుకోవటంతో, అరవిందుని బాధ్యత డ్రూవెల్ తల్లికి అప్పగింపబడింది. తరువాత లండన్ లోని సెయింట్ పాల్ స్కూలులో చేరాడు. ఆ ప్రధానపాధ్యాయుడు డాక్టర్ నాకర్ స్వయంగా ఈ శిష్యునికి గ్రీక్ భాషాభోధన మొదలు పెట్టాడు. తరువాత రెండేళ్లలోని కింగ్స్ కాలేజీవారు నిర్వహించిన వ్యవసాయ పోటీలో పాల్గొని— షేక్స్పియర్, మిల్టన్ కవుల తారతమ్యాన్ని గురించి వ్రాసి— ఉపకార వేతనం పొందాడు.

డాక్టర్ కృష్ణధనఫోష్ విశాలహృదయం కలవాడు. ధన సంపాదనలో నిపుణుడు కాదు. ఇంగ్లాండ్ లోని తన కుమారులకు సహాయంతో ఉపనంపలేక పోయాడు. దీనితో వీరి జీవితం దుర్భరం అయింది. అరవిందుడు ఆ చిన్నతనంలోనే, కేలం రొట్టె, టీలతో కాలం గడుపుతూ, ఆ ఫోర్మేషన్ లండన్ చలిలో కాలం గడిపాడు. కాని విద్యార్జనలో లోపం చేయలేదు. కింగ్స్ కాలేజీ ట్రైపాస్ లో ప్రథమ శ్రేణిలో వ్యవసాయాడు. ఐ.సి.సిస్. పరీక్షకు కూర్చొని ప్రథమ శ్రేణిలో నెగ్గాడు. కాని గుర్రపుస్వారి పరీక్షల తప్పటంతో ఆ తతంగము ముగిసింది.

కాని చిట్ట చివరి రోజులలో డాక్టర్ ఫోష్ దృక్పథంలో కొంత మార్పు రాసాగింది. అంగ్లేయుల ఆచార వ్యవహారాలు ఆయనను ఎంత సమ్మోహితుని చేసినా, వారి పాలనా పద్ధతులు, వారి దేశంలో అవలంబించే ధోరణులను ఆయన ఆమోదించలేక పోయాడు. అంగ్లేయుల హృదయరాహిత్యాన్ని గురించి, కుమారులకు ఉత్తరాలలో వర్ణించటమే కాకుండా, “బెంగాలీ” పత్రికను ప్రత్యేకపు గుర్తింపులతో కుమారులకు సంపుటించేవాడు. తన సాంసృతిక ధోరణికి వ్యతిరేకంగా, విరుద్ధ వాతావరణంలో పెరుగుతున్న అరవిందుని హృదయఫలకంపై ఈ స్వల్ప విషయాలే గాఢముగా వేయసాగాయి. ఫలితంగా 1891 లో స్థాపించబడ్డ “ఇండియన్ మజ్లీస్”కు కార్యదర్శి అవటమే కాకుండా, ‘కమలము—ఖడ్గము’ సంస్థలో కూడా సభ్యుడయ్యాడు. కాని ఈ సంస్థలు విరివిగా ఏ కార్యకమాలను ఇంగ్లాండ్ లో నడపలేదు.

ఇంతలోకే నాటి బరోడామహారాజు శాయాజీరావ్ గౌక్వాడ్ ఇంగ్లాండ్ రావటం జరిగింది. శ్రీ జేమ్స్ కాటన్ ద్వారా అరవిందుని గురించి తెలుసుకుని, బరోడా రాజ్యపాలనా యంత్రాంగంలో అరవిందునికి స్థానమొకటి సంకల్పించాడు. ఈ విధంగా 14 సంవత్సరాలదీర్ఘప్రవాసానంతరం, 21 సంవత్సరాల యువకుడుగా, 1893 లో అరవిందుడు ఈ దేశంలో తిరిగి కలుసెట్టాడు.

కాని విధి ఆడిన నాటకంలో డాక్టర్ ఫోష్ బలియైపోయాడు. అరవిందుడు “కారైజీ” నాకతో భారతదేశానికి బయలుదేరితే, ఆయన బ్యాంకర్లు, అరవిందుడు వేరొక నాకతో బయలుదేరినట్లు పారపాటు వర్తనానాన్ని, డాక్టర్ ఫోష్ కు అందజేశారు. ఆ నాక లిస్సన్ సమీపంలో ప్రమాదానికి లోనై మునిగిపోయింది. తన కుమారుడు అరవిందుడు మరణించాడనే అభిప్రాయంతో ఆ తీవ్ర అపూతనికి తట్టుకోలేక మరణించాడు, డాక్టర్ ఫోష్. ఈ విధంగా అరవిందునికి సిత్యవియోగం జరిగింది.

* * *

బరోడాలో మొత్తం అరవిందుడు 1893 నుంచి 1906 దాకా—మొత్తం 13 సంవత్సరాలు గడిపాడు. అయితే 1906 లోనే, జీతం నష్టంమీద

బరోడా కళాశాలను వదిలి కలకత్తా చేరాడు. ఈ స్వల్పకాలంలోనే, అరవిందుడు తన భావిజీవితానికి కావలసిన పునాదులను ఏర్పరుచుకొని, గట్టిపరుచుకున్నాడు. బెంగాలీ, సంస్కృత భాషలలో ప్రావీణ్యాన్ని సంపాదించాడు. తన స్వభావానుగుణంగా వివిధరంగాలలో కాలానిన అరవిందుడు, బరోడా వదిలేనాటికి, సమగ్రదృష్టి కలిగి, గతాన్ని వర్తమానాన్నే కాకుండా, భవిష్యత్తును కూడా పూర్వదృష్టిగా తత్వజ్ఞుడయ్యాడు. అయితే ఈ కాలంలో ప్రత్యక్షంగా ౮ జులై లలో జోక్యం చేసుకోలేదు. కాబట్టి ప్రజలకు రాజకీయనాయకుడుగా పరిచయంకాలేదు.

తను నిరంతర సాధనతో, వివరీతమైన శ్రమతో అపూర్వంగా భారతీయ “జ్ఞానసంచయం” చేశాడు. ఆ రోజులలో ఆయనతో కొంతకాలం గడిపిన శ్రీ దినేంద్ర కుమార రాయ్ దానిని “యజ్ఞం”గా వర్ణించాడు. సాహిత్యరంగంలో, పత్రికారంగంలో, రాజకీయవ్యాఖ్యాతగా, యువశక్తి సంఘటనాకారుడుగా, ప్రశస్తిపూర్వకంగా ఉన్న, యావద్భారత దృష్టిని ఆకర్షించాడు. లోకమాన్యతిల్క్, సోదరి నివేదిత మొదలైన వారి పరిచయము, విప్లవకారులను సానుభూతితో అర్థంచేసుకొని, వారికి సహాయ సహకారాలను అందజేయటం జరిగింది.

ఆ రోజులలో వారి జీవితం అతి సాధారణము. అహమ్మదాబాద్ మిల్లు ధోవతులతో, సాధారణమైన చెప్పులతో జీవితం గడిపేవాడు. ఉదయం 10 గంటలదాకా కవిత్వ రచనతో గడవటం, 11 గంటలకు స్నానము, భోజనము, భోజన సమయంలోనే పత్రికలు చదవటం ఆయన అలవాట్లు. సామాన్య భోజనము, సౌకర్యములు లేని గృహము, దోమలబాధ తెలియకుండా రాత్రులందు 1 గంట దాకా లాంతరుముందు గ్రంథావలోకనము, వారి నిత్యకృత్యము. ప్రతినెలా పుస్తకాలు కుప్పతిప్పలుగా వస్తుండేవి. నెలాఖరుకు చేతిలో దమ్మిడి లేకుండా పోయేది. కాని తల్లి పోషణకు, సోదరి చదువుకు ప్రతినెలా డబ్బు పంపేవాడు.

బరోడాలోని మరొకఘటన వివాహం. భూపాల బోస్ కుమార్తె స్మృతాలిసిదేవిని, 14 సంవత్సరాల బాలికను ఏప్రిల్ 1901 లో అరవిందుడు వివాహమాడాడు. వివాహసంతరము భార్య చెల్లెళ్లతో కలిసి

కొద్దినాళ్లు నైనిటూల్ పోయాడు. అరవిందుని నైవాహిక జీవితం మన దృష్టిలో ఏమంత సుఖ ప్రదం కాదేమో! అదయినా కేవలం 9 సంవత్సరాలు మాత్రమే. అరవిందుడు చంద్రనాగోర్ కు పోయేదాకా మాత్రమే సాగింది. ఈ స్వల్పకాలంలో నయినా మృణా లినీదేవి ఎక్కువభాగం దేవఘర్ లోనే కాలం గడుపుతుండేది.

వీటన్నిటిమధ్యనే ఆంగ్ల భాషలో అపూర్వ మైన సాహిత్య సృష్టి జరిగింది. ముఖ్యంగా ఆంగ్ల భాషలో కవిత్యమూ, ఆంగ్లంలోకి అనువాదాలు అత్యద్భుతంగా సాగాయి. నిజాని కాయన కవిత్యము ఇంగ్లండ్ లో విద్యార్థిదశలోనే ప్రారంభ మయింది. కాని ప్రచురణలు భారతదేశంలో జరిగాయి.

కాని జీవితమంటే ఇదేనా? యూరోపియన్ నాగరికత తాత్కాలిక కాంతులలో భారతీయులు దృష్టి మందగించింది. ప్రతి దానిని మేధాత్వనే ఆలోచించాలి అనే ధోరణి పెరిగింది. విద్యాధికులలో ఏ ధోరణి ఉందో తెలియటం లేదు. ఇంగ్లండ్ లో విద్యాభ్యాసం చేసిన వ్యక్తి అయితే మరీ వికృత మయ్యాడు. డాక్టర్. రాధాకృష్ణ పరిభాషలో, ఆ వ్యక్తి ఎలా తయారయ్యాడంటే his voice became an echo, his life a quotation, his soul a brain and his free spirit a slave to things'. ఈ అకర్మణ్యత నుంచి బయట పడటానికి మార్గ మేమిటి? దేశీయులను జాగృతం చేయాలి. దానికిగాను వారిలోని స్తబ్ధతను పారద్రోలాలి. వారికి ఆనాటి ఏకైక రాజకీయ పక్షం, కాంగ్రెస్ పట్ల గల భావాలతో మార్పు లేవాలి. వీలయితే కాంగ్రెస్ నాయకులలోనే చలనం గలిగించాలి. వారిని నాటి "భిక్షాపాత" రాజకీయ ధోరణినుండి మరల్చగల గాలి. ఈ ఉద్దేశ్యంతో, తన ఒకనాటి కేంబ్రిడ్జ్ సహాధ్యాయి, దేశపాండే అధ్యర్థన వెలువడే "ఇందు ప్రకాశ్" పత్రికలో "పాత దీపాలకు కొత్త దీపాలు" అనే నామకరణంతో వ్యాసరచనకు పూనుకున్నాడు. ఆగష్టు 1893 నుంచి మార్చి 1894 దాకా ఈ వ్యాసాలు సాగాయి. "ఒక గ్రుడ్డివాడు ఇంకొక గ్రుడ్డి వానికి దారిచూపితే, ఇరువురూ గోతిలోపడతా" అంటూ ప్రారంభమైన ఈ వ్యాసాలు దేశంలోని మేధావులలో తీవ్రమైన అలజడిని రేపాయి. మహాదేవ

గోవిందరానడే బోటి నాయకుడు, "ఇందు ప్రకాశ్" సంపాదకునికి, ఆ ధోరణిలో వ్యాసాలు సాగితే, ప్రమాదం తప్పదని హెచ్చరించాడు. దానితో సంపాదకుని కోరికమీద, వ్యాసాల తీవ్రత తగ్గింపబడింది. కాని వాటిలోని వ్యంగ్యానికి, తీవ్రతకు ఆ వ్యాసాల కనే సాటి. ఫిరోజు షా మెహతా, దాదాభాయ్ నౌరోజీ బోటి వారి ధోరణులు, వారివారి పేర్లల్ల ఎత్తుబడి, విమర్శింపబడి, అపహాస్యం చేయబడ్డాయి.

ఫిరోజు షా మెహతా దేశభక్తి restricted patriotism అని వర్ణింపబడింది. తన తీవ్రతను ఈ వ్యాసాలలో తగ్గించవలసి వచ్చింది కాబట్టి, షుమారు అదే కాలంలో బంకించంద్రుని మీద సాహిత్య వ్యాసాలను రచించ ప్రారంభించాడు. దానిలో కాంగ్రెస్ ను 'Indian unnnati nal Congress' అని పిలిచాడు. ఈ విధమైన వ్యాస పరంపర పశ్చిమ భారతాన్నంతా దిగ్భ్రమ చెందించి, నాటి కాంగ్రెస్ నాయకుల వెన్నుమీద చుట్టిన చరిచింది.

ఈ కాలంలోనే ఇంకో రంగంవైపు కూడా దృష్టి సారించాడు. బెంగాల్ నుండి వచ్చిన జతీన్ బెనర్జీని, యు. పి. వాస్తవ్యుడుగా పరిచయం చేసి, బరోడా సైన్యంలో చేర్చాడు. 1900 లో అతనిని విస్లవోద్యమ స్థాపనకు బెంగాల్ పంపాడు. తరువాత అరవిందుని తమ్ముడు బరీంద్రుడు కూడా అన్న దగ్గరకే చేరాడు. అతనిని కూడా కొద్దికాలం తరువాత కలకత్తా పంపాడు. అంతేకాకుండా తాను స్వయంగా 1902 ప్రాంతాలలో బెంగాల్ లో విస్తృతంగా పర్యటించాడు. అన్ని శాఖలనూ చూడటం, తాను స్వయంగా కొంతమందితో పరిచయాలు ఏర్పరచుకోవటం జరిగింది. తరువాత, ఈ సందర్భం లోనే, భారత పునరుద్ధరణానికి తన సర్వస్వాన్ని సమర్పించిన ఇరిష్ స్త్రీ, సోదరి నివేదిత, బరోడాలో అరవిందుని కలవటానికి వచ్చింది. అరవిందుని ద్వారా బరోడా మహారాజును కలిసి, విస్లవోద్యమానికి ఆయన సహాయసహకారాలను అర్పించడమే ఈ రాక ఉద్దేశ్యము. బరోడా మహారాజు తన నిర్ణయాన్ని వాయిదానేశాడు. కాని అరవిందుడు ఇటువంటి విష

యాలలో ఉత్సాహం చూపుతున్నందుకు ఆశ్చర్యపోయాడు.

ఈ సందర్భంలోనే, బంకించంద్రుని “అనంద మతం” నుంచి గ్రహించిన స్ఫూర్తితో కాబోలు, అరవిందుడు “భవానీ మందిర్” పథకాన్ని రచించటం జరిగింది. ఇది సర్వసంగపరిత్యాగులైన యువ పీఠాలను నిర్మించే పథకం. దేశసేవ కారకు వారు సర్వ సమర్పణం చేయాలి. ముఖ్యమైంది, దేశంపట్ల మాతృత్వ భావన. ఇది కార్యరూపం తాల్చకపోయినా, బ్రిటిష్ సి. ఐ. డి. అధికారుల దృష్టిని ఆకర్షించి, రవులబ్ నివేదికలలో గూడా స్థానాన్ని పొందింది.

ఈ ప్రబోధాలలో దేశమంతా అట్టుడికినట్లుడక సాగింది. అనాటి ప్రభావ మెలాంటిదంటే రవీంద్రనాథ టాగూర్ 1904లో “స్వదేశీసమాజ్” అనే గ్రంథాన్ని రచించాడు. 1904—1905 ప్రాంతాలలో జపాన్ రష్యామీద తీసినదెబ్బ, ఈ దేశ ప్రజలకు సంతోషంతో ముంచెత్తింది. ఒక యూరప్ ఖండ శక్తిని జపాన్ బోటి ప్రాచ్యదేశం దెబ్బతీయ గలిగింది. అంతేకాక ఇటలీలోని దేశభక్తులు మేజినీ, గారిబాల్డి, కౌంటీ కీవర్, విక్టర్ ఎమ్మా న్యూయోల్ ల జీవితాలు ఈ దేశస్థులను ఉత్తేజ పరచసాగాయి.

ఈ పరిస్థితులలో బెంగాల్ విభజన రూపొంద సాగింది. జార్జి నాథానియల్ కర్జన్ సమర్థుడైన పరిపాలకుడే. కాని బెంగాల్ లో ఉవ్వెత్తుగా లేచిన స్వదేశీ ఉద్యమాన్ని భరించలేక పోయాడు. బెంగాల్ విభజన దీనికి సరియైన మందు అని భావించాడు. కాని నాటి బెంగాల్ ప్రజ దీనిని పూర్తిగా వ్యతిరేకించింది. వేలకువేల బహిరంగ సభలు జరిగాయి. వినతిప్రతాలు సమర్పించబడ్డాయి. 1951 ఆగష్టు 7 న కలకత్తా టవున్ హాలులో జరిగిన బ్రహ్మాండమైన బహిరంగసభలో విదేశీనస్తు బహిష్కరణ, స్వదేశీ తీర్మానాలు చేయబడ్డాయి. మొదటిసారిగా “వందేమాతరం” నినాదమయింది. 1885 లో కాంగ్రెసు స్థాపించబడ్డా, అంతకుముందే 1882 లోనే “అనంద మతము” నవల వ్రాయబడినా, 1905 లో బెంగాల్ విభజనతో బెంగాల్ ఆత్మలో నుంచి, ఒక్కసారి విస్ఫులింగం లాగా ఈ గీతం బయటికొచ్చి ప్రచారమయింది.

బెంగాల్ లో వినిపించిన ఈ శంఖనాదం వృధా కాలేదు. మహారాష్ట్రంలో అది ప్రతిధ్వనించింది. లోకమాన్య తిలక్ తన “కేసరి” పత్రికలో ఈ ఉద్యమాన్ని బలపరచాడు. లార్డ్ కర్జన్ బెంగాల్ విభజనకు ఏ దినాన్ని నిర్ణయించాడో, ఆ దినమే బెంగాల్ ప్రజల విభజన నిరసన దినోత్సవంగా జరప దలచుకుంది.

1906 మార్చిలో అరవిందుని తమ్ముడు బరీంద్రుడు “యుగాంతర్” బెంగాలీ వారపత్రికను స్థాపించాడు. 1906 ఏప్రిల్ 14 న బారిసాల్ లో జరిగిన వంగరాష్ట్ర మహాసభలో అరవిందుడు పాల్గొన్నాడు. అభ్యుదయ కుమార దత్ జన్మస్థల విది. ఆయనే అధ్యక్షత వహించాడు. కాని సమావేశాలు నిషేధించబడ్డాయి. పూరేగింపుమీద లాఠీచార్జి జరుపబడింది. స్వాతంత్ర్య సంగ్రామంలో ప్రప్రథమ లాఠీ చార్జి ఇదేనేమో! ఈ తీవ్రమైనమార్పులతో, తన కార్యక్షేత్రము కలకత్తా అని గుర్తించిన అరవిందుడు, ఇక బరోడాలో ఉండలేకపోయాడు. వద్దన్న మహారాజు కోరికను కూడా మన్నించకుండా కలకత్తా చేరాడు. నాటికి ఆయన జీతం వైస్రొసినిపాల్ గారు 750 లు సుమా!

* * *

అరవిందుని కలకత్తా జీవితపు రోజులు— భారత స్వాతంత్ర్య సమర చరిత్రలో సురపురాని రోజులు. సుబోధ మల్లిక్ విరాళంతో కలకత్తాలో నేషనల్ కాలేజీ స్థాపించబడింది. అదే మాసంలో “వందేమాతరం” పత్రిక స్థాపించబడింది. రాసురాసు ఈ పత్రిక బాధ్యతలన్నీ అరవిందునిమీదనే పడసాగాయి. ఈ పరిస్థితులలో అరవిందుని ఆరోగ్యం చెడింది. అయినా అలాగే అస్వస్థతతో బెంగాల్ లో జరుగబోయే కాంగ్రెస్ మహాసభలకు ముందు, బెంగాల్ పర్యటన జరిపాడు.

1906 కలకత్తా కాంగ్రెస్ కొన్ని ప్రత్యేకతల కాంగ్రెస్. బెంగాల్ విభజనతో, ‘వందేమాతరం’ ప్రచారంతో బెంగాల్ కుతకుతలాడు తున్నది. ప్రజా హృదయం భగభగ మండుతున్నది. యువతరం కాంగ్రెసు అధ్యక్షునిగా లజపతిరాయ్ నో, లోక మాన్యనో కోరుకుంటున్నది. కాని, అధ్యక్ష పరణం

చేయవలసిన ఆహ్వాన సంఘం మితవాదుల ప్రాబల్యంతో నిండిఉంది. తిలక్ పేరు వీగిపోయింది. చివరకు లండన్ లోని దాదాభాయ్ నారోజీ పిలిపించబడ్డాడు. నారోజీ బెంగాల్ ప్రజా హృదయారాటాన్ని చూడగలిగాడు. అధ్యక్షపన్యాసంలో 'స్వరాజ్య' నినాదాన్నిచ్చాడు. దాని అర్థం ఆయన దృష్టిలో ఎంత సంకుచితంగా ఉన్నా, బెంగాల్ ప్రజల ఆ నినాదాన్ని సంతోషంతో ఆహ్వానించింది. అరవిందుడు 'వందేమాతరం' వ్యాసాలలో విమర్శాత్మకంగా, ఆమోదించాడు. బాంబే కార్పొరేషన్ సీంహం ఫెరోజీషా మొహతా, తనకన్న పెద్ద సీంహం జాగృత బెంగాల్ ప్రజలను చూశాడని వ్యంగ్యం విసిరాడు.

ఇంకొక విప్లవ దినపత్రిక, మతంత్యాక్రైస్తవుడైన బ్రహ్మబాంధవ ఉపాధ్యాయ సంపాదకత్వంలో వెలువడ సాగింది. అదే "సంధ్య". వివేకానందుని సోదరుడు భూపేంద్రనాథ దత్ ఒక వ్యాసరచనకు శిక్షకు పాత్రుడయ్యాడు. అరవిందుని సలహామీద వాదించ నిరాకరించాడు భూపేంద్రనాథ దత్. తరువాత అరవిందుని మీదనే వారంటు జారీ అయ్యింది. ఈ కేసుతో అనుకోని విషయాలు బయట పడ్డాయి. ఇదంతవరకు అరవిందు డెంత వాడైనా, బయటి ప్రపంచానికి ఉద్యమ నాయకుడుగా తెలియదు. కాని దీనితో యావద్భారత దేశానికి—యువ బెంగాల్, జాగృత బెంగాల్" "అత్మ స్వరాసి", "వందేమాతరం" వ్యాసకర్త ఎవరో తెలిసింది. అరవిందుని పేరు దేశమంతటా మార్మోగింది.

ఈ స్వాతంత్ర్య సమరంలోని చతురంగ బలాలు—స్వదేశీ ఉద్యమం, విదేశీవస్తు బహిష్కరణ, జాతీయవాదము, జాతీయ విద్య. ఈ సమరవాహినీ సర్వ సైన్యాధ్యక్షుడు అరవిందుడే కాని ఒక బలానికి తాను ప్రత్యక్ష బాధ్యత వహించాడు. అదే జాతీయ విద్య. ఈ అనుదిన రాజకీయాలలో నిమగ్నమయితే తన బాధ్యతను తాను సక్రమంగా నిర్వహించలేననే ఉద్దేశ్యంతో, ఆగష్టు 1907 లో తన ప్రిన్సిపాల్ పదవికి రాజీనామా సమర్పించాడు. ఆనాడు ఆయన విద్యార్థుల కిచ్చిన సందేశము—

ఈ దేశపు ప్రపంగాలలో శాశ్వతంగా నిలిచేది, మరపురానిది, సర్వ కులాలకు వర్తించే సందేశము.

'వందేమాతరం' సంపాదకు డెవరు? ఈ విషయాన్ని ఋజువు చేసుకునేందుకు ప్రభుత్వం బిషివండ్రపాల్ ను సాక్షిగా పిలిచింది. కాని ఆయన సాక్ష్యం చెప్పటానికి నిరాకరించటంతో, కోర్టు ధిక్కారంకింద ఆయనకు శిక్ష పడింది. తరువాత అరవిందుడు ఈ కేసులో విడుదల చేయబడ్డాడు.

తరువాతి ఘట్టం సూరత్ కాంగ్రెస్. నిజానికి 1907 కాంగ్రెస్ నాగపూర్ లో జరగాల్సింది. కాని అతివాదులను చూసి, గాభరాతో సర్ ఫిరోజ్ షా మొహతా బోటివారు దానిని సూరత్ కు మార్చారు. దీనికి నాందీప్రస్తావనగా మిడ్నపూర్ లో బెంగాల్ రాజకీయ మహాసభలు జరిగాయి. మహాసభ దాదపు రెండుగా చీలింది. అతివాదులంతా 'అత్యంతాంత' సూరత్ ప్రయాణం కట్టారు.

సూరత్ సంఘటనలు నేడు అత్యంత ప్రసిద్ధాలు. డాక్టర్ హోష్ అధ్యక్షపన్యాసం మొదలు పెట్టడంతోనే, తిలక్ అభ్యంతరం తెలుపుతూ వేదిక మీది కొచ్చారు. జరిగిన గందరగోళంలో, ఒక చెప్పు వేదికమీదికి విసరబడింది. దానితో సభ భగ్గుమయింది. జాతీయవాదులంతా వేరే సమావేశం జరుపుకుని తీర్మానాలు చేసుకున్నారు. దీనితో అరవిందుడు అఖిలభారత నాయకుడయ్యాడు. బాంబే, పూనా, నాసిక్, ధూలియాలలో పర్యటించి కలకత్తా చేరాడు. వెంటనే పాట్నాలో జరిగిన మహాసభలో పాల్గొన్నాడు.

తరువాతి రెండు మాసాలు అరవిందుని లేఖని అత్యంత నిశితంగా పనిచేసింది. యావద్భారత సమస్యలు—అర్థికాలలో సహా—ఆయన దృష్టిని తప్పించుకోలేక పోయాయి. ఏ.సి.ఎల్ మాసంలో చంద్రనాగార్ సమాసంలోగల ప్రాంతాలలో పర్యటన చేశాడు.

ఇంతలోనే దేశాన్ని యావత్తూ మార్పుగల సంఘటనలు రూపొందాయి. కింగ్స్ ఫర్డ్ కలకత్తాలో నాలుగు సంవత్సరాలు మేజిస్ట్రేటుగా పనిచేసి, రాక్షసుడని ప్రసిద్ధిచెందాడు. తరువాత బీహార్ లోని

ముజఫర్ పూర్ జిల్లా జడ్జిగా పోయాడు. బెంగాల్ విప్లవకారుల సంఘం ఇతని మీద పగదీర్చుకో నిశ్చయించింది. కాని, దురదృష్టవశాత్తు, కింగ్స్ ఫర్డ్ బండి అనుకొని జరిపిన బాంబు ప్రయోగంలో ఇరువురు ఆంగ్లేయ స్త్రీలు మరణించారు. దేశం దిగ్భ్రమ చెందింది.

ప్రభుత్వం ఏది ఏమైనాసరే ఈ రహస్యాన్ని భేదించతలచుకుంది. అరవిందుని పేరుతోగల మురారిపూర్ బాగాన్ సోదా చేయబడి, అరవిందుని సోదరాడు బరీంద్రుడు, ఉలాస్కర్ దత్ వగైరాలు అరెస్టు చేయబడ్డారు. అరవిందుడు కూడా అరెస్టు చేయబడ్డాడు.

దీనితో అరవిందుని జీవితంలో సురో ఘట్టము ముగిసింది. తరువాతది అరవిందుని ఆలీపూర్ జీవితము అదే నిరంతర కార్యక్రమాలతో గూడిన ఆయన అనాటి జీవితానికి విశ్రాంతి “ఆశ్రమ వాసము” కూడా.

* * *

ఈ తతంగమే ముజఫర్ పూర్ బాంబే కేసు. ఇందులోని న్యాయాధీశుడు అరవిందుని సహాధ్యాయి బీచ్ క్రాఫ్ట్ కావలము ఇంకో వింత. అప్రూవర్ గా సూరిన సరేంద్రనాథ్ గోస్వామిని సత్యేంద్రనాథ్ బోస్, కన్స్ట్యూటర్ దత్తలు కాల్చి చంపారు. అరవిందుని విచారణ ముగిసే నాటికి నాలుగు యువ కిశోరాల ఆత్మాహుతి జరిగింది. ఖుదీరాంబోస్, ప్రఫుల్ల చాక్రి, కన్స్ట్యూటర్ దత్, సత్యేంద్రనాథ్ బోస్ లు. ఇరువురు అధికారులు విప్లవకారుల క్రోధానికి గురిఅయ్యారు. పబ్లిక్ ప్రాసిక్యూటర్ ఆశు బిస్వాస్, పోలీసు డిప్యూటీ సూపరింటెండెంట్ శ్యామ్యూల్ ఆలమ్ లు.

అక్టోబరులో ఆలీపూర్ సెషన్సు జడ్జినుండు ప్రారంభమైన ఈ కేసు షుమారు 3 నెలలు సాగింది. ఇంకొక కర్మయోగి చిత్తరంజన్ దాస్ న్యాయవాదిగా పనిచేయ ప్రారంభించాడు. తన మన ధనాలను అరవిందునికి ధారపోశాడు. ప్రతిఫలాన్నింతమాత్రం ఆశించ లేదు. కేసు పూర్తయేనాటికి ఆ మహామహునికి మిగిలింది రు. 50,000ల అప్పు మాత్రమే.

అరవిందుని సోదరి సరోజిని కేసు నిమిత్తం

ధన సహాయంకోసం చేసిన ప్రకటన ఫలితంగా దేశం లోని నలుమూలల నుండేకొక విదేశాల నుండి కూడా కొద్ది కొద్దిగా సహాయం లభ్యమయింది. చిత్తరంజనుని వాదం తొమ్మిది రోజులు అనర్గళంగా సాగింది. ఆయన అనాటి వాదం నేడూ మన వెపులలో మార్మోగుతుందనటం సత్యదూరం కాదేమో!

బీచ్ క్రాఫ్ట్ అరవిందుడు నిర్దోషి అని తీర్పు చెప్పాడు. కాని ఉలాస్కర్ దత్, బరీంద్రులకు ఉరిశిక్ష విధింపబడింది. కలకత్తా హైకోర్టుకు అప్పీలుచేసి, చిత్తరంజనుడు తిరిగి వాదం సాగించి, ఆ తరుణ రత్నాలను ఊరికంబం నుండి తప్పిస్తాడు. దాని బదులు ద్వీపాంతరవాసశిక్ష విధింపబడింది.

తరువాత తరువాత ఈ వీరులు అందరూ సుక్షీలలో పడిన బాధలు, ‘స్వాతంత్ర్యసేరి’ వివాదానికి దామోదర సావర్కర్ అధ్యక్షుల వారు సాగించిన సిరోచిత సోరాలుము, అరవిందుని జీవిత చిత్రణలో అప్రస్తుతమైనా, భారత స్వాతంత్ర్య సమర చరిత్ర నాటకంలో, విప్లవాంకంలో స్వర్ణపుటలు.

విడుదల చేయబడిన అనంతరం కొంతకాలం అరవిందుడు తన పినతండ్రి కృష్ణ కుమార మిత్తర్ గృహంలో విశ్రాంతి తీసుకున్నాడు. మిత్తర్ ఎక్కడ ఉన్నాడు? అగ్రా జైలులో మగ్గుతున్నాడు.

తరువాత అరవిందుడు ఉత్తరప్రదేశ్ లోని ‘సనాతన ధర్మ సంఘం’ వారి కోరికమీద అక్కడ ప్రసంగించాడు. 1909 మే 30న జరిగిన ఈ ప్రసంగం అరవిందుడు జెయిలు నుండి బయటపడిన తరువాత చేసిన ప్రథమ ప్రసంగం లాంటిది. మొట్టమొదటిసారిగా తన ఆలీపూర్ జెయిల్ అనుభవాలను వివరించాడు. ఏవిధంగా జైలులో తాను కృష్ణుని, వాసుదేవుని, నారాయణుని సర్వవ్యాపిగా సర్వ జీవులలో ఇమిడి ఉన్నవానిగా చూడగలిగిందీ ఏవిధంగా ప్రథమంగా తాను గీతలో వర్ణింపబడిన సర్వసమర్పణభావాన్ని అర్థం చేసుకున్నదీ వివరిస్తాడు. తరువాత ఈ దేశపు స్వాతంత్ర్య సమర ఉద్యేశాన్ని, జాతీయవాద నినాదం వెనుకగల మహాత్తమ అధ్యాత్మిక భావాన్ని వివరించాడు. ఈనాడు ఆ ఉపన్యాసం చదివిన అధునాతనులకు అది కొర:

కుడు పడదు. ఏవిధంగా సనాతన ధర్మము జీవించ వలసిన ధర్మమో వివరించి తన ఉపన్యాసాన్ని ఈ విధంగా ముగిస్తాడు.

“... I say that, it is the Sanatana Dharma which for us is nationalism. This Hindu nation was born with the Sanatana Dharma, with it it moves and with it grows. When the Sanatana Dharma declines then the nation declines, and if the Sanatana Dharma were capable of perishing, with the Sanatana Dharma it would perish. The Sanatana Dharma that is nationalism. This is the message I have to speak to you”

ఈ ఉపన్యాసాన్ని గురించి తెలుసుకొన్న కొంత మంది అరవిందునికి, సన్యాసిని కారాదా అని సలహా ఇచ్చారు. ఆజన్మసన్యాసి అయిన ఆ మహాపురుషునికి ఇంకొకరి సలహాలు అనవసరమేమో!

కొద్ది రోజులలో అంగ్లంలో ‘కర్మయోగిన్’ అనే వారపత్రికను స్థాపించాడు. జులై మాసంలో ‘కర్మయోగిన్’లో ‘నా దేశీయుల కొక బహిరంగ లేఖ’ను ప్రచురిస్తాడు. మోడరేట్ పార్టీ కొంతమంది వృద్ధ నాయకులపట్ల అతి గౌరవంతో బాధపడుతూ, వారేమీ చేస్తున్నదీ తెలియకుండానే ఎలా తిరోగమన వాదులను బలపరుస్తున్నదీ వివరిస్తాడు. కాంగ్రెస్ ముందుగల సమస్యలను కూలంకషంగా వివరించి విమర్శించి సలహాలిస్తాడు. అంతటి ప్రీవతలో కూడా, వీలైనచోటా మోడరేట్ పార్టీతో సహకరించి ఐక్య కాంగ్రెస్ నిర్మాణానికి ప్రయత్నించ మంటాడు.

ఇది కేవలం సలహా మాత్రమే కాదు.

సెప్టెంబరులో హుగ్లీలో జరిగిన 24 వర గణాల రాజకీయ మహాసభలో పాల్గొన్నాడు. ఆహ్వాన సంఘము మితవాదుల చేతుల్లో ఉంది, తమ తీర్మానాలు వోడించబడటంతోనే కాంగ్రెస్ నుంచే నిష్క్రమిస్తామంటారు. ఐక్యతకోసం, తీర్మానాలను కొద్దిగా సవరించి, తన అనుయాయులను వోటింగ్ వేళకు బయటకు పంపి, ఐక్యతను కాపాడాడు.

ఈ మాసంలోనే ఇంకొక బెంగాలీ వార పత్రిక “ధర్మ”ను ప్రారంభించాడు.

1909 లో లాహోర్ కాంగ్రెస్ కు ముందుగా బారిసాల్ లో జరిగిన బెంగాల్ రాజకీయ మహాసభ లకు హాజరైనారు.

ఆ రోజులలో సోదరి నివేదిత బాగ్ బజారులో నివసిస్తుండేది. అప్పుడప్పుడు ఆమెను కలుస్తుండే వాడు. ఒకసారి అలాంటి సమావేశంలో, బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం అరవిందుని నిర్బంధించి దూరంగా పంపేందుకు ప్రయత్నిస్తున్నదనీ, వీలైతే అజ్ఞాతవాసంలోనికి పోవమని సలహా ఇస్తుంది. అలా అవసరం లేదని అరవిందుడు డిసెంబరు 1909 లో తిరిగి “నా దేశీయులకు” అని ఒక ఉత్తరాన్ని ప్రచురించాడు.

దీనితో ప్రభుత్వ ధోరణిలో మార్పు వచ్చిందని సోదరి నివేదితే అరవిందునికి తెలియజేస్తుంది. అయితే తాత్కాలికంగా ధోరణి మారిందిగాని, అరవిందుని మీద దృష్టి తొలగలేదు. ఇంతలో జనవరి 24 న పట్టపగలు కలకత్తా పైకోర్టు ఆనరణలో షంసుల్లా అనే పోలీసు డిప్యూటీ సూపరింటెండెంటు ఒక బెంగాలీ యువకునిచేత కాల్చినేయబడతాడు. ఒకరోజు సాయంకాలం అరవిందుడు ‘కర్మయోగిన్’ కార్యాలయంలో ఉండగా, కార్యాలయం సోదాచేయబడి అరవిందుడు అరెస్టు చేయబడవచ్చున్న సమాచారం అందుతుంది. ఏం చేయాలి అనే ప్రశ్న ఉత్పన్నమవుతుంది. అనుచరులు సతమతమైన తుంతులకస్తాత్తుగా అరవిందుని అంతర్వాణి పేరుపెట్టగా వచ్చి, చంద్రనాగూర్ పో అని అడేస్తుంది.

సందేహమెంత మాత్రం లేకుండా, పదినిమిషాలలో అరవిందుడు గంగానది ఒడ్డుకు చేరతాడు. పడవమీద చంద్రనాగూర్ చేరతాడు.

* * *

దీనికి ఏ విధంగా అర్థం చెప్పుకోవాలి? రాజకీయ రంగంలో మెరుపులా ప్రకాశించి, దేశీయుల భవనరంధరంలో విశేషమైన మార్పును కేవలం 4 సంవత్సరాల కాలంలో తీసుకు రాగలిగిన త్యాగమూర్తి, మహామేధావి బాబూ అరవింద ఫోర్స్ ఇక భారత రాజకీయ రంగానికిలేడు. అరవిందునికి బలహీనతను, పిరికి పిరికితనాన్ని అంటగట్టుటం మన ఆలోచన ఏ నిష్పు

స్థాయికి దిగజారగలదో మాత్రమే సూచిస్తుంది. కీర్తిని, పేరుప్రతిష్ఠలను ఆశించకుండా, మొదటి నుంచి తెరవెనుకనే పనిచేసిన వ్యక్తి, కేవలం ఏకాకిగా సురేంద్రనాథబెనర్జీబోటి వృద్ధనాయకులను ఎదుర్కొనిన ధైర్యశాలి, బరోడాలో చక్కటి జీతాన్ని, జీవితాన్ని ఈ ఉద్యమం కోసం ధారబోసిన త్యాగపురుషుడు అరవిందుడు అనేది మనం విస్మరింపగూడదు.

మరి ఎందుకిలా జరిగింది? అరవిందుని జీవితంలో యోగసాధనము, రాజకీయాలకూ సమన్వయం కుదరదని రోజువచ్చింది. పూర్తి జీవితాన్ని యోగసాధనకే వినియోగించమని ఆదేశంవచ్చింది అంతేకాని ఈ నిష్క్రమణ ఎంతమాత్రం నిస్పృహతోను, ఇక అంతా వ్యర్థము అనే ధోరణిలోనూ జరిగింది కాదు.

అయితే యోగసాధన ఏమిటి? ఆదేశం ఏమిటి

అంటామా? అలాంటివారికింక అరవిందుని భావిజీవితం లేనేలేదు సుమా!

* * *

చంద్రనాగోర్లో అరవిందుడు కేవలము 40—45 రోజులు మాత్రమే ఉన్నాడు. తరువాత తిరిగి అదే ఆదేశానుసారం పాండిచేరికి పయనమయ్యాడు. మిత్రుల సహాయంతో కలకత్తాలోనే దిగి డూప్లే స్టీమరు మీద పాండిచేరికి పయనమయ్యాడు. నిజానికి సురేష్ చక్రవర్తి (మొని) పాండిచేరి వచ్చి అక్కడ శ్రీనివాసాచారి, ప్రముఖ తమిళకవి సుబ్రహ్మణ్య భారతులను కలిసి ఈ విషయం వివరించినపుడు వారామాటలు నమ్మలేదు. అపనమ్మకంతోనే, 4 ఏప్రిల్ 1901 న పాండిచేరి రేవుకు పోయారు. సరిగ్గా సాయంకాలం 4 గంటలకు డూప్లే స్టీమరునుండి దిగిన అరవిందుడు పాండిచేరిలో కాలుపెట్టాడు.

ఈ విధంగా అరవిందుని జీవితంలో, భారతీయ సంస్కృతీపరిణామచరిత్రలో నూతన అధ్యాయం ప్రారంభమయింది. (సశేషం)

ఉదాహరణ వాఙ్మయము-

వినూత్న విషయములు

శ్రీ బెల్లంకొండ సూర్యప్రకాశరావు

ఆంధ్ర వాఙ్మయమున ప్రబంధములు, చంపువులు, ఖండ కావ్యములు, శతకములు, నవలలు, నాటకములు మొదలుగాగల శాఖలవలెనే ఉదాహరణమును నది యొక శాఖ. ఇది విభక్తి ప్రత్యయముల భాసింపజేయుచు రాగాంగతాళాంగముల తోడి స్తుతిరూపకమైన యొక లఘు కృతి. ఒక విభక్తి కౌక కళిక యొకయుత్కళికగా నెనిమిది విభక్తుల కిరువది నాల్గు పద్యములు సార్వ విభక్తిక మొకటి కవికృతనామాంకితము అనునది యొకటి గలిగి మొత్తము యిరువదియారు పద్యముల కావ్య ముదాహరణము. ప్రతి విభక్తికి ఒకే పద్యము ఒకే కళిక ఒకే యుత్కళిక నియతములు. పద్యములు రాగాంగములు, కళికోత్కళికలు తాళాంగములు.

ప్రాచీనములగునవి ప్రసిద్ధములగు త్రిపురాంతకోదాహరణాది కావ్యములు ఏడు మాత్రమే కలవు. ఈ శతాబ్దమున 1938 నుండి 1970 వరకు వ్రాయబడినవి పదునైదుదాహరణములు. ఈ యిరువదిరెండు కావ్యముల నొకచో గూర్చి “ఉదాహరణ వాఙ్మయము” అనుపేర నొక గ్రంథమును శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావు ప్రకటించి యున్నారు. వా రీ కావ్యరీతిని పరిశోధించి కొన్ని నియమావళుల నేర్పాటు చేసిరి. వానిలో నైదవ నియమముగా పదమూడవ నియమముగా చంపకోత్పల శార్దూల మత్తేభ ఏక్రీడితాదులే ప్రయుక్తము లగునుగాని తక్కిన పద్యములు ప్రయుక్తము గావనియు, సార్వ విభక్తికముగా శార్దూల మత్తేభముల నొకటి యుండవచ్చుననియు వ్రాసియున్నారు.

ఇట్లు రాగాంగ తాళాంగముల గూడి విభక్తుల భాసింపజేయు నీ లఘుకృతి మార్గదేశి కనితల

మిశ్రమమై కనిపించుచున్నది. రాగాంగములుగా మార్గ రీతి వృత్తములు, తాళాంగములుగా దేశిరీతి రగడలు వాడబడి, అవియే యొరవడిగా నిలచి లక్షణకారులచే గ్రహింపబడి నిర్దేశంపబడుచున్న వను విషయము శ్రీవారి గ్రంథమువలన తెలియబడుచున్నది.

ఏబది యారక్షరముల పరిమితి గలిగిన భాషలో నేడు కావ్యములు మాత్రమే వ్రాయబడుటకు గల కారణమేమి? ఇది ప్రజలలోని కేల ప్రాక లేదు? ప్రధాన కారణము స్తుతి రూపకమై యుండుట. రెండవది విభక్తులు, కళికోత్కళికల రాగ తాళాంగ నియమము. మూడవది నవీన సాహిత్య మనుచు నేడు నచ్చుచున్న “సద్భావముల”పై మోజు పెరిగి కవితారీతుల మరచుట. ఇట్లుగా నీరీతి ప్రజలకు దూరమైపోయినది. పై సంకలనము వెలువరించి శ్రీ సిడుదవోలు వేంకటరావుగారు మాద్యశులకు నాంధ్ర భాషకు మహోపకార మొనరించి నారు. వారి సదాశయమున కనుబంధముగా ఉదాహరణ వాఙ్మయము ప్రజల భాషలోనికి సరసుల రస హృదయములలోనికి కవుల కలముల లోనికి పరిపంపజేయుటకై మా యీ వ్యాసము. అయినూ కూడ విస్మరించి కవిత వ్రాయవలయుననుచున్న రచయితలకు మా యీ వ్యాసము పనికి రాకపోవచ్చును. గాని ప్రాచీనతపై గౌరవము వర్తమానముపై నభిమానము భవిష్యత్కవితారీతులపై నమ్మకము గల వారికి మా యీ కృషి యుపకరించునని విశ్వాసము.

ప్రధాన కారణముగానున్న కావ్య విషయమగు స్తుతి; స్తుతి చేయు చోటులనెల్ల నింద సేయుట

కవకాశమున్నదిగదా! అట్లే జాలి చూపుటకు ననన్యము చూపుటకు భయపడుటకు ప్రేమ చూపుటకు కూడ నవకాశము లున్నవి. కావున విభక్తి ప్రత్యయముల భాసింపజేయుటయే ప్రధానముగాని స్తుతియో, నిందయో, హేళనయో, అభినందనయో ఆ యా కవుల యిచ్చానుసారముగా వ్రాయుటకు వీలున్నది. పోగా, డు, ము, వు, లు ప్రథమా విభక్తి కనుక నామవాచకముగా ఏ దేవుని గురించియో మనుజుని గురించియో వ్రాయబడవలయునని యనిపించును. సర్వనామములుగా వీనిని స్వీకరించి అతడు ననము, ఆవు అన్న విషయములపై వ్రాయుట కభ్యంతరముండునా? ఇది ఆ యా రచయితల ఇచ్చాను సారముగా స్వీకరించదగు కవితా వస్తువు; రసములు నట్లే!

రెండవ కారణము రాగాంగ తాళాంగముల నియమము. తెలుగు వారికి పెద్ద పద్యములపై మమకార మెక్కువ కాబట్టి రాగాంగములుగా మార్గ పుత్రములు మాత్రమే నిరేశింపబడుట కారణమగుచున్నది. రాగాంగములు గాదగిన గీత, ఆటవెలది, కంద, సీస పద్యములు దేశ కవితా రీతులలో నున్నవి. వానిని తక్కిన ప్రబంధాది శాఖ లన్నిట రాగాంగ పద్యముల కిచ్చిన స్థానమే యిచ్చి మన వారందరూ ఆదరించి వారు. కాబట్టి దేశ పద్యములతో దేశి రగడలతో గూడ నొక యుదాహరణము వ్రాయవచ్చును. ఈ విధముగా నుదాహరణముల నొక క్రొత్తదైన అచ్చ దేశ్యోదాహరణము రాగాంగమూ తాళాంగమూ దేశి కవితగా వ్రాయవచ్చును. సార్వ విభక్తి కమునకు చిన్న పద్యములు చాలవనుకొన్నచో అయిదు ఆరు పాదములు గీతాదుల వ్రాయుట కభ్యంతరముండున గదా! అయినను వాల్గ పాదముల నెన్నిది విభక్తుల గూర్చుటకును మన సాహిత్య మనువుగనే యుండును.

మార్గదేశి రాగతాళాంగ మిశ్రమోదాహరణ మున నించుక మార్పుతో బ్రస్తరింపబడి, రాగాంగ ముల దేశి కవితా ప్రదేశమున, నొకనూత్న యుదాహరణము కల్పింపబడినది. రెండవ యంగమగు తాళాంగ మున మార్గకవిత్యము ప్రవేశించినచో నింకొక రెండుదాహరణములు దేశిమార్గ మిశ్రమము, అచ్చ మార్గోదాహరణము ననునవి సిద్ధించును.

తాళాంగములనగా నొక లయను గలిగి యొక తాళమున కనువుగా కూర్చబడు దేశిరగడలు. ఈ రగడలు తొమ్మిది విధములు. ఈ తొమ్మిదియును, తాళమునుబట్టి నాలుగు రకములుగా భాసించు చున్నది.

1) హయ ప్రచార రగడ	} ఈ మూడును రూపక తాళమును గలిగినవి.
2) తురగవల్లనము	
3) విజయమంగళము	
4) మధురగతి	} ఈ రెండును ఏకతాళ మును గలిగినవి.
5) హరిగతి	
6) ద్వీరదగతి	} ఈ రెండును జంపె తాళము గలిగినవి.
7) విజయభద్రము	
8) హరిణగతి	} ఈ రెండును త్రిపుట తాళమును గలిగినవి.
9) పృషభగతి	

కొన్ని రగడల కొన్ని లఘువుల కలిపియు కొన్నిట లఘువుల తగ్గించియు నాయా తాళముల సాధింపదగునని లక్షణ గ్రంథములచే తెలియుచున్నది. తాళాంగమున రెండు విభాగములున్నవి. ఒకటి కళిక రెండవది యుత్కళిక. కళిక యనగా రగడభేదము. పై జెప్పిన తొమ్మిది రగడల దేనినైన కళికగా వ్రాయవచ్చును. ఉత్కళిక యనగా కళికలో సగము. ఒక విభక్తికి ఒకే కళిక ఒకే యుత్కళిక నియతములు. ఈ తాళాంగములు దేశికవితలు. వీనిలో వాడబడు గణములు ఛందస్సు వివరించుటకు మున్ను ఈ వ్యాస ధ్యేయమైన మార్గ తాళాంగముల ప్రస్తావనచేసి తరువాత దేశి మార్గ తాళాంగముల సామ్యము జూపునపుడు ఛందో విషయముల వివరింతుము.

ఒక యక్షరమునుండి ముప్పదియూ రక్షరముల వరకు ప్రస్తరింపబడిన మార్గ చ్ఛందమున నున్న పుత్ర రీతుల నేదో యొక పుత్రమేదో యొక రగడకు సంబంధించియుండవలయునగదా! పుత్ర నిర్మాణము వాల్గ పాదముల నొకే రీతిని గురు లఘువుల నిల్పుట. ఇవి దేశ కవితలోని రగడలోని సూర్యేంద్రగణముల నిచ్చ వచ్చినట్లు వాడకొను సౌలభ్యముతో సమానము కాకపోవచ్చునగాని అందు నిహితమై యున్న లయను మాత్రము ద్రోసిరాజ

నడు. కావున అయాన్విత వృత్తముల పరిశీలించి నచో నీ క్రింది వృత్తములు కన్పించును.

1. సుగంధి, 2. మానిని, 3. మంగళమహాశ్రీ, 4. మత్తకోకిల (ఇంకనూ అయాన్వితములున్నవి.) వానిని సమయానుకూలముగా చర్చింతుము. ఈ నాలుగు వృత్తములు రగడ భేదములు భాసించ నాలుగు అయలను కలిగి ఉన్నవి. వానిని వరుసగా జూపింతుము.

1. a) హయప్రచార రగడ: “బుతు విరామ మినుల నల్పు; రతుక నొక్కయంఘ్రీ చెల్పు”

b) తురగ వల్గనము: ఇరవుల స్థయ ప్రచార మినుమడించి కృతుల జెప్పు; మరు విదూరి తాగ్ని వరణ తురగ వల్గ నాఖ్య నొప్పు.

c) విజయమంగళము : తురగవల్గనంబు రెంటి తోడ విజయమంగళంబు..

మూడు మాత్రలు గలిగినలయ పైమూడింట తెలియబడుచున్నది. యత్రిప్రసలు గలిగి రెండు పాద ములు గలిగినది రగడ.

ఇదే అయను భాసించు సుగంధి వృత్తమును జూడుడు —

“జంట జంట సుస్వరాలు సాగిపోవు రీతితో నుంటచే సుగంధి వృత్త ముజ్వలించు నీ యెడన్”

చివరలో నొక లఘువు లోపించిన రెండు తురగవల్గనములయి రెండు సుగంధి వృత్తములు వ్రాసిన నొక కళిక పూర్తియగును. “మరియు” అను శబ్దముతో కళికను మొదలిడుటయును నొక నియమము. అదే అర్థమునిచ్చు “ఇంక” అను పదముతో వ్రాయవచ్చును. కానిచో మొదటి గురువును రెండు లఘువులుగా మార్చి “సాగంధి” వృత్తము వ్రాయవచ్చును. సాగంధి—

“మరియు ధైర్య సాహసాంకమార్గమూను సైన్యముల్ మర తుపాకి పాతువాండ్ర మట్టి జేయు సైన్యముల్”

సుగంధి: “నేలమీద నీటిలోన నింగిపైన సైన్యముల్ కాలరాచి పాకునోట గడ్డి పెట్టు సైన్యముల్”

ఇట్లుగా తురగవల్గన రగడతో తుల్యమగు సుగంధి వృత్త కళికలు నిలిపి వ్రాయవచ్చును. ఉత్కళికలు అర్థవృత్తము ప్రాసయతితో నిలిపిన తాళాంగము పూర్తియగును.

“లక్షలాది కాందిశీక పక్షమూను శక్తియై కక్షబూను పాకునుండి రక్షనేసి బాంగ్లలో దుష్టు భక్షణమ్ముసేసి శిక్ష రక్షణమ్మునన్ కష్టపడ్డ సైన్యమిద్ది తుష్టిపడ్డ సైన్యముల్”

కళికలు ఏ పాదమున కాపాడమే యొక వాక్యము. ఉత్కళిక ఎనిమిది పాదము లొక వాక్యముగా నుండుట నియమము.

(2) నాలుగు మాత్రల విరుపునకు పెందిన రగడలు రెండు “నాలుగు మాత్రలు నాటిన గణములు నాలుగు రెంటికి నవి విరమణములు”

ఇది మధుర గతి రగడ. జగణము నిషేధము.

“నలసభగగ ముల లోపల నేదైనను నెనిమిది నాల్గిటిపై విరమము; గలసిన హరిగతి చెలువగు కృతులం గవివరులొనని వెప్పిన నియమము”

దీనితో తుల్యమగు సృత్తము మానినీవృత్తము. ఏడు భగణములపై గురువు. చివర రెండు లఘువులు లోపించిన హరిగతి రగడ.

మాలిని : ‘పాటను బాంకుల శాబరు జెట్టుల భన్మముజేసిన సైన్యముచే బాటలు కాల్యలు వంతెన లిండ్లను బాగొనరించిన సైన్యముచే’

కవిరాజ విరాజితము

‘మరియును సోదర బాంగ్ల జనమ్ముల మాన్మత దెచ్చిన సేనలచే’

చెరపకురా చెడిపోదువు సూక్తిని
చెప్పిన భారత సేనలచే”

ఇందు యతి మైత్రి యొకసారియే పాటించబడినది. మరిరెండు అప్రసిద్ధములగు వృత్తములు. భాస్కర విలసితము: “చెల్లెలి విజయున కిచ్చిన వానిం చేరెడు నటుకులు గొని తినువానిం

తస్మివృత్తము: దూడలతో కాపరులను గుహలో దొంగిలిదాచి న విధి నది లింపన్
కూడుక తద్రూపములయి పసులం గోపవ ధూటులు మురిపెమునందన్”

ఇవి రెండు కూడ నాలుగు మాత్రం నాటిన గణముల నెనిమిది గలిగి హరిగతి రగడగా భాసించు వృత్తములు.

ఇట్లుగా హరిగతి, మధురగతి రగడలతో తుల్యమగు మానినీ, వృత్తకళికలు భాస్కరవిలసితము, తస్మివృత్తకళికలు మార్గోదాహరణముల వ్రాయవచ్చును.

దీని యుత్కృతిక ప్రాసయతి గూడిన నర్థ వృత్త మిట్లుండును.

పాకు నియంతల పాలిటి మిత్తిగ
దూకిన భారత వాహినీచే
చీకుల చింతల బాంగ్ల జనముల
శోకము బాసిన సేనలచే
ఆరని ద్వేషము నంతము సేయుచు
దారుణ మాసిన వాహినీచే
గౌరవ భావము నిల్పిన సేనను
పొరుల తీర్చిన సేనలచే.

(3) అయిదు మాత్రంలచే విరుగు రగడలు రెండు.

“కరమొప్పు పంచ లఘు గణ చతుష్టయముచే
విరమంబు రెంటిపై ద్విరదగతి పేరిచే”
ద్విరదగతి రెట్టింప విజయభద్రము చెల్లు
విదురవూజితపార వేద సన్నత నామ
ధరచక్రకూర్మకగ దాఖడ్గ ధారణా
తాపింప సమగ్రత దళితదైత్యస్తోమ!”

అని లక్షణము తెలుపుచున్నది. దీనితో తుల్యమగు లయ కలిగిన వృత్తములు లయగ్రాహి

మంగళమహాశ్రీ, వనమయూరీ వృత్తములు. వాని లయలో కూర్చబడిన మనీషాశుభాంగ వృత్తములు.

శుభాంగ—చెండుటలు, శత్రువుల చీల్చుటలు
వాహినుల యందున్
కొండలను గుట్టలను గూల్చుటలు
వాహినులయందున్

శోభాంగ—మరియ గనవనుయ్యెడిని మాన్యతలు
సైన్యముల యందున్
వెరపెరుగుకే యరుల వేయుటలు
సైన్యములయందున్

ఈ వృత్తముల కళికలుగా ద్విరదగతి, జయభద్ర రగడల వలె కూర్చి వ్రాయనగును.

దీని ఉత్కృతిక యిట్లుండును.

ఆకసము కంపిలగ
దూకుచు విమానముల ప్రేల్చన్
పాకులకు బాకులయి
భీకరిత శత్రువుల గొల్చన్
చాటి యరి జంపగల
పాట పము సైన్యముల యందున్
పోరుల సైన్యముల
ధాటి మన సైన్యములయందున్

(4) ఏడు లఘువుల విరుపు గలిగినవి రెండు రగడలు

“నరహరి పదియు నాలుగు లములు
కరియతి హరిణ గతికి నెలపులు”

“ఇరువది ఎనిమిది లఘువులు
పదియేనిట విశ్రాంతిని గూర్చిన;
నిరవగు పుష్పగతి పద్మాధిప యిది
విను మాదరమున ముదమున”.

ఈ హరిణగతి, పుష్పభగతి రగడలకు తుల్య లయాత్మక ధ్వనకోకిల వృత్తములు. చివర రెండు లఘువులు లోపించిన మార్గ తాళాంగములు.

ధ్వనకోకిల:

“మరియు కుక్కలు పాడుగోలలు
మాను సైన్యము వల్లనే
విరిసి మోదమునిండ కన్నులు వెల్గు సైన్యము
వల్లనే”

మత్తకోకిల:

“వచ్చే కీర్తులు భారతాంబకు వాయు సైన్యము వల్లనే

పుచ్చె పాకుల పాపకర్మము భూబలములవల్లనే”

దీని యుత్కృళిక యిది.

“కాలుగాలిని పిల్లులై పరు
షాలు పల్కిన నాయకుల్
మూల మూలల దాగినక్కుచు
జాలి వీడిన భీరులన్
చేతి కందిన శత్రుకోటిని
గోత పూడ్చక ధర్మముల్
నీతి తప్పని మేటి సైన్యము
ఖ్యాతి సైన్యమువల్లనే”

ఈ వృత్త కళికలు తాళాంగముగా మార్గ తాళాంగములు నిలుపవచ్చును. ఇప్పుడు ఉదాహరణ ముల స్థూల రూపమును విభక్తి ప్రత్యయములు రాగాంగతాళాంగములను మార్గ దేశి కవితలతో ప్రస్తరింపబడిన రూపములు చూచుడు.

1. రాగ తాళాంగ మార్గదేశి మిశ్రమోదాహరణము: దీనియందు రాగాంగములుగా చంపకోత్పల శార్దూల మత్తేభములు తాళాంగములుగా రగడ లుంచి వ్రాయబడదగునది. ఇది ప్రాచీనము.

2. రాగ తాళాంగ దేశ్యోదాహరణము: రాగాంగ ముగా దేశకవితలోని గీత, కంద, ఆటవెలది, సీసము

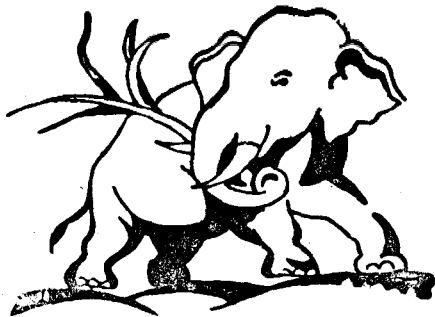
లను తాళాంగములుగా రగడలు నిలిపి వ్రాయునది. క్రొత్తరీతి యుదాహరణము.

3. రాగ తాళాంగ మార్గోదాహరణలు: రాగాంగ ములుగా చంప కోత్పల శార్దూల మత్తేభములు; తాళాంగ ములుగా సుగంధి, మానిని శుభాంగ మత్తకోకిలాది వృత్తముల నుంచి వ్రాయునది. ఇదియును క్రొత్త రీతి యుదాహరణమే!

4. రాగ తాళాంగ దేశ మార్గ మిశ్రమోదాహరణలు: రాగాంగముగా దేశకవితలోని గీత, కంద, ఆట వెలది, సీసములను; తాళాంగముగా సుగంధి, మానిని, శుభాంగ మత్తకోకిలాది వృత్తములు నిలిపి వ్రాయు నది. ఇదియును నూత్నమైనదే!

రాగతాళాంగముల దేశ్యమార్గములతో ప్రస్తరించుకొనుచు పోయినచో పైవానితోపాటు రాగ తాళాంగములు నాలుగు, తాళరాగాంగములు నాలుగు మొత్తము పదునారు వచ్చును. కాని రాగాంగములు పద్య కావ్య ములే యగును. తాళరాగాంగములు సంగీత రీతికి విరుద్ధము, తాళాంగములు పూర్తి లయోన్విత వృత్త ములే అయి రాగ తాళ లక్షణము లోపించుట నీపై మూడు ప్రస్తారములు వదలివేయబడుచున్నవి.

దీనిలో ప్రస్తావించిన రగడలు, వృత్తముల లక్షణములు అప్పకవీయమునుండి గ్రహింపబడినవి. మార్గ కళికల యుదాహరణములు మాచే వ్రాయబడిన సేనామార్గోదాహరణమునుండి ఇవ్వబడినవి.

గ్రంథవిమర్శలు

పైగంబరకవులు—

యుగచైతన్యం—2

(వచనకవితా సంపుటి. పేజీలు 43; వెల రూ. 1-00 (వరులకు : కిరణ్ బాబు; 2/18 (బాచీపేట; గుంటూరు—2)

దిగంబరకవుల తరువాత వచన కవిత్వంలో మహాక సాహిత్య సమాజం పైగంబరలది. ఈనాడు తెలుగుసాహిత్యంలో అనేకమంది యువకవుల కవితా సంకలనాలు వెలువడుతున్నాయి. అయితే తదితర కవితా సంకలనాలకి, పైగంబరకవుల కవితా సంకలనాలకి లేడాడంది. పైగంబరకవులు ఐదుగురు. ఎం. కె. సుగమ్మబాబు, కమలాకాంత్, కిరణ్ బాబు, వోల్గా, దేవీప్రియ. ఈ ఐదుగురూకలసి ఒక సమూహంగా ఏర్పడి ఒకే భావనతో కవిత్వాన్ని చెబుతున్నారు. ఇతర సంకలనాల్లో అయితే ఎవరిభావించారోదేగాని మహాక రితో ఐక్యత ఉండాలన్న నియమం ఉండదు. వారి ధ్యేయాన్నిగురించి సంకలనం మొదట్లో ఇలా అంటారు. 'ఇది మా పైగంబరకవుల రెండవ సంకలనం యుగచైతన్యం. ప్రజా హృదయస్పందన, వారి బీభత్సం, పోరాటాలే మా కవితకు ఇతివృత్తం, ప్రాణం. వీడితవర్గ మానవుడు యిందు నాయకుడు. అతని ముందడుగే కవితాదేశం! మార్క్సియన్ సోషలిజమే ధ్యేయం'. పై అభిప్రాయాల్నిబట్టి పైగంబరలు కమిటెడ్ కవులనే అనుకోవాలి. ఇహ వీరి కవిత్వం సంగతి. ఈనాటి సాంఘిక వ్యవస్థలో సామాన్యునికి ఉన్న గౌరవాన్ని ప్రశ్నార్థకంగా చెబుతున్నాడు.

'జూలో ఏంచే జంతువుకన్నా
మ్యూజియంలో దాచిన శిలకన్న
బొటానికల్ గార్డెన్సులోని మొక్కకన్న

మంత్రగారి యింటి కుక్కకన్నా
మంత్రగారి కన్నా
మనం హినులమా ?' (సుగమ్మబాబు)

చివరి రెండు పాదాల్లోనూ పాలకవర్గంలోఉన్న హీనత్వం, పాలితవర్గంలోఉన్న జైన్యత్వం విశదమవుతున్నాయి. సామాన్యునికి ఒక పాచ్చరిక చేస్తున్నాడు.

'మళ్ళీ చరిత్రగుండెల్లో జిల్లేళ్ళను సృష్టించకు
ఇంకా పులులకు, పోడేళ్ళకు ప్రాణంపోయకు'

అని అంటూ కర్తవ్యతాబోధచేస్తున్నాడు.

'దుర్మార్గం సింహాసనం క్రింద
విప్లవం డై నవ్వెట్లే ప్రేల్చారి'
(సుగమ్మబాబు)

అభ్యుదయకవులు ఆశావాదాన్ని బోధించారు. ఇవాళకంటే రేపే ఎంతో బాగుంటుందని చెప్పారు. ఈనాటి వచన గేయకని ఈ ఉత్త ఆశావాదంతో ఏం ప్రయోజనం లేదని చెబుతున్నాడు.

'ఎప్పుడో మనబ్రతుకు టడకలో
పండువెన్నెల కురుస్తుందని
ఎప్పుడో మనబ్రతుకు టెడారిలో
నిర్మల గంగా ఝరులు ప్రవహిస్తాయని
ఎప్పుడో మనఇంటి ముంగిట్లోకి
క్రాంతి కాగడాలు నడచినస్తాయని

.....
బ్రతుకుపై ఆశల ఎండమావులు
పెంచుకుంటూ
నాజమ్మల్లా
రోజులు గడిపేస్తే ప్రయోజనంలేదు
వాస్తవాన్ని గ్రహించి
నిజమైన బ్రతుకుకోసం బరితెగించాలి'

(కిరణ్ బాబు)

పెట్టుబడిదారీ వ్యవస్థని, ఆ వ్యవస్థకు పునాది రాళ్లుగా ఉన్న ధనికవర్గ మనస్తత్వాన్ని వీళ్లు తీవ్రంగా ద్వేషిస్తున్నారు. రాజోయే సామాజిక విప్లవానికి ఈ వ్యవస్థ దాని తాలూకు మనస్తత్వమే కారణమని వీళ్లు నొక్కి చెబుతున్నారు.

'మీరు పెడుతున్నది ద్వేషాల విషపుబుసలు
మీ జీవితాలకు చరమ గీతాలు
మీరు కొరుక్కుతింటున్న సామాన్యుల జీవితాలు
మీరు నిర్మించిన దుష్ట వ్యవస్థను
కూకటివేళ్లతో పెకలించే చైతన్య భూతాలు
మా విశ్వబృహదయాలయంలో
మీరుచేసిన ప్రతి దౌర్జన్య నివాదం
మళ్ళీ మీకగ్గవుటాలో ప్రణయనాదమై
ధ్వనిస్తుంది
మీ ధ్వంస మనస్తత్వం లోంచే
మిమ్ము సర్వనాశనం చేసే
మహోగ్ర మానవతా విప్లవశక్తి జనిస్తుంది.'

(దేవీప్రియ)

పాత నిలువలకీ, నమ్మకాలకీ ప్రాధాన్యంపోయి కొత్త నిలువలకీ నమ్మకాలకీ స్థానం లభిస్తున్నప్పుడు సమాజంలో పాతకీ కొత్తకీ సంఘర్షణ తప్పదు. ఈ సంఘర్షణయొక్క స్వరూప స్వభావాలు ఆయా జాతుల మనస్తత్వ నైవిధ్యమీద ఆధారపడిఉంటాయి. ఈ దేశంలో ఇంతకుపూర్వం అనేక రకాలైన భావవిప్లవాలు వచ్చాయి. వాటిప్రభావం ఈ నాటి తరంపై ఉన్నా లేకపోయినా ఈనాటి భావవిప్లవం వేరు. అది రక్తస్పర్శతో కూడిన విప్లవం; హింసని హింసతోనే ఎదుర్కోవాలనే విప్లవం; ఈ విప్లవ భావాన్ని సమర్థిస్తూ ఈ నాడు కొంతమందికవులు కవిత్వాన్ని రాస్తున్నారు. దానిచేత ఈ సంకలనంలో కనబడుతుంది.

పంటనేలో కలుపుమొక్కలు తక్కువగాఉండి ఫలితాన్నిచ్చే మొక్కలు ఎక్కువగా ఉంటాయి. అయితే ఫలితాన్నిచ్చే మొక్కల కందనాసన ఆహారాన్ని కలుపు మొక్కలు పీల్చి బలవంతుల ఫలితాన్నిచ్చే మొక్క

లకి దెబ్బతగులుతుంది. అలాగే సమాజంలోకూడా సమాజ సంపదని సృష్టించేవర్గం ఎక్కువగా ఉండి ఆ సంపదని అనుభవించేవర్గం తక్కువగాఉండి ఈ ఆత్యల్ప సంఖ్యాకులు అధిక సంఖ్యాకులను బానిసలుగా చేసుకుని జీవించడం జరుగుతోంది. అల్పసంఖ్యాకులైన వర్గాన్ని అధికసంఖ్యాకులు జయిస్తారనే సత్యాన్ని వీళ్లు గొప్పగా చెప్పారు.

'నీ కుటిలనీతి విషవృక్షం,
కూకటి వేళ్లతో కుళ్లగించే
ఒక్కొక్కరూ ఒకభీకర కరవాలంతా,
మెరుస్తూ—

నిలువెల్లా విష భరితమైన
నీ కొమ్మలూ— రెమ్మలూ—
విరిచి విజయభేరి మ్రోగిస్తారు
మా మానవతా సుక్షేత్రంలో
కలుపుమొక్కల్ని నారు ఉండనివ్వరు.'

(కమలాకాంత్)

యుగచైతన్యంలోని వచనగేయా లన్నింటినీ పరిశీలిస్తే వీళ్లందరిలోనూ ఒక ఆర్తిఉందని తెలుస్తుంది. అయితే ఈ ఆర్తికి కవితావరంగా వెలవరించే టప్పుడు కవిత్వానికి సంబంధించిన కొన్ని శిల్పరహస్యాలు వీళ్లు తెలుసుకునుండాలి. విషయాన్ని నగ్నంగా చెబితే తాత్కాలికంగా బాగున్నప్పటికీ శాశ్వత విలువల్నించి అది దూరమవుతుంది. కవిత్వం చదవగానే 'ఏదో పరవాలేదు' అని అనిపించడం తేలికగాని 'ఎంత బాగా చెప్పాడు!' అనిపించడం కష్టం. ఆ ప్రయత్నం వీళ్లు యికముందు చేస్తారని భావిస్తాను.

ఫుల్బి

(కవితా సంపలనం; సంకలన కర్త:—కె. యస్. వి. నరసింహం 35 కేజీలు: వెల: రు. 0.75 పై. ప్రతులకు :—ప్రత్యూషసాహితీ. 124 బి. యస్. మా (స్ట్రీట్: తిరువల్లి.)

ఇది వచనకవితా సంకలనం. వచనకవిత్వం ఎవరైనా రాయవచ్చు అదే అభిప్రాయం ఈ నాడు

ఎక్కువ ప్రచారంలో ఉంది. దీనికి నియమాలు గట్టా ఏమీలేవు. కాబట్టి ఎవరికితోచింది వారు రాసేస్తే అది కవిత్వం అవుతుందని ఈ ప్రక్రియ నెత్తిమీద ఆక్షింపులు వేసేవాళ్లు చాలామంది ఉన్నారు. వాళ్లు అభిప్రాయానికి బలం సమకూడాలంటే—ఇలాంటి సంకలనాలు బాగా ఉపకరిస్తాయి.

ఈ సంకలనంలోని కవులందరికీ ఏదో ఒకటి చెప్పాలనే తపా తపా ఉన్నది. దానికి తగిన ప్రతిభగాని, వ్యుత్పన్నతగాని ఉన్నట్లు కనబడదు. వాళ్లు చెప్పదలచుకున్న అభిప్రాయాన్ని వచనపుముక్కలుగా నిలిపి వచనకవిత్వంగా పేర్చారు.

‘మానవాన్ని మంచినీ సురచిపోతున్నాడు
అసూయా జగుప్పలను సురువ నంటున్నాడు
మదసూత్యాలను అదుపులో ఉంచలేక
పోతున్నాడు

కుత్సిత క్రోధాలను జయించలేక పోతున్నాడు
యుద్ధజ్వాలలకు అజ్యంపోస్తూనే ఉన్నాడు.
శాంతి తత్వాన్ని కాల రాచేస్తున్నాడు
మానవాళి మనుగడకే ముప్పు తెస్తున్నాడు.’

ఈ పాదాల్లో కవిత్వానికి కావలసిన పదార్థం కాగడాపెట్టి వెతికినా కనబడదు. ఒక వాక్యంక్రింద మరొకవాక్యాన్ని పేర్చడం తప్పా ఇంకొక విశేషమూ ఏంలేదు. అట్లాగే మరొకగేయం—

‘గడ్డురోజులు గడ్డురోజు
లనుకుంటూ గల్లీ మొదట్లోకొచ్చి
నిలబడి పోయాడు మధ్యతరగతి
సగటు జీవి—

జీవిత పద్మవ్యాసం సరే
ఇప్పు డిల్ల చేరడమెలా ?
గల్లీ అంతా పంకవ్యాసం
నల్లమబ్బు తొక్కిసలాడే
ఆకాశానికి నాజాకునగరానికి
నడుమ ఉక్కుఖడ్డీలు
దిగుతున్నట్లు వాన’

ఈ పైపాదాలు వచనకవితా రూపంలో విరచబడ్డాయి. అయితే ఈ పాదాలు విరుపులల్లా ఏదైనా లయ సాధింపబడినదా ? అంటే శూన్యం. సాధారణ మైన వచనానికి ఈ పాదాలకి ఏమాత్రం భేదంలేదు. ఈ పాదాల్నే వచనంలోరాస్తే వచనడం కష్టంకాదు. ‘గడ్డురోజులు గడ్డురోజు లనుకుంటూ గల్లీ మొదట్లో కొచ్చి నిలబడిపోయాడు మధ్యతరగతి సగటుజీవి. జీవిత పద్మవ్యాసం సరే ఇప్పు డిల్ల చేరడమెలా ? గల్లీ అంతా పంకవ్యాసం. నల్లమబ్బు తొక్కిసలాడే ఆకాశానికి, నాజాకు నగరానికి నడుమ ఉక్కుఖడ్డీలు దిగుతున్నట్లు వాన’. ‘ఖడ్డీ’ ముద్రాదాక్షిణ్యమో కవి స్వీయమో తెలియదు.

‘గంగాతటిపై చేపలవాడూ
అమెరికాలో బూట్ పాలిషర్
రష్యాలో సర్క్లస్ మనిషి’

మొదలైన పాదాలు—

‘చైనాలో రిక్వావాలా
చేకదేశపు గిని పనిమనిషి
ఐర్లండున ఓడకలాసి’

అనే శ్రీ శ్రీ పాదాలకి వికృతిగా కనబడుతున్నాయి.

‘ఈ ధరనమస్తం ధనవంతుల హస్తగతం
ఈ వ్యవస్థనమస్తం అన్యాయాక్రమసర్వస్యం’

అనే పాదాలు ‘నీజాతి చరిత్ర సమస్తం/ పర పీడన పరాయణత్వం’ అనే శ్రీ శ్రీ దేశచరిత్రలలోని పాదాలకి ప్రతిధ్వనులుగా కనిపిస్తున్నాయి.

మొత్తంమీద ఈ సంకలనంలోని కవులందరి లోనూ నేటి వ్యవస్థమీద ద్వేషం, మరో వ్యవస్థమీద నమ్మకం ఉన్నట్లుగా కనబడుతోంది. వారికి నమ్మకం ఉన్న వ్యవస్థ ఎలాంటిదో వాళ్లకి స్పష్టంగా తెలియడంలేదు. అంచేత భావంలో అస్పష్టత ఏర్పడింది. భావంలో అస్పష్టత, చేతపట్టిన ప్రక్రియలో నైపుణ్యం లేకపోవడం—ఈ రెండూ కలిసి ఈకవితా

సంకలనానికి కవిత్వపువిలువల్ని సంతరించలేక పోయాయి. ముందు ముందు ఉత్తమమైన కవితా సంకలనాలని ప్రత్యూష సాహితీవారు ప్రచురిస్తారని ఆశ.

దీ ప శి ఖ

(కవితా సంకలనం)

(రామా చంద్రవౌళి; పేజీలు 72; వెల రు. 1-75 పై. ప్రతులకు : ఆర్. గిరి, ఇంటి నెం. 14/964; గిర్వాజీపేట; వరంగల్లు-2)

వచనగేయం రాయడం చాలా సులువైన పని అని కొందరి నమ్మకం. అలాగే ఒక మంచి వచన గేయం రాయడం చాలా కష్టమైనపని అని దానిలోని మెళుకువలు తెలిసినవారి అభిప్రాయం. గొప్ప వచన గేయాలూ వస్తున్నాయి; ఎందుకూ పనికిరాని వచన గేయాలూ వస్తున్నాయి. ఉత్తమం, అధమం ఎప్పుడూ ఉంటాయి. ఈ రెండిటికీ మధ్యస్థ స్థితికూడా ఉంటుంది. అది సాధారణకవిత్వం. ఆ కోవకు చెంది సదే ఈ కవితా సంకలనం. ప్రచాళకులు ప్రారంభంలో 'మానవ శ్రేయస్సుకొరకు సమసమాజ నిర్మాణం కొరకు ముందుకు పరుగెత్తి పారికేక వేయాలనే పవిత్రాశయంతో మేము మా ప్రథమ కానుకగా (శ్రీ) చంద్రవౌళిగారి వాణిని అభిలాషిగా పాఠక లోకానికి సగర్వంగా వినిపిస్తున్నాం' అని చెప్పుకున్నారు. 'మానసికంగా కలిగిన భావావేశాన్ని, సందేశాన్ని ఈ మానవాళిలోకి వెదజల్లాల్సిన తహతహతో చిన్నపయస్సు లోనే నేనీ ధైర్యాన్ని చేసినా. భావప్రకటనానైదుష్యంలో అస్తవ్యస్తత ఎక్కడ ఆవరించిందోనన్న అనుమానం అక్కడక్కడ మెదులుతోంది. అయితే జంకడం అనబడేదే అసమర్థతకు చిహ్నం. కాబట్టి ముందడుగే వేశాను' అంటున్నారు రచయిత మనవిలో.

ఈ కవికి ఈ వ్యవస్థమీద, ఈ సామాజిక న్యాయమీద కావాలిసినంత కసి మొదలైనవి ఉన్నాయి. అయితే అతనుకొరే వ్యవస్థ స్వరూపం ఏమిటో ఈ సంకలనంలో వెల్లడికాలేదు. ఈ నాగరికతమీద ఈయనకు నమ్మకంలేదు.

'ఈ ప్రపంచం నాగరికత మునుగు కప్పకుని మళ్ళీ పాతరాతియుగంవైపు పరుగిడుతోంది'

అంటున్నారు. ప్రోగెస్ అనే ఖండికలో—

ఇది ప్రగతికాదు...మానవ వికృతి
ఇది అభ్యుదయంకాదు...విషవీచికామయం
ధర్మ ప్రభంజనం జరిగిపోయింది
పాపవిహారం సాగిపోతోంది
పదేండ్ల ప్రపంచపు ప్రోగెస్
మైనస్ మార్కులతో పూర్తిగా మలినమై పోయింది'

అని అంటూ ఆధునిక సమాజ జీవితంయొక్క వైఫల్యాన్ని, సాంఘికనీతి, నియమాలకు సంబంధించిన అన్యాయాన్ని చెబుతున్నారు.

అయిదేండ్ల కొకసారివచ్చే ప్రజాస్వామిక ఎన్నికలమీద చక్రగమనం అనే ఖండిక మంచి సెటైర్. ప్రతి ఎన్నికలోనూ మనం మాస్తున్నది వాస్తవికంగా చిత్రించగలిగా రీయస్.

'ఎప్పుడూ పండులు పొర్లాడే
మా చీకటి సందులో
తెల్లనిఖర్చు లాల్పీలు తిరుగుతున్నాయి
దుర్గంధ భూయిష్టమైన మానీధిలో
సుగంధ మారుతాలు ఒక్క
రోజుకోసం కిరాయి కొచ్చాయి
హృదయాల్లో స్పందన చస్తోన్న క్షణాల్లో
నీరవంతో నిరీక్షించే నూవాడ
సారాయి వాసనలో మునిగిన
భజంతీలతో భళ్లుమంటోంది.'

ఈ కవితో సిద్ధాంత పరమైన అస్తవ్యస్తత ఎక్కువగా కనబడుతుంది. ఈ నాటి అన్యాయానికి ఈయన హృదయం చలిస్తుందేగాని దాని పరిష్కార మార్గం ఈయనకు తెలియదు. ఒక్కొక్కప్పుడు ఆశావాదం సురొకప్పుడు నిరాశావాదం ఇలా ఈయన మానసిక వ్యవస్థ ధైర్యధీభావ సంఘర్షణలో ఉంటుంది.

‘మానవజగత్తు నొక మహిమాన్విత

మహత్తుగా మారుద్దామని

భూగోళా న్నొక బంగారుముద్దగా చేద్దామని

అందుకే అందని ఈ పుష్పమట్టు

అఖండ దీక్షతో ఈ ఆనంత పరిభ్రమణ

మహా సంకల్పంతో ఈ మహాప్రస్థానం’

అంటూ తనలోఉన్న ఆశావాదాన్ని వ్యక్తంచేస్తూనే;

.....జ్వాల ఎలా నిలుస్తుంది ?

అందుకే అభాగ్యుడిబతుకు ఆప్లుంద్విదీపశిఖి’

అనే నిరాశావాదంలోకి జారిపోతున్నారు.

‘వగలిన గుండెల ముక్కలలోనుంచి

ఎర్రని రోద్రబింబాన్ని పుట్టిస్తాను

సువర్ణశకానికి చరిత్ర ప్రారంభిస్తాను

అగామియుగానికి ‘అ, అ’లు రాస్తాను’

అని ధైర్యంగా వలకుతూ —

‘ధరించరాని భవిష్యత్తును గాంచి

తిమ్మిరెక్కిన కళ్ళు మూతపడుతున్నాయి

వికీర్ణభూతాన్ని చూచి నిలబడనా ?

ఆశలను పెంచుకుని అడుగు ముందిడనా...?’

అనే సంశయ వాదంలోకి పతాయనం చిత్తగిస్తున్నారు.

బీచితఃమీద నమ్రగమైన అనగాహన లేకపోవడమే దీనికి కారణం.

మొత్తంమీద ఈ సంకలనం చాలా మంచి

సంకలనం అని చెప్పలేం కాని వచనగేయస్వరూపానికి అప్రవధకలిగించే సంకలనం మాత్రంకాదు. ఇంకొంచెం సాధన, కృషి, అవగాహనఉంటే ఒక స్థిరదృక్పథంతో ఈ కవి ముందు ముందు గొప్ప వచనగేయాలు రాయ గలడని ఈ సంకలనం ఋజువుచేస్తున్నది. పోతే ఈ కవి వొత్తులమీద తగినంత శ్రద్ధ చూపాల్సిన అవసరం ఉంది. ప్రభలి, రోద్ర, బింధువులు, అనాధిగా, పుర్ణిస్తున్నాయి మొదలైనవొట్ల ఈ వొత్తులు దోషాలు. ఒకచోటఅయితే అచ్చుతప్పు అనుకోవచ్చు. ఇకమీద రచనలలో ఈ జాగ్రత్త తీసుకుంటారని అనిపిస్తాను.

బ స వ వ చ నా మృ తం

(అనువాదకులు : శ్రీ బాడాలరామయ్య; వేల 0—25 పై. బసవ సమితి; బసవ సదనము; శ్రీ సర్వభూషణమఠం; బెంగుళూరు 9)

వీరశైవ వాఙ్మయమునకు సంబంధించిన కావ్య మిది. వీరశైవ మత ప్రాచుర్యానికి బసవేశ్వరుడు రచించిన వచనములను కన్నడమునుండి తెలుగులోనికి శ్రీ బాడాల రామయ్యగారు అనువదించారు. ఈ అను వాదమునుగూర్చి స్వర్గీయ శ్రీ బండారు తమ్మయ్య గారు మున్నుడిలో ఈ విధంగా చెబుతున్నారు.

‘పూర్వానువాదములకన్న నిది యన్నిధముల మిన్నయ్యే విశిష్టత నందియున్నదనియు, కన్నడమునందలి బస వన్నగారి నుడికారము, లాలిత్యము, ఇంపు సొంపులు వెంతమాత్రమూ చెడకుండా వీరు తమ యనువాదము నతి సమర్థతతో జక్కగ నిర్వహించిరని నిరాఘాట ముగా నివేదించుచున్నాను.’

అనువాదమునకు ఒక ఉపాహరణ. మున్నుడి లోనిది.

‘నాదప్రియ శివనెంబరు

నాదప్రియ శివ నల్లయ్యా

వేదప్రియ శివనెంబరు

వేదప్రియ శివనల్లయ్యా.’

ఈ మూలమునకు అనువాదము—

‘నాదప్రియుడు శివుడానే

వేదప్రియుడు శివుడానే.’

ఉ ప యో గ క రి మై న సరికొత్త గ్రంథములు

వ్యవసాయము— షివరీ—కోళ్ళ పెంపకము— అడవులు —
తోటవని— యింజనీరింగ్ —వైద్యము— వివిధ సాంకేతిక
విషయములపై గ్రంథములు గలవు. కేటలాగు ఉచితము
ఇంగ్లీషులో వ్రాయండి.

N. K. PAUL & SONS,
P. B. No. 12202, Calcutta—5.

శ్రీ బాదాలు రామయ్యగారు అనువాదమునందు సులభశైలిని వాడారు. వీరశైవ మతయొక్క ప్రధానోద్దేశం కులవివక్షతలేని భక్తి జ్ఞానమార్గం కాబట్టి ఆ మతం ప్రజల్లోకి ప్రాచూనికి సులభ శైలి, ప్రజల వాడుకభాష అవసరంఅని అనాటి కవులే గుర్తించారు. దానికి అనుగుణంగానే చక్కని శైలిలో ఈ వచనమృతం అనువదించ బడింది.

క్రి వేణి

(కవితా సంకలనం)

(ప్రభంజన్; శాంతమూర్తి; భావశ్రీ; వెలరు. 1-00 ట. ప్రతులకు : అంచల లక్ష్మీనారాయణ; 8-2-22 బి; పంజగుట్ట; హైదరాబాద్ 4.)

స్పందన సాహితీ ప్రచురణలో ఇప్పటికీది మూడవది. సాహిత్యాన్ని సరసమైన ధరకు అందజేయాలనే వీరి సంకల్పం అవశ్యం అభినందింప వలసిందే. అయితే, సంకలనాన్ని ప్రచురించేముందు ధర కంట్రాక్టా వాణ్యత విషయంలో జాగ్రత్త వహించవలసిన అవసరంఉంది. అలాంటి జాగ్రత్త ఏదీ ఈ ప్రచురణకర్తలు తీసుకున్నట్లు కనబడదు. సర్వశ్రీ ప్రభంజన్, శాంతమూర్తి, భావశ్రీ వీరు ముగ్గురూ సాంకేతికవిద్యలో ఉత్తీర్ణులై, యంత్రకర్మాగారాల్లో పనిచేసేవారై ఉండి సాహిత్య రచనాభిలాషు లవలంవలన సమాజానికి ఏదోఒక సందేశం ఇవ్వాలనే ఆకాంక్షతో వచనకవిత్వం పేరున సంకలనాన్ని సమకూర్చారు.

కవులుగా పెద్దకీర్తిని ఆశించక పోయినప్పటికీ రాబోయే తరాలకి వారసత్వంగా ఒక కవితా సంకలనాన్ని అందించేటప్పుడు దానివెనుక ఉండవలసిన కృషిగాని, ప్రతిభగాని ఈ సంకలనంలో కనబడవు. ఏదో సంకలనాన్ని ఎలాగోలాగ బయటకు తీసుకు రావడమే ప్రధానోద్దేశమైతే అట్టి సంకలనం కావ్యసంకలనాల సంఖ్యను పెంచడానికి పనికొస్తుంది మోకాని గుణానికి ఉదాహరణగా నిలవదు.

ప్రభంజన్ గారి ఈ క్రిందిపాదాలు చూడండి.

'సంఘంతు ఏమిటో తెలుసా ?
సగంచచ్చిన మనుష్యుల కూటమి
వరువంటే ఏమిటో తెలుసా ?
పారేసిన పుల్లిస్తరి కాదా—!'

ఈ పాదాల్లో కవిత్వానికి పనికొచ్చేగుణం ఏమున్నా ఉందేమో ఆ మనకే తెలియాలి. ఇది వచనంగా రాస్తే వచ్చేనష్టం ఏమిటి? అని పాఠకుడు ప్రశ్నిస్తే సమాధానం శూన్యం.

'చెల్లొసోయిన ధర్మాలను
కుళ్ళిపోయిన సమాజాన్ని
సమూలంగా సనూధిచేస్తాను'

అనటం ఆధునికకవిత్వ లక్షణం. ప్రత్యేకత ఏమీ లేదు.

'కావ్యసమృద్ధును గురించి, కవిత్వ లక్షణాన్ని గురించి ఏన్నో వాదోపవాదాలు ఉన్నాయి. సలానా కవిత్వం రాయాలి అని అమకోకపోయినా ముందుగా సుంచికవిత్వం సాధించడానికి ప్రయత్నిస్తున్నాను' అంటున్నారు శాంతమూర్తిగారు. సంప్రదాయం అమృతమని దాన్ని వాలక పోసుకోవద్దని హితవు చెబుతున్నా రీయన. రెండుదీపాలు అనే ఖండికలో ఉన్న వారికి లేనివారికి మధ్యగల భేదాన్ని వివరిస్తున్నారు.

'ఆ దీపం దీనికేసి చూడదు
ఈ దీపం దానికేసి చూడలేదు
ఆ దీపం నవ్వులలో వెలిగిపోతుంటే
ఈ దీపం చీకట్లో మలిగిపోతోంది.'

'పాత రోతకాదు; కొత్తంతా వింతకాదు; పాత లోని తేట తెల్పుకో; కొత్తలోని చెత్త వదలుకో'. ఇది భావశ్రీగారి సిద్ధాంతం. గురజాడవారి పాత కొత్తల మేలు కలయికమీద ఈయనకు ఆరాధనభావం ఉండి ఉండాలి.

'పూర్ణ సమృద్ధి ఉత్తర వీర కోటిలో
జీర్ణజరాల్తమై మిగిలినదేశంలో సంత
పూర్ణతగల పురుషుడు పుట్టాలోయే'

అని అంటున్నారు మీరు 'నాయకుడు కావాలి' అనే ఖండికలో. రెండవపాదాన్ని 'సం' అనే అక్షరంతో ముగించి మూడవపాదాన్ని 'పూర్ణత'తో ప్రారంభించడం వలన సాధించిన ప్రయోజనం ఏముంది? వచన కవిత్యంలో పాదాలవిరుపు ప్రధానమైన విధానం. ఇలా పాదాలను విడిచినందువల్ల సాధింపబడేది వికృతగాని సహజస్వరూపంకాదు.

మేఘాలమీద అనే ఖండికలో సామాజికమైన దురవస్థని చిత్రించారు.

'నీవుపోయే దారిలో మా
నిదురవోయిన నాయకులు కనిపించినపుడు
ముగజీవుల కన్నీటి జల్లులో
మేలుకొలిపి వెతల కథలు
తెలుపుమోయి మేఘమాల'

ఇత్యాదులు చదవడానికి బాగుండే పాదాలు. ఈ సంకలనంలో వచనకవిత్యంయొక్క ఖ్యాతిని ఇనుమడింపజేసే శక్తి ఏమాత్రంలేదు. ఇకమీదట మీరురాసే వచన కవితా ఖండికల్లో కృషి, ప్రతిభ దృఢత ముఖ్యతాయని ఆశీర్వాదం.

స మ తా దీ పా లు

(వచనకవితా సంకలనం)

(చొప్పకట్ల చంద్రమౌళి; పేజీలు 80; వెల రు. 2—50 లు; ప్రతులకు: చొప్పకట్ల చంద్రమౌళి; వేములవాడ; కరీంనగర్ జిల్లా)

ఈ సంకలనంలో మొత్తం ఇరవయ్యేమిది వచనగేయాలున్నాయి. ఈ గేయాల్నింటిలోనూ ఈ నాటి సమాజస్వరూపం ప్రతిబింబిస్తున్నది. సమకాలీన సమాజాన్ని చిత్రించడంలో శ్రీ చంద్రమౌళి గారికి చాకచక్యం తగినంత పరిణతస్థితిలో లేకపోవడం సంకలనంలో స్పష్టంగా కనబడుతుంది.

సమతాదీపాలు అనే ఖండికలో—
'చచ్చాడుకొని మనం
చిచ్చుబుడ్లతో వర్షంతివండుగ

చేస్తున్న రాక్షసుడు
మానవ కవచాలు ధరించి
శతసహస్ర సరసారీ హృదయాలలో
ఎదనుండి ఎదను విడదీసే
చీకటి చాకులను వహించి
స్కంధావారం చేస్తున్నాడు'

లాంటిపాదాలు ఈ సంకలనంలో ఎక్కువచోట్ల కనబడవు. పై పాదాలుమాడా ఒకసారి చదవడానికి బాగున్నాయేకాని మళ్ళీ మళ్ళీ చదివించే పాదాలుకావు. చెప్పేవిషయం సమకాలీన కవుల లండరికి ఒక్కటే అయినపుడు ప్రతికపి తనవస్తువుకి క్రొత్తరూపాన్నిచ్చేందుకు ప్రయత్నంచెయ్యాలి.

'ఓటా' అప్పచెప్పేదాకా
మోటారులోనే త్రిప్పుతారట
లపిమ్మట నారి కారు గీరలచారలలో
మీ ఉబ్బల భవిష్య ద్రేఖలు కనిపిస్తాయట'

'బహుసరాట్' అనే ఖండికలో కనిపించే ఈ పాదాల్లో ఉన్న వ్యక్తికరణ విధానం గొప్పది.

'త్రిశంకు స్వర్గం' కుటుంబ నియంత్రణను గురించి రాసిన గేయం. 'రాలిన ధృవతార నెహ్రూపై ఎలిజీ' 'ఒకే భారత హృదయం' అనే ఖండికలో బిక్కుతాభావం ధ్వనిస్తుంది. 'దొంగను పట్టుకోండి'లో వ్యక్తిస్వార్థం వ్యక్తమయింది. పైచెప్పిన గేయాలు ఈ సంకలనంలో బాగున్నగేయాలు.

శ్రీ చంద్రమౌళిగారికి అంత్య ప్రాసలంఠే ఇష్టంలా కనబడుతోంది.

'ఇంటిముందరి మేడలమీద నీళ్లకు కక్ష
జానెడుపాట్లనే తనుకు శ్రీరామరక్ష'
'ఉపాధ్యాయుని శుభోదయ కావ్యం
ఇలా తలపోయడమే ఇప్పటికి భావ్యం'
మొదలైన పాదాలు కవితాన్ని వికృతం చెయ్యడానికి బాగా పనికివస్తాయి.

'అడగకుండానే సహాయం చేసేవాడు చవట
నిజాన్ని కుండబ్రద్దులు కొట్టినట్లు
చెప్పేవాడు తెర్రరిస

మొహమాటం లేకుండా
అవినీతిని బహిరంగంగా
నిలదీసి అడిగేవాడు అసమర్థుడు.'

ఇత్యాదులైన 'తాజా నిర్వచనాలు' కవిత్వంగా
రాయకపోయినా ప్రమాదంలేదు.

శ్రీ చంద్రమౌళిగారు ఆధునికులైన గొప్ప
కవుల్ని బాగా చదివారన్నది ఈ సంకలనం చదివిన
ప్రతి పాఠకునికి అర్థమవుతుంది. వ్యుత్పన్నతరక్తంలో
కలిసి ప్రతిభగా వికసించాలేగాని ప్రతిధ్వనిగా మార
కూడదు.

శరశృంగి కలలో — శ్రీ శ్రీ ఇలా వచ్చావేం
వెన్నెలా! ఎలా వర్ణించను నిన్ను? అంటాడు.
చంద్రమౌళిగారు చంద్రుని నివేదికలో 'ఇలా వచ్చావేం
మానవుడా! ఎలా ప్రశ్నించను నిన్ను?' అంటారు.
'గజానివో గాంధారికొడుకు గాంధీగారి దేశంలో' అన్నాడు
తిలక్. 'గాంధీజీ అశించిన సమతారాజ్యం గాంధారి
సంతానంవలన అవుతుంది పూజ్యం' అంటా రీయన.
'దొంగను పట్టుకోండి' అనేగేయం తిలక్ 'పచారి
అయిన వ్యక్తికోసం' అనే గేయం అడుగు జాడలలో
నడిచింది.

సమాజపరమైన బాధల్ని, అక్రమాంశని,
అన్యాయాంశని తీవ్రంగా వ్యక్తం చేయాలనే ఆవేదన
చంద్రమౌళిగారి కున్నది. ఈ ఆవేదనతోపాటు కొంత
ప్రతిభనికూడా జతచేసి ముందు ముందు ఇంతకంటే
మంచి వచనగేయాలు రాస్తారని అభిద్దాం!

మాదీ మీ ఊరే

(కవితా సంకలనం)

(రచయిత: సి. వి. కృష్ణారావు, పేజీలు: 38;
వెల రు, 1-00 బ; ప్రతులకు: స్వజన; పోస్టు
బాక్సు నెం. 67, వరంగల్-2.)

ఒక కవియొక్క అనేక కావ్యఖండికలు ఒక
సంకలనంగా రూపొందినపుడు కావ్యఖండికలు వేటి
కవి ప్రత్యేకమే సప్పటికీ ఉద్దివ్యక్తికి అన్ని కావ్య

ఖండికలలోనూ కవియొక్క జీవన సిద్ధాంతభావన
ఒకటి స్పష్టంగా కనిపిస్తూఉంటుంది. ఇది ఉత్తమ
కవితా సంకలనం సంగతి. సి. వి. కృష్ణారావుగారి
ఈ సంకలనంలో భావైక్యత, ఒక జీవన సిద్ధాంతం,
ఒక కమిట్మెంట్ కనబడుతూ ఉంటుంది. పూసల్లో
దారంలా ఈ సంకలనంలోని అన్ని కావ్యఖండికల
లోనూ ఒక ప్రత్యేకభావం వ్యక్తమవుతుంది. ఈ
నాడు వచనగేయాలు రాస్తున్న చాలమందికి జీవితం
మీదగాని, వ్యవస్థమీదగాని దృఢమైన అభిప్రాయా
లున్నట్టు కనబడదు. కారణం రచనమీదున్న తీవ్ర
కాంక్షైతవ్వు తద్వారా ఆశించే ప్రయోజనయొక్క
స్వరూపం వాళ్లకు తెలియకపోవడమే. సి. వి. కృష్ణ
రావుగారు తన సిద్ధాంతాన్ని ఈ విధంగా చెబు
తున్నారు. 'ఈ చిత్రమైన ప్రపంచంలో అనామకుడు
చక్రవర్తి కావాలనుకుంటున్నాడు. ఎవరూ చూడ
కుండా దర్బారు చాకీదారు రాజగారి సింహాసనంమీద
కూర్చుని మీసాలు మెలేస్తాడు. ఈ మూఢుణ్ణి చీకటి
తప్ప ఎవరు చక్రవర్తిగా గుర్తించారు? అందుకని
సింహాసనాన్నే విరగదన్నండి, తరతమ భేదం తెలియ
కుండా పోతుంది.' అయితే సంకలనంలోని గేయా
లన్నింటిలోనూ సమకాలీన సమాజయొక్క దౌర్భాగ్య
స్థితిమాత్రమే వర్ణించబడింది. దానికి పరిష్కార
మార్గం గేయాల్లో ఎక్కడా చెప్పలేదు. సంకలనానికి
ముందు రేపటి సమాజాన్ని ఈ కవి ఊహించిన పై
ఊహలోమాత్రమే పరిష్కారం సూచించబడింది.

'రైతుకొడుకు రామయ్యవారు
శెట్టికొడుకు శీతయ్యవీరు
రాజకొడుకు యువరాజుమీరు
ఎవరికొడుకు వీ డేవడోనని
ఎందరో ఎరుగరు నన్ను
మాదీ మీఊరే మహారాజ కుమారా.'

అంటూ సంఘవ్యవస్థలో ఒక సామాన్య వ్యక్తి
యొక్క అనానుకత్వాన్ని వర్ణిస్తారు. అన్నీ అధి
కారంకన్న వ్యక్తి మరణానికీ, అది లేనివ్యక్తి మరణా
నికీ ఉన్న భేదాన్ని—

‘మీ బాబుగారి తాత
శివరాత్రికి మరణించిన పూజ్యుడు
మా ముత్తాతల మరణాలకు
అసలు తిథులేవో తెలియవు’

అన్నపాదాల్లో గొప్పగా వ్యక్తంచేసారు.

‘మా బ్రతుకుల్లో చిత్రాలు
మీ తివాచీలపై కళాకారులు చెక్కిరి’

అనే పాదాలు ధ్వనిప్రధాన మైనవి. తివాచీలు గొప్ప నాళ్ళ ఛళ్ళలో క్రిందపరుస్తారు. వాటిమీదనుంచి నిలు వైన మనుషులు నడుస్తుంటారు. ఆ తివాచీలమీద కొందరి బ్రతుకుల చిత్రాలు చెక్కుబడ్డాయి అంటే - వాళ్ళ బ్రతుకులు ఆ చిత్రాల్లో లాగే ఒకవర్గం కాళ్ళ క్రింద నలిగిపోతున్నాయని అర్థం. వీళ్ళకికూడా ఆలో చన ఉంది; అవేశంఉంది. ప్రయోజనం మాత్రం శూన్యం.

‘మునుపిచ్చిన జాగలోనే
మరిగిన చుగ్గిలా
మనుగడ మనకెక్కడ గాదని
మనమూ మానవులమేనా అని
మంచిఅనే మృగత్వస్థలో
మన్నుతున్నవాణి’

ఇది అనామకుని ఆలోచన. ‘మాదీ మీ ఊరే మహారాజ కుమారా’ అనే ఖండికలో సామాన్యని జీవితంలోని దీనస్థితిని ఈ కవి చక్కగా చెప్పారు.

‘వంతెనక్రింద బరువుమోసే స్తంభాలు’ అనే ఖండికలో ఈ వ్యవస్థ గమనానికి కారకులైన శ్రామిక జనయొక్క జీవన వైఫల్యాన్ని ధ్వనిపజేశారు.

‘వంతెనక్రింద బరువుమోసే స్తంభాలు
పూడుపుకు సగమరిగిన చీపురుపుల్లలు
మడిచి అరిగి ఉంగటం తెగినచెవ్వులు
అంగడిలోవాడి సారేస్తే

నలుగురి మడిమలక్రింద నలిగినపూలు.’

వీళ్ళంతా సమాజంలో వీడింప బడుతున్న వాళ్ళు. వంతెన సమాజమైతే దానిమీద నడిచిపోయే

వారంతా పై వర్గాలవారు. సమాజం తలక్రిందు లవకుండా కాపాట్లానికి క్రిందివర్గాలవారు శ్రమ పడుతూ ఉంటారు. శ్రమ వీళ్ళది; ఫలితం పై వర్గాలవారిది. సగమరిగిన చీపురుపుల్లలు, ఉంగటం తెగిన చెవ్వులు, మడిమలక్రింద నలిగే పూలు అన్నవి శ్రామికవర్గ జనాభాకి సంకేతనాలు.

సమాజం తిరగలిగా, దాంట్లో వీడితజనం బియ్యపుగింజలుగా వివిధంగా నలిగిపోతున్నారో ‘ప్రతి ప్రాణి’ అనే ఖండికలో వివరించబడింది.

‘ప్రతిదినం తిరగలిలా తిరుగుతోంది
ప్రతి మధ్యాహ్నం సూర్యుడు నివ్వలు
గక్కుతున్నాడు

ప్రతిరాత్రి తమస్సు శపిస్తోంది
ఏ సమస్యతీరక ఏ ప్రవృత్తులకు

రాజులముకాక

చిక్కుబడ్డారం చిక్కులు విడదీయలేక
రక్తనాళాలు అనుక్షణం అకలి జపిస్తుంటే
తిరగలి బొడ్డుదుట్టూ
ప్రదక్షిణ చేస్తున్నవి గింజలు’

మానవత్వం, అమానుషత్వం రెండూ ఒక చోటనే ఉన్నాయంటారు. సి. వి. కృష్ణారావుగారు. ఉండవలసిన సద్గతిలో ఉంటే మానవత్వం, అలా కాకపోతే అనమానుషత్వం. వ్యక్తినిబట్టి సమాజం నడుస్తుంది. సమాజంలోని వ్యక్తులందరూ కష్ట ముఖాల్లో భాగస్వాములైతే అది నిజంగా సమాజం. కష్టం ఒకవర్గానిది సుఖం మరొక వర్గానిదైతే అది సమాజంకాదు. దానిపేరేదో అదే నిర్ణయించుకోవాలి.

‘కుళ్ళకాలవ పగిలినప్పటి లా
లోభితి వెలికివచ్చి వెక్కివెక్కి ఏడుస్తోంది
సమాజం తనవ్యవస్థ సరిదిద్దుకోలేక
తనకుతానే నామకరణం చేసుకోక తప్పలేదు
జాట్టు దువ్వుకోసవ్వడు దయ్యమచి
తనకుతానే పిలుచుకోక తప్పలేదు.’

ఇకరాలదు కన్నీరు అనే ఖండికతో బీవన పాన్ని వర్ణించడానికి బూతులే కవిత్వంగా రాయ నవ సరంలేదని సి. వి. కృష్ణరావుగారు ప్రతి అక్షరం లోనూ బుజువుచేశారు. వచనగేయాన్ని ఒక కవితా ప్రక్రియగా అంగీకరించే సహృదయులు, ఈ సమాజాన్ని మార్చాలనే దృఢసంకల్పంగల సాహిత్య పాఠకులు, ఈ సమాజాన్ని మార్చడానికి, దీనిమీద ఏవ గింపు కలిగించడానికి కవిత్వంలో బూతులుతప్ప మరో మార్గంలేదని విశ్వసించేవాళ్లు ఈ సంకలనాన్ని శ్రద్ధగా చదవవలసిన అవసరం ఎంతైనా ఉంది.

‘ఎన్నిరెక్కలు విరిగి పోయినాయి
ఎన్నినాల్కలు ఎండిపోయాయి
ఎన్నిడొక్కలు అంటుకుపోయాయి
ఎన్ని రెప్పలు మూతపడ్డాయి.’

ఇలా ఈ వ్యవస్థయొక్క దౌర్భాగ్యాన్ని ఈ సంకలనంలో ప్రతి ఖండికతోనూ ఈ కవి అత్యంత తీవ్రంగా వ్యక్తంచేశారు. ఈ సమాజానికి వంశపారం పర్యంగా సంక్రమించిన కుమ్మరోగంయొక్క స్వరూ

పాన్ని వర్ణించడానికి బూతులే కవిత్వంగా రాయ నవ సరంలేదని సి. వి. కృష్ణరావుగారు ప్రతి అక్షరం లోనూ బుజువుచేశారు. వచనగేయాన్ని ఒక కవితా ప్రక్రియగా అంగీకరించే సహృదయులు, ఈ సమాజాన్ని మార్చాలనే దృఢసంకల్పంగల సాహిత్య పాఠకులు, ఈ సమాజాన్ని మార్చడానికి, దీనిమీద ఏవ గింపు కలిగించడానికి కవిత్వంలో బూతులుతప్ప మరో మార్గంలేదని విశ్వసించేవాళ్లు ఈ సంకలనాన్ని శ్రద్ధగా చదవవలసిన అవసరం ఎంతైనా ఉంది.

— టి. ఎల్. కాంతారావు